

Köbel Szilvia

**AZ EMBERI JOGOK VÉDELMEZŐIBŐL
A „NÉP ELLENSÉGEI”**

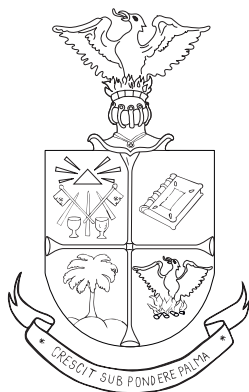
Jog és Állam

27. kötet

Köbel Szilvia

**AZ EMBERI JOGOK
VÉDELMEZŐIBŐL
A „NÉP ELLENSÉGEI”**

A Magyar Közigazgatási Bíróság megszüntetése 1949-ben

Budapest, 2020

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

© Szerző, 2020

A Jog és Állam sorozat szerkesztőbizottságának tagjai:

Prof Dr. Domokos Andrea – Dr. habil. Homicskó Árpád Olivér

Prof Dr. Miskolczi Bodnár Péter – Prof Dr. Rixer Ádám

Dr. habil. Szuchy Róbert – Dr. Törő Csaba PhD

Sorozatszerkesztő:

Dr. habil. Homicskó Árpád Olivér

Lektorálták:

Prof. Dr. Kukorelli István és Prof. Dr. Rixer Ádám

ISSN 1787-0607

ISBN 978-963-9808-42-3

Kiadja:

a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter

A kiadvány nyomdai munkálatait előkészítette:

Patrocinium Kiadó

www.patrocinium.hu

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI AJÁNLÁS.....	7
BEVEZETÉS	9
I. „A VÉGSŐ DÖNTÉS ILLESSE AZ ILLETÉKES MINISZTERT” – A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG 1949-BEN TÖRTÉNT MEGSZÜNTETÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI	13
1. Bevezetés	13
2. A közigazgatástudomány és a közigazgatási bíraskodás kérdései a negyvenes években	14
3. A közigazgatási bíróság megszüntetését megelőző politikai lépések	19
4. A törvényjavaslat parlamenti vitája	25
5. A közigazgatási bíróság szerepfelfogása	41
6. Konklúzió	49
II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI” – A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG 1949-BEN TÖRTÉNT MEGSZÜNTETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI	51
1. Bevezetés	51
2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása – pénzügyi és illetményügyi döntőbizottság	53
3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint a bíráinak és alkalmazottainak a helyzetével kapcsolatos kérdések	68
4. Közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíraskodás	79
5. Konklúzió	84

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM SZERETI A KORLÁTOZÁSOKAT ÉS NEM SZERETI A FÜGGETLEN, TÁRGYILAGOS BÍRÁLATOT” – BÍRÓI KONTROLL NÉLKÜLI KÖZIGAZGATÁSI DÖNTÉSEK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN MAGYARORSZÁGON, ESETTANULMÁNYOK LEVÉLTÁRI

DOKUMENTUMOK ALAPJÁN	87
1. Bevezetés	87
2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” – a közigazgatási bíróság alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsa	88
3. A magyar közigazgatási bíróság hatáskörének fokozatos gyengülése a második világháború után	109
4. „Politikai szempontból megbízhatóságához kétség fér” – bírói kontroll nélküli pénzügyigazgatósági ügyek 1949 után	112
5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot...” – „a nemkívánatos elemek”, köztük volt közigazgatási bírók kitelepítése Budapestről 1951-ben	117
6. Konklúzió	137

IV. A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG MEGSZÜNTETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEIT FELTÁRÓ KUTATÓMUNKA 141 |

ÖSSZEGZÉS 143 |

E KÖTEBEN FELDOLGOZOTT ÉS HIVATKOZOTT FORRÁSOK 145 |

BIBLIOGRÁFIA 153 |

ABSTRACT 161 |

SZERKESZTŐI AJÁNLÁS

A munka, amelyet most kezében tart az olvasó, igen sajátos írás. Noha közvetlen célja a Magyar Közigazgatási Bíróság 1949-es felszámolásához vezető körülmények bemutatása és a következmények érzékeltetése, Köbel Szilvia műve ennél jóval többet nyújt. Korabeli normatív és egyedi jogforrások, valamint döntően levéltárban fellelt egyéb dokumentumok révén korrajzot is kapunk: a leírtak egy társadalom leépülésének anatómiai rajzává állnak össze.

Az önálló közigazgatási bíraskodás létjogosultsága tárgyában az elmúlt évtizedben felerősödött szakmai és politikai viták értelmezéséhez, valamint hazánkban a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény elfogadásához, a Magyarország Alaptörvényébe előbb bekerülő, majd onnan gyorsan kivezetett Közigazgatási Felsőbíróság ideájához, a közigazgatási perjog ma is zajló európaizálódásának megértéséhez is hasznos olvasmány e kötet. Mégsem csupán történeti adalékok gyűjteményéről van itt szó, sokkal többet kapunk: emlékeztető gyanánt íródott a mű, önmagunknak feladott anzikszként, amely arra figyelmeztet, hogy a végrehajto hatalomtól érdemben elkülönülő, garanciákkal védett és általános jellegű bíraskodás léte a jogállamiság legbensőbb fogalmi magva. Utóbbi nélkül bármely államilag szervezett társadalom csupán az önkény, a szerencse és a politikailag motivált döntéshozatal lehetőségét tudja 'garantálni' polgárainak, számúzve a jogra alapított kiszámíthatóság számos formáját.

E kötet felvillantja néhány korabeli bíró személyes sorsát is, konkrét példát szolgáltatva a kontroll nélküli államműködés szégyenletes következményeire. Nagy adóssága a magyar közjogtudománynak és közigazgatási jogtudománynak az archontológia elhanyagolása és a visszaemlékezések közreadásának elmaradása, pedig a jeles elődök életútjából való okulás képessége és szándéka nélkül a tudomány és az adott jogalkalmazási terület is könnyen válik a jelent kommentáló kollektív feledékenységgé egy-egy formájává. Éppen ezért minden tudományos lépés, amely a múlt tudatos és egyéniesítéstől sem idegenkedő feltárását célozza, hasznos, sőt 'életmentő'.

Hajlamosak vagyunk a magunk korának jogintézményeit, 'elért jogvédelmi szintjét' örökre szóló adottságként kezelni, maguktól értetődően fennmaradó 'fejleményekként' tekintve ezekere. De a történelmi és személyes tapasztalat szülte alázat azt is súgja nekünk, hogy mindezekért tennünk kell, újra és újra kimondva az evidenciákat is, egymást is folyamatosan emlékeztetve a helyes és reménylett dolgokra. *Aki tehát azt gondolja, hogy áll, vigyázzon, hogy el ne essék!* – mondja az Írás (1Kor 10,12, RUF 2014), s e kötet legfőbb üzenete is ez – most éppen a közgazgatási bíráskodás ürügyén.

Köbel Szilvia kötete hiánypótló, friss és megkerülhetetlen. Sokkal többet árul el saját múltunkról, mint amennyit egy ilyen terjedelmű kötettől remélhetnénk: tudományos alapossággal és mégis olvasmányos formában megeleveníti a méltatlanul elfeledetteket, és lerántja a leplet a barbárság egyik formájáról, a kiteljesedő államszocializmusról.

Budapesten, 2020 januárjában

Rixer Ádám

BEVEZETÉS

A monográfia célja az 1896 és 1949 között működött Magyar Közigazgatási Bíróság (a továbbiakban: Közigazgatási Bíróság, közigazgatási bíróság, bíróság) megszüntetése előzményeinek, körülményeinek és következményeinek többretű forrásanyag feldolgozása alapján történő bemutatása.¹ A forrásanyagokon belül nagy hangsúly jut a levéltári iratoknak, és ezen belül is a legnagyobb jelentősége az eddig még fel nem tárt és nem publikált dokumentumoknak van. Azért is jelentős a még fellelhető iratanyagok kontextualizált publikálása, mert az Országos Levéltár épülete az 1956-os forradalom során lövést kapott, aminek következtében a Közigazgatási Bíróság iratanyagainak jelentős része megsemmisült.² A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (a továbbiakban: MNL OL, Országos Levéltár) nemrégiben történt költözése miatt pedig a levéltárban található, témát érintő iratok egy része – különösen a Miniszterelnökség iratanyaga – 2018. januártól vált ismét kutathatóvá. Így jelen munka fontos hiánypótló szerepet is betölt.

A kötet első fejezetében a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvény elfogadásához vezető jogi és politikai lépések, továbbá a törvény jogdogmatikai környezetének levéltári és parlamenti iratok, valamint szakirodalmi anyagok alapján történő dokumentálása

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Prof. Dr. Stipta István által vezetett Államtudományi Kutatóműhely [A közigazgatási jogvédelem hazai múltja, hivatásrendi és aktuális dogmatikai kérdései (2017/164/KRE-ÁJK) c. kutatóműhely] keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére valósult meg.

2 Ezúton szeretném megköszönni a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatójának, Dr. Szabó Csabának az iratokra vonatkozó szíves tájékoztatását, valamint azt, hogy a levéltárban meglevő források közül a Magyar Dolgozók Pártja, a Minisztertanács, és az Országgyűlés vonatkozó iratanyagait a jelen monográfia megírásához a rendelkezésemre bocsátotta.

kapott helyet. A második világháború után az államigazgatási döntések nagy része fölött fokozatosan szűnt meg a független bírói kontroll, a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozó ügyek nagy része a végrehajtó hatalomtól függő fórumokra terelődött át. A közigazgatási bíróság az 1946. évi I. törvény által deklarált alapjogok érvényesülésének valódi garanciáit törekedett megteremteni, miközben a kiépülő sztálini igazgatási modellben a végrehajtó hatalomnak, különösen a belügyi, állambiztonsági szerveknek egyre nagyobb szerepe lett. A pártállami hatalom álláspontja szerint a közigazgatási bíróság „szembehelyezkedett a demokratikus fejlődéssel”.³ A kormányzat számára a „független, csak a jog, az igazság szolgálatában álló”⁴ közigazgatási bíróság nem volt kívánatos jelenség, így sorsa a megszüntetés lett.

A kötet második fejezete a közigazgatási bíróság 1949-ben történt megszüntetése további körülményeit és egyes következményeit vizsgálja. Három fő pont köré csoportosítottuk a kutatási eredményeket. Bemutattuk az 1949. évi II. törvény elfogadása és hatálybalépése körüli jogalkotási lépéseket, melyek nyomán a közigazgatási bíróság helyébe lépett a pénzügyi és illetményügyi döntőbizottság, és azzal egyidejűleg megszűnt a korábbi bírói jogvédelem is. A levéltári dokumentumok feltárták előttünk, hogy a bíróság bírái és alkalmazottai milyen méltatlan helyzetbe kerültek a bíróság megszűnésekor. Megtörtént az a paradox helyzet, hogy több volt bírónak határozatlanul hívták fel a figyelmét arra, hogy „jogában áll a kézhezvételtől számított 15 napon belül az illetményügyi döntőbizottsághoz panasszal élni” a szolgálati viszonyát illetően.⁵ A dolgozatban ráirányítottuk a figyelmet arra, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetésével egyidejűleg erősödött a közigazgatási hatóságok rendészeti jellege, és a járásbíróság hatásköréből a kihágások nagy része a rendőri büntetőbírászkodás (a rendőrség és a közigazgatási hatóság) hatáskörébe került át.

A kötet harmadik fejezetében bemutatjuk, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróságnak a háború után milyen törekvései és lehetőségei voltak, illetve

3 Hivatkozást lásd az I.4. pontban.

4 Hivatkozást lásd az I.5. pontban.

5 Hivatkozást lásd az I.3. pontban.

lehetek volna a jogállamiság, az alapjogvédelem érdekében. A második világháború lezárását követő hónapokban a közigazgatási bíróság a saját szervezetén belül alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsot állított fel. Írásunkban ennek a tanácsnak a tevékenységéből, és rajta keresztül a korszak átmeneti és közjogilag ellentmondásos aspektusaiból szeretnénk ízelítőt adni levéltári dokumentumok alapján. A dolgozatban érintjük a közigazgatási bíróság hatáskörének háború utáni fokozatos szűkítését, majd olyan területtel foglalkozunk, amely közvetlenül a közigazgatási bíróság megszűnése után felállított pénzügyi döntőbizottság hatáskörébe került (pénzügyigazgatóság döntései). Más eseteket is ismertetünk, amelyek nem közvetlenül a bíróság megszüntetéséből következtek ugyan, de a közigazgatás rendészeti jellegének kétségtelen erősödését mutatják (kitelepitések). Az elemzésben – levéltári dokumentumok felhasználásával – rámutatunk arra, hogy a legkülönbözőbb közigazgatási döntések háttérében milyen szerepe volt az állambiztonsági szerveknek. A kitelepitési esetek közigazgatási eljárás keretében folytak le, és nem volt lehetőség bírósághoz folyamodni a határozatok ellen. Mivel az 1949-ben megszüntetett közigazgatási bíróság egykori bírái közül többen áldozatul estek 1951-ben a budapesti kitelepítéseknek, az ő esetüket különösen fontosnak tartjuk ismertetni.

A monográfia negyedik fejezetében a Magyar Közigazgatási Bíróság 1949-ben történt megszüntetésének előzményeit, körülményeit és következményeit feltáró KÖFOP projekt keretében megvalósult kutatómunka rövid összegzése olvasható. Fentebb utaltunk rá, hogy a címben jelzett témát szerteágazó forrásanyag feldolgozása nyomán publikáljuk. Ezen összetett forráselemző kutatási módszer indokolja, hogy a felhasznált forrásanyagról röviden külön fejezetben szóljunk. A kutatás kiterjedt az elérhető szakirodalmon és jogszabályokon felül a tárgykörrel összefüggő archivált anyagok feltárására és tudományos feldolgozására, továbbá bibliográfia összeállítására is. Ennek során központi hangsúlyt helyeztünk a kutatási téma primer források alapján történő bemutatására a projekthez igazodó időintervallumban.

A feldolgozott forrásanyag komplexitása okán, valamint a könnyebb áttekinthetőség érdekében az egyes fejezeteket konklúzióval zárjuk.

A kötet végén található összegzésben egy idézettel – mintegy zárszóként – foglaljuk össze a főbb mondanivalót, amelyet a hivatkozásjegyzék és a témához kapcsolódó bibliográfia követ. Azzal a reménnyel bocsátjuk útjára a kötetet, hogy egyfelől a Magyar Közigazgatási Bíróság 1949-ben történt megszüntetésének dokumentálása ráirányítja a figyelmet a jogállami és a pártállami törésvonal Magyarország közjogtörténetének eddig kevésbé ismert aspektusára, másfelől pedig megmutatja a primer források kutatásának és feldolgozásának a jogtudományban betöltött jelentőségét, egyúttal irányt mutatva további kutatásoknak.

I. „A VÉGSŐ DÖNTÉS ILLESSE AZ ILLETÉKES MINISZTERT”

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG 1949-BEN TÖRTÉNT MEGSZÜNTETÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

1. Bevezetés

A kötet e fejezetének célja a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvény elfogadásához vezető jogi és politikai lépések, továbbá a törvény jogdogmatikai környezetének levéltári és parlamenti iratok, valamint szakirodalmi anyagok alapján történő dokumentálása. Ebben a fejezetben az Országos Levéltárban meglevő források közül a Magyar Dolgozók Pártja, a Minisztertanács, és az Országgyűlés vonatkozó iratanyagait mutatjuk be, továbbá az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (a továbbiakban: ÁBTL, Történeti Levéltár) található dokumentumokból idézünk. A közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló törvényjavaslat parlamenti vitájának jegyzőkönyvei (naplók) és a hozzá tartozó irományok (törvényjavaslat, bizottsági iratok) a Magyar Parlamenti Gyűjtemény, valamint a Hungaricana Közgyűjteményi Portál adatbázisa alapján kerültek feldolgozásra.⁶ A szakirodalmi források tekintetében elsősorban az Országgyűlési Könyvtár adatbázisára, internetes forrásokra, illetve korábbi saját kutatásokra támaszkodtunk.⁷

6 Lásd az Országgyűlési Könyvtár honlapját http://www.ogyk.hu/hu/magyar-parlamenti-gyujtemeny?utm_campaign=banner-mpgy&utm_medium=banner&utm_source=website-www (2017. december 27.)

7 Itt szeretném köszönetemet kifejezni az Országgyűlési Könyvtár munkatársainak, valamint dr. Draskovich Edinának, az Országgyűlés Hivatala munkatársának a segítségét. Lásd még DRASKOVICH Edina: *Közigazgatási bíráskodás*. Infojegyzet, 2016/47. (2016. október 6.) Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Képviselői Információ-

Ebben a fejezetben kitérünk a téma vonatkozásában a második világháború utáni közjogi átmenet kontextusára is. A jelzett időszakban egyidejűleg voltak jelen a polgári demokratikus társadalom, a jogállam kiépítésére irányuló törekvések, valamint az ezzel ellentétes előjelű, diktatórikus tendenciák. Ez a kettősség a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló törvényjavaslat országgyűlési vitájában is leképeződik. Ebben a folyamatban különösen fontos kimutatni, hogy az államigazgatási döntések nagy része fölött fokozatosan szűnt meg a független bírói kontroll, a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozó ügyek ezzel párhuzamosan más fórumokra terelődtek át. Az 1946. évi I. törvény által deklarált emberi jogok érvényesülésének valódi garanciáit meg kellett volna teremteni, helyett azonban lépésről lépésre olyan sztálini igazgatási modell épült ki, amelyben a végrehajtó hatalom, különösen a belügyi, állambiztonsági szervek egyre nagyobb teret foglaltak el.⁸ Ennek összefüggéseit a közigazgatási bíróság megszüntetésének következményeiről, valamint esettanulmányokat bemutató későbbi fejezetekben fogjuk kifejteni, ám – az előbb elmondottak miatt – megkerülhetetlen már ebben a fejezetben is erre ráirányítani a figyelmet (például a rendészet és a közigazgatás kapcsolata, internálási eljárások).

Az alábbiakban a közigazgatási bíróság megszüntetését eredményező 1949. évi II. törvény megszületésének körülményeit a fenti perspektívából tekintjük át.

2. A közigazgatástudomány és a közigazgatási bíráskodás kérdései a negyvenes években

Magyary Zoltán az 1942-ben megjelent, *Magyar Közigazgatás* című közigazgatás-tudományi monográfiáját azzal kezdte, hogy műve „a közigazgatástudomány válságos korszakában jött létre, amikor a régi minták

szolgálat. Forrás: http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_47_kozigazgatasi_biraskodas.pdf/278d227e-cb40-4357-89f3-41b46995eeb9 (2018. január 8.)

8 Lásd GYARMATI György: *Ha tied az ÁVÓ, tied a hatalom... = Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Történeti Hivatal, Budapest, 2000.

2. A közigazgatástudomány és a közigazgatási bírászkodás ...

már elavultak, új pedig még nincs”.⁹ Magyary Zoltán munkája fontos látélet a magyar közigazgatás negyvenes évek eleji állapotáról. A második világháború alatt, és az azt követő években még hatványozottabbá vált a krízis, minden téren. A közigazgatási bíróság 1949-ben bekövetkezett megszüntetése előzményeinek feltárása szempontjából nemcsak a közigazgatási válságtünetek bemutatása okán fontos Magyary műve, hanem azért is, mert benne a szerző igen részletes és letisztult fogalmakat tár az olvasó elé. Ebből fakadóan hasznos visszanyúlnunk Magyary rendszerező igényű látéletéhez, mert a huszonegyedik század elejéről visszatekintve a közigazgatási bíróság megszüntetését megelőző zavaros, ellentmondásos közjogi helyzet, bizonytalan politikai környezet értelmezésében a műve támpontot jelenthet. Mindjárt tegyük azt is hozzá, hogy ugyanígy fogódzóként szolgálhat Magyary kötete a közigazgatási bíróság megszüntetésének következményeit vizsgáló további kutatómunkához is.

Kutatásunk szempontjából Magyary Zoltán fogalom-meghatározásai közül kiemelendő – többek között – a közigazgatási bírászkodás, a rendészet, a rendőri büntetőbírászkodás, a „politikai vagy államrendészet”, illetve a „véghatározat” jogintézményeinek az értelmezése. Mind a háborút követő politikai és közjogi átmenet, mind pedig az 1949 utáni pártállami államigazgatás kontextusában a rendészeti szervek, és ezen belül a – rendszer fő támaszát jelentő – politikai rendőrség szerepe kiemelkedik. Magyary bemutatta a közigazgatás „bírászkodásának” sokszínűségét,¹⁰ amely nyilván egészen más jelentéstartalommal bír jogállami

9 MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás – A közigazgatás szerepe a XX. század államában; A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. Forrás: http://mtdportal.extra.hu/books/magyary_zoltan_magyar_kozigazgatas.pdf

10 „De a közigazgatás bírászkodik is, így rendőri és jövedéki kihágások felett (1929: XXX. t.-c. 59. §, 1928, évi 18.400 P. M. sz. hivatalos összeállítás) és a községi bírászkodásban magánjogi jogviták felett is, ha azok tárgya 1. pénzfizetés, 2. munka teljesítése, 3. ingó dolgok iránti perek, ha a per tárgyának értéke 100 pengőt meg nem halad. Ugyancsak bírászkodhatik magánjogi kártérítési kérdésekben a rendőri büntetőbíró is. Ezt a bírászkodást túlnyomórészt közigazgatási közegek végzik (városi tisztviselő, községi bíró és jegyző, városbíró, rendőri büntetőbíró. L. 1911:I. t.-c. 755-766. §,

I. „A VÉGSŐ DÖNTÉS ILLESSE AZ ILLETÉKES MINISZTERT”

keretek között, mint ahogyan ez a jelenség a totalitárius struktúrákhoz vezető folyamat során, illetve a már kiépült egyeduralmi rendszerben funkcionál. Az államhatalom egységének elvét valló államszocializmusban a közigazgatásnak ez a sokrétősége eszközként szolgált a diktatórikus hatalmi megnyilvánulásokhoz.¹¹

Magyary egyértelműen azt az álláspontot képviselte, hogy a „*közigazgatási bíráskodás a jogállam követelménye*”. Úgy érvelt, hogy a „közigazgatási eljárásban a közigazgatási hatóság és a magánfél állnak egymással szemben, de a *hatóság nemcsak fél, hanem egyúttal a közérdek képviselője és ő is dönt*;

65.000/909. B. M. sz. r, 43. §). A fél, ha a községi bíróság határozatával nincs megelégedve, ügyét 15 nap alatt a járásbíróság elé viheti. Oda fellebbezhet is.” MAGYARY: *i. m.*, 45-46.

- 11 Fontos felidézni, hogy Magyary a rendészet fogalmát akként határozta meg, hogy „a közigazgatásnak egyik ága, amelynek hatásköre a közigazgatás minden más ágába belenyúlik, ezért tartozik az általános igazgatáshoz”. Magyary Zoltán a *rendészet* feladatainak csoportosítása körében megkülönböztette a közrend fenntartása (és helyreállítása), a közbiztonság fenntartása, a politikai vagy államrendészet, közigazgatási rendészet, igazságügyi rendészet, *rendőri büntetőbíráskodás* körébe tartozó feladatokat. A *közbiztonság fenntartása* körébe tartozó ügyek esetén foganatosítható kényszerintézkedések között helyezendők el többek között a *kítiltás és a rendőrhatalom felügyelet vagy őrizet alá helyezés (internálás)* rendszabálya is. A *politikai vagy államrendészet* fogalmát Magyary a következők szerint értelmezte: „Jelenti az állam, az alkotmány, a törvény és a társadalmi rend veszélyeztetésére irányuló cselekedetek és törekvések megakadályozását, felderítését és leküzdését. Számos érintkezési pontja van a közbiztonsági rendszettel, idetartozik a hazaárulás, felségsértés, nemzetgyalázás, kémkedés, hatóság elleni erőszak, izgatás, pénzhamisítás, továbbá a közellátás biztosítására és a külfölddel való áru- és pénzforgalomra (devizagazdálkodás) vonatkozó jogszabályok megsértése stb. A közönséges bűncselekmény, pl. gyilkosság, lopás is lehet politikai az indoknál fogva (pl. diplomáciai jelkulcs [chiffre] ellopása). A politikai vagy titkos rendészet feladatai mélyreható politikai átalakulások korában az új állami rend megszilárdítására is kiterjednek.” A *rendőri büntetőbíráskodás* jelentése pedig Magyary megfogalmazásában a „közigazgatási hatóságok elé utalt kihágási ügyekben való bíráskodás, ideértve a jövedéki büntetőbíráskodást is.” MAGYARY: *i. m.*, 564-566.

2. A közigazgatástudomány és a közigazgatási bírászkodás ...

tehát a hatóság dönt „olyan ügyben, amelyben ő az egyik érdekelt fél”. Ennélfogva a „*közigazgatási fellebbvitel során az eljáró hatóság változik, de a hatóság és a felek viszonya ugyanaz marad*”.

Gondolatmenetét Magyary logikusan és világosan így folytatta: „A közigazgatási bírászkodás ezzel szemben azt jelenti, hogy a közigazgatási hatóság és a felek közti jogvitát egy olyan *harmadik* dönti el, aki a közigazgatástól és a felektől egyaránt *független*, és a bírói függetlenségnek ugyanazokat a biztosítékait élvezzi, mint a rendes bíróságok.”¹²

Magyary Zoltán itt azokról az elvi, szakmai alapokról beszélt, arról a jogi garanciáról, amit a független bíróság nyújthat a jogok érvényesítésében. Ez azonban ebben a Magyary által felvázolt tiszta formában nem valósult meg sem a háború előtt, sem azt követően. Érdekes vonulat bontakozik ki a szemünk előtt, ha utalunk a közigazgatás és a rendészet két világháború közötti összefüggéseire. Ennek révén ugyanis érthetőbbé válik, hogy mely jogi és igazgatási csatornák ágyaztak meg a második világháború utáni diktatórikus rendszer kiépítésének, amely modellbe egy klasszikus értelemben működő közigazgatási bíróság sehogy sem illett bele.

Az alábbiakban hosszabban idézünk Parádi József tanulmányából, amely a közigazgatás centralizációjának a két világháború közötti fokozatos megvalósulásával kapcsolatban a következőket fejti ki: „Az állam működése szempontjából reális és kényelmes is volt, hogy a rendőrséghez kerüljenek olyan feladatkörök, amelyeket egyébként rendvédelmi szempontból nem feltétlenül kellett a rendőrség hatáskörébe telepíteni. E tevékenységeket azonban a kormányok közvetlenül kívánták felügyelni. Ide sorolható például az útlevelek kibocsátása, egyesületek engedélyezése, fegyvertartási engedélyek kiadása stb. E feladatok rendőrséghez csatolását bizonyos mértékig szakmailag is indokoltá tette az egységes és centrális nyilvántartás vezetésének szükségessége, amelyet a kor technikai színvonalából, valamint a hierarchikus és centrális felépítéséből adódóan leginkább a rendőrség tudott biztosítani. Másrészt pedig a rendőrségnél maradtak, illetve gyarapodtak olyan tevékenységek is, amelyek még az önkormányzati időszakban testálódtak a szervezetekre. Ilyenek voltak például a különböző engedélyek kibocsátásának hatáskörei. Az üzletek,

12 MAGYARY: *i. m.*, 624-625.

szórakozóhelyek üzembe helyezésének engedélyezése, nyitva tartásuk rendjének meghatározása stb. Logikus volt, hogy az adott közösség az ilyen és ehhez hasonló helyi kérdéseket választott képviselői útján rendezte. *Miután azonban a rendőrséget államosították, ezek a jogkörök nem kerültek vissza oda, ahonnan származtak. A rendőrség ilyen természetű teendőit még bővítették is.* Ennek tipikus esete a kötelező bejelentkezés volt.” ... „Az, hogy a honvédelem tehermentesítésére egyes feladatköröket a rendvédelmi szervek vettek át, egyben e testületek militáns vonásainak erősödését is táplálta, éppen e feladatok eredményes végzése érdekében.” ... „Az alkotmányosságnak és az emberi szabadságjogoknak elsőbbséget adó nézetek helyett a rendvédelem profizmusát hangsúlyozó felfogások kerültek előtérbe. Ez nem jelentette azt, mintha a törvényesség kiszorult volna a rendőri munkából, a profizmus elsődlegessége azonban úgy valósult meg, hogy az eredményesség érdekében a rendvédelemből kiiktatták a túlzottnak tartott biztosítékokat. Ez a folyamat nem volt mindig egyforma intenzitású, leginkább az időszak kezdetén és végén volt érzékelhető, amikor embereket egyszerű közigazgatási határozattal is megfoszthattak szabadságuktól és internálhattak.” ... „A háború nyomán keletkezett helyzetből adódóan utat tört a rendvédelem eredményességének primátusát valló felfogás.” ... „A militarizmus és a profizmus mellett a korszak rendvédelmi szerveinek sajátosságai közé sorolható a bürokratizmus is. Ez az államigazgatás centralizálásából fakadt, ugyanis bizonyos teendők a kormányzat közvetlen hatáskörébe kerültek, és azok elvégzését a kormányzati felügyelet alatt álló egyik legütőképesebb szervezetre, a magyar rendvédelem egyik testületére, többnyire a rendőrségre bízta. Ez a folyamat öngerjesztőnek bizonyult. Egyre több engedélyezési, nyilvántartási jogot, illetve kötelezettséget eleve a rendvédelmi testületekhez telepítettek, holott az ilyen jellegű tevékenységek eredetileg általában az önkormányzatok, illetve a kormány kompetenciájába tartoztak. A rendvédelmi szerveket a kiegyezés nyomán, a központi államhatalom az önkormányzatok a törvények, illetve rendeletek betartatására hozták létre, ezzel szemben a két világháború között különböző engedélyezési kompetenciákat adtak nekik, különösen a rendőrségnek. Ezek a jogosultságok nem voltak ugyan ellentétesek az ország törvényes rendjével,

3. A közigazgatási bíróság megszüntetését megelőző ...

mégis az a helyzet állhatott elő, hogy ugyanaz a szervezet alakíthatott ki szabályokat, ellenőrizte azok végrehajtását, és büntette meg – bizonyos korlátok között – a szabályok ellen vétőket.¹³

Az idézett elemzés hátterén érthetőbbé válik, hogy a háború utáni politikai döntésekhez milyen muníciót szolgáltatottak a rendőrségnél „felejtett” jogkörök.

3. A közigazgatási bíróság megszüntetését megelőző politikai lépések

A közigazgatási bíróság megszüntetésének szándéka nem szakmai érvek mentén alakult ki, hanem egyértelműen politikai megfontolások nyomán. Az alábbiakban ennek a politikai folyamatnak egyes mozzanatait villantjuk fel.

A második világháborút követően a közigazgatás megtisztítása közép-ponti kérdéssé vált. Az igazolási eljárások¹⁴, majd a B-lista rendelet¹⁵ révén az „államapparátus egyensúlyának helyreállítása” érdekében felfüggesztéseket, elbocsátásokat eszközöltek, és a cél „új szellemű közalkalmazotti kar” kialakítása volt. A közigazgatási bíróságnak a hatáskörébe tartozott ugyan a tisztviselők újraválasztásával vagy megerősítésével kapcsolatban felmerült panaszok elintézése, a bíróság tevékenysége azonban nem tudta befolyásolni sem a politikai szándékot, sem pedig ennek a közigazgatásra gyakorolt hatását. Az 1945. évi VIII. törvénnyel megszűnt a közigazgatási bíróság hatásköre a választójogosultság és a választások érvényessége kérdésében. Az említett rendeletek értelmében az önkormányzati testületeket nem a választópolgárok választották meg, hanem a helyi Nemzeti Bizottságok megállapították az egyes pártok és szakszervezetek képviseleti arányát, a

13 PARÁDI József: *A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945*. Rendvédelem-történeti füzetek. 20. évf. 23. sz. / 2011. 124-143. További hivatkozásokat lásd ott. Forrás: http://epa.oszk.hu/02100/02176/00009/pdf/RTF_23_124-143.pdf (2017. december 28.)

14 A közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 15/1945. M. E. számú rendelet, valamint az azt kiegészítő 1030/1945. M. E. számú rendelet.

15 5000/1946. M. E. számú rendelet az államapparátus egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről.

képviselőket pedig maguk a pártok, illetve szakszervezetek küldték ki. Ezt a gyakorlatot Borsos Endre, a közigazgatási bíróság tanácselnöke 1947-ben megjelent írásában úgy minősítette, hogy „aligha lehet a demokrácia elveivel összeegyeztetni”.¹⁶

Egy – 1944-1949 közötti időszakra fókuszáló – 1981-ben készült belügyminisztériumi tanulmány, mely az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található,¹⁷ a következőt állapította meg: „A közigazgatás megtisztításának következetes végrehajtásával a belügyi állomány megerősödött, amelyre a megnövekedett feladatok miatt égető szükség volt. A B-listázás során az államvédelmi szervek – hasonlóan az igazolásokhoz – bőséges információval látták el a bizottságokat.”¹⁸ Az államvédelmi szervek fokozatosan egyre nagyobb teret nyertek a közigazgatásban. Ez nem csak azt jelentette, hogy a politikai okokból „nemkívánatos” személyeket érintő internálások, kitiltások, rendőrhatalósági felügyelet alá helyezések, kitelepítések során jártak el, hanem az egyesületek, pártok, különböző szervezetek, intézmények feloszlata is a feladatuk volt.¹⁹

16 BORSOS Endre: *Közjogi jelentőségű ügyek. = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 67. Borsos Endre itt hangsúlyozta, hogy a bíróság a választásokkal kapcsolatos korábbi ítélezésénél „azt tartotta mindig szem előtt, hogy senkit, akit a választójog megillet, ettől a jogától meg ne foszsanak, másrészt viszont a névjegyzékbe be ne kerülhessenek olyanok, akiknek választójoguk nincs”.

17 BODNÁR József, CSÉCSI Kálmán, CSILLAG György, GIDÁLI Gábor, HAVASI László, JUHÁSZ László, KOMORNIK Vilmos, KUCSERA László, MÁRKUS Sándor, OLLÉ Ferenc, PÁLFI József, SELMECI György, SZEGEDI V. Tibor, SZÉP László, TAKÁCS István, TIHANYI Sándor, TÓTH László, ZINNER Tibor: *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc*. I-IV. rész. ÁBTL – 4.1. – A – 1363/1,2,3,4.

18 ÁBTL – 4.1. – A – 1363/2. *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc*. IV. rész: *A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos államvédelmi feladatok. A belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949*. Digitális oldalszám: 56-60.

19 ÁBTL – 4.1. – A – 1363/2. *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc*. IV. rész: *A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos államvédelmi feladatok. A*

3. A közigazgatási bíróság megszüntetését megelőző ...

Az állambiztonsági szervek különösen nagy hangsúlyt fektettek a vallási alapon szerveződő egyesületek²⁰ feloszlására és későbbi, illegalitásban való működésük megfigyelésére. Katolikus ifjúsági szervezeteket például azért tartottak a „népi demokratikus rendszer” ellenségének, mert – egy állambiztonsági jelentés megfogalmazása szerint – a „vallás leplével” „elit” kinevelését végzik, és céljuk a „hivatásrendi társadalom” megvalósítása, ami veszélyt jelent a munkásosztályra nézve.²¹

Az említett belügyi tanulmány szerzői – az internálási eljárások elemzése kapcsán – egyenesen arra a megállapításra jutottak, hogy az „*államvédelmi szervek közigazgatási bírói jogkört gyakoroltak*, sőt többször – a korszakban elsősorban – a népbírói tevékenységet a vonatkozó jogszabályok alapján felülbírálhatták, s akiket a bíróság jogerősen ugyan felmentett, azokat az illetékes szervek – preventív szempontok alapján – internálták”.²²

Jelen írás további részében majd látjuk, hogy a közigazgatási bíróság még 1948-ban is arra számított, hogy visszakapja az 1945-ben elvett, a választások feletti bíraskodásra vonatkozó hatáskörét, sőt hatásköreinek bővítése révén az emberi jogok védelmében valódi alkotmánybírói működésre készült. Ezzel szemben – amint az a politikai folyamatok diktatórikus előrehaladásában várható volt – a közigazgatási bíróság megszüntetése került napirendre. A Magyar Dolgozók Pártja (a továbbiakban: MDP) Titkársága (a továbbiakban: Titkárság) 1948. október 21-én tárgyalta egy javaslatot, amely 5 pontban foglalta össze a közigazgatási

belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949.

20 Lásd ehhez BALOGH Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935-1946.* MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998.

21 Lásd ehhez ÁBTL – 3.1.9. V-146694/6. Vizsgálati dosszié Kis László és társai ügyében. A dossziében a Katolikus Ifjak Országos Egyesülete (KIOE) és a Katolikus Lányok Országos Szövetsége (KLOSZ) szervezetek feloszlására, majd illegális tevékenységének a megfigyelésére vonatkozó iratok vannak.

22 ÁBTL – 4.1. – A – 1363/2. *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. IV. rész: A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos államvédelmi feladatok. A belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949.* Digitális oldalszám 39-40.

I. „A VÉGSŐ DÖNTÉS ILLESSE AZ ILLETÉKES MINISZTERT”

bíróság megszüntetésével kapcsolatos kérdéseket. A javaslat végrehajtásához a Titkárság hozzájárult. Ez a dokumentum arról tanúskodik, hogy az MDP ekkorra már lényegében megszűntnek tekintette a közigazgatási bíróságot, és a törvényhozónak mindössze az volt a feladata, hogy ezt a politikai döntést legitimálja.

A javaslat első pontja ezért úgy szólt, hogy a „közigazgatási bíróságot, miután már gyakorlatilag megszűnt, most formálisan is – törvény útján – meg kell szüntetni”, és „rendezni kell azoknak az ügyeknek intézését, amelyek eddig a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartoztak”.

A második pontban azt javasolták, hogy „az iparüzési jog elvonására, a hadigondozottak ellátásának mérvére, a betegápolási díjakra nézve, a közellátási bíróságokra és a vízjogi ügyekre nézve a végső döntés illesse meg az illetékes minisztert”.

A harmadik javaslat az volt, hogy „a *közzadókra és a közszolgálati alkalmazottak illetményére* nézve döntsön egy-egy a pénzügyminiszter mellett szervezendő döntőbíróság”, amely „döntőbíróságok álljanak az Igazságügy-miniszter által kijelölt elnökből, az illetékes miniszter által kijelölt egy illetékes tisztviselőből és az érdekképviselő (illetményügyben a Közalkalmazottak Szakszervezete) egy képviselőjéből”.

A negyedik javaslat „*a közjogi jellegű közigazgatási bírósági jogorvoslat megszüntetését*” irányozta elő.

Az ötödik javaslati pont arra irányult, hogy szüntessék meg „*a felekezeti adóknak közzadók módjára való behajtását*”, aminek következtében nem lesz lehetőség „az ilyen adók kivetése jogosultságának megtámadására”. Zárójelben az a megjegyzés olvasható, hogy „ez a rendszabály csak a katolikus és a zsidó egyházat érinti, mert a többiek nem hajtják be adóikat közzadó módjára”.²³

A harmadik javaslat szóhasználatához itt fontos egy megjegyzést tenni. Ez a dokumentum „döntőbíróság” szervezését javasolja, ám a néhány hét elteltével beterjesztett törvényjavaslatban, és az elfogadott törvényben végül döntőbizottságok felállítása szerepelt. Arról nincsen információ, hogy ez elírás volt-e vagy pedig az eredeti elgondolás szerint az elnevezés döntőbíróság lett

23 MNL OL – M – KS – 276 – 54 – f – 15 – őe. – 0022. Magyar Dolgozók Pártja iratai.

3. A közigazgatási bíróság megszüntetését megelőző ...

volna. A későbbi parlamenti vitából azonban kitűnik, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetése támogatóinak egyik nyomós érve az volt, hogy a közigazgatási bíráskodás valójában nem szűnik meg, csak a hatásköröket utalják át más fórumokra. A törvényjavaslat (és az elfogadott törvény is) tartalmazott egy olyan fordulatot, hogy a döntőbizottságokat „bírói jelleggel szervezett hatóságoknak kell tekinteni”. Ez arra enged következtetni, hogy a bíráskodási látszat fenntartása érdekében kezdetben tervezhették akár „döntőbíróság” megnevezéssel is felállítani az új intézményt.

Ugyancsak észrevétel kívánkozik a javaslatnak a felekezeti adókkal kapcsolatos részéhez is.²⁴ Sem a későbbi törvényjavaslat, sem pedig az elfogadott törvény nem szólt erről a kérdéstről. Egyes szakirodalmi adatok szerint az egyházi adó állami úton történő behajtásának a megszüntetése a Gazdasági Főtanács 600/1948. számú rendeletéhez köthető, másik forrás pedig ezt a felekezetek egyenjogúsítását célzó 1947. évi XXXIII. törvényhez kapcsolja. Vitathatatlan azonban, hogy ekkor megszűnt az egyházi adó „kényszerjellege”, amelyet az alkotmányról szóló 1949. évi XX. törvénynek az állam és az egyház elválasztásáról szóló rendelkezése véglegesített.²⁵

A Minisztertanács levéltári iratanyagából megtudhatjuk, hogy az 1948. december 10-én tartott minisztertanácsi ülésen a Gazdasági Főtanács főtitkára, az igazságügy-miniszter és a közlekedésügyi miniszter megvitatták a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló előterjesztést. Ekkor már egy megszövegezetett törvényjavaslatot tárgyaltak ugyan, ez azonban még nem a végleges, országgyűléshez beterjesztett változat volt.

24 Lásd CSIZMADIA Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.

25 A „Gazdasági Főtanácsi Határozatok Tára” 12. számának I. számú mellékletére utal ORBÁN Sándor *Az állam és a katolikus egyház megállapodása, 1950* (Történelmi Szemle, 1960/2-3.) című tanulmányában. Izsák Lajos az egyházi adó kényszerjellegének megszüntét a bevett és az elismert vallásfelekezetek között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennálló különbségek megszüntetéséről szóló 1947. évi XXXIII. törvénycikkkel kapcsolja össze. (IZSÁK Lajos: *A katolikus egyház társadalompolitikai tevékenysége Magyarországon, 1945-1956*. Századok, 1985/2.) A forrásokat idézi KÖBEL Szilvia: *„Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak*. (Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005.) 53.

I. „A VÉGSŐ DÖNTÉS ILLESSE AZ ILLETÉKES MINISZTERT”

A hatásköri bíróságot ez a verzió még nem szüntette volna meg, hanem módosította volna a szervezetére vonatkozó szabályokat. Elnöke a Kúria elnöke lett volna, és a közigazgatási bíróság ítélembírái helyett „tagként nyolc olyan fogalmazási szakon működő közszolgálati alkalmazott vagy jogi képezésű más személy” vett volna részt, akiket a kormány erre a „tisztségre három évre kinevez”. Ezen a minisztertanácsi ülésen döntöttek végül a hatásköri bíróságnak a közigazgatási bírósággal történő egyidejű megszüntetéséről is, és arról is, hogy a hatásköri bíróság helyett egy háromtagú döntőbizottságot kell szervezni, melynek elnöke „az igazságügy-miniszter kiküldöttje, tagjai a bíróság egy tagja és a belügyminiszter egy kiküldöttje” lesznek. Arról is határoztak, hogy elvi kérdés esetén „a bizottság az ügyet az igazságügy-miniszter útján döntés céljából a minisztertanács elé terjeszti”.

Ugyanezen a minisztertanácsi ülésen került bele a szövegbe az a kiegészítés is, hogy „a Magyar Államvasutak alkalmazottainak szolgálati viszonya alapján járó illetményi” ügyek esetében is az „illetményügyi döntőbizottsághoz lehet panasszal fordulni.”²⁶

Az események látszólag ellentmondó, gyors változását mutatja az, hogy a Minisztertanács iratanyagai között található az előterjesztés dr. Gál Jenő közigazgatási bírósági tanácselnöki kinevezéséről 1947. június 19-ei dátummal,²⁷ bő másfél év elteltével, 1949. február 11-én pedig már dr. Csorba Jánosnak a Közigazgatási Bíróság elnöki tiszte alól való felmentése tárgyában fogadtak el előterjesztést.²⁸

26 MNL OL – XIX – A – 83 – a – 00 – 19481210 – 1 – 0020-0022, 0235-0245. Minisztertanács iratai.

27 MNL OL – XIX – A – 83 – a – 00 – 19470619 – 1 – 0003. Minisztertanács iratai.

28 MNL OL – XIX – A – 83 – a – 00 – 19490211 – 1 – 0003. Minisztertanács iratai.

4. A törvényjavaslat parlamenti vitája

A közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló, 1948. december 10-én²⁹ kelt törvényjavaslatot dr. Ries István akkori igazságügy-miniszter nyújtotta be. Az Országgyűlés alkotmányjogi és közjogi bizottsága 1949. január 11-én megtárgyalta a törvényjavaslatot (217. számú iromány), és „általánosságban és részleteiben változtatás nélkül fogadta el”, és azt javasolta az Országgyűlésnek, hogy „szintén eredeti szövegében fogadja el” azt.³⁰ A plenáris ülésen 1949. január 13-án megtárgyalták a törvényjavaslatot, és azt még aznap – egy, a katonai bíróságot érintő hatásköri összeütközésre vonatkozó módosítással – el is fogadták. Az Országgyűlés elnöke a megalkotott törvény hiteles szövegének három példányát rögzvest megküldte Dobi István miniszterelnöknek kihirdetés céljából, aki azt előterjesztette a köztársasági elnöknek. Szakasits Árpád január 24-én hozzájárult a törvény kihirdetéséhez.³¹

A 14 szakaszból álló törvényjavaslat kimondta, hogy „[A]zokra az ügyekre nézve, amelyekben a fennálló jogszabályok a közigazgatási bírósághoz intézhető panaszt engednek, a jelen törvény hatálybalépésétől kezdve” a törvény rendelkezései lesznek az irányadók. (2. §) Eszerint az ügyek egy része döntőbizottságok elé kerül (3. §-5. §), egy részük polgári peres útra terelődik (6. §-7. §), és végül az ügyek egy harmadik csoportját illetően az addig biztosított „panaszjog megszűnik és a miniszternek, illetőleg a kormánynak olyan határozata (intézkedése), amely ellen eddig panasznak volt helye, végérvényes” lesz, „más közigazgatási hatóság határozata (intézkedése) ellen pedig az eddigi panasz helyett aszerint, hogy a határozat első- vagy másodfokú, fellebbezésnek, illetőleg

29 Éppen ezen a napon fogadta el az ENSZ közgyűlése Az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát.

30 *Országgyűlési irományok, 1947. IV. kötet. 1947-227.* Az országgyűlés alkotmányjogi és közjogi bizottságának jelentése a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 217. számú törvényjavaslat tárgyában. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KI-1947_04/?pg=97&layout=s&query=227.%20sz%C3%A1m (2017. december 29.)

31 MNL OL XIX – A – j – X – 479 – 1949. Miniszterelnökség iratai.

felülvizsgálati kérelemnek” lesz „helye az illetékes miniszterhez” (8. §).

A javaslat értelmében a döntőbizottságok elé adóügyekben (közadónak minősülő szolgáltatások megállapítása, kivetése vagy az azok kezelése és behajtása tekintetében) és illetményügyekben (a szolgálati viszony alapján járó illetmények és egyéb járandóságok tekintetében) emelhető panaszok kerülnek; előbbi ügyekben pénzügyi döntőbizottság, utóbbi ügyekben illetményügyi döntőbizottság áll fel. A bírói és laikus elemekből álló döntőbizottságok megalakítása a pénzügyminiszter feladata lett. A benyújtható panasz határidejét a javaslat tizenöt napban állapította meg.

A javaslat indokolása szerint az előbbieken felsorolt adózási és illetményi esetekben „különösen fontos” ügyekről van szó, amelyek „közvetlenül érintik az állampolgárok anyagi érdekeit”. Annak ellenére, hogy az előterjesztő ezt így fogalmazta meg, a javaslat mégsem biztosította a bírósághoz való fordulás jogi garanciáját.

A törvényjavaslat polgári peres útra két ügycsoportot terelt. Az egyikbe tartoztak az adókivetés során okozott károkból eredő ügyek. A javaslat itt úgy fogalmazott, hogy „az állami vagy községi (városi) közegek által az államkincstárnak, helyhatóságnak vagy magánfeleknek jogtalanul okozott költségek vagy károk megtérítése tárgyában a közigazgatási bizottság adóügyi bizottsága által hozott másodfokú, illetőleg a közigazgatási bizottság által hozott elsőfokú határozat ellen – az eddigi panasz helyett – mind a károsult, mind a marasztalt közeg a határozat kézbesítésétől számított tizenöt nap alatt polgári perúton kereshet orvoslást”. A másik eset arra vonatkozott, amikor a „felelős számadót elmarasztaló határozat ellen” a számadó³² az addigi panasz helyett polgári bírósághoz fordulhat.

32 A közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvény itt a Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1930. évi XVII. törvény-cikk 82. §-a szerinti felelős számadóra utalt.; A számadó régies kifejezés, főnévi jelentéséhez lásd: „Tiszt, vagy szolga, ki akármily rábízott vagyon mibenlétét az illető birtokosnak, vagy megbízónak szám szerint kimutatni köteles”. Forrás: <http://szamado.szojelentese.com/> (2020. január 7.); Lásd még: „Vasúti számadó: a szertárak, ill. raktárak kezelőinek főnöke, aki a tárolt anyagokért felelős.” <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/sz-4A3C0/szamado-4AA1E/> (2020. január 7.)

4. A törvényjavaslat parlamenti vitája

A javaslat 8. §-ában említett, addig a közigazgatási bíróság hatáskörébe utalt (a törvényjavaslatban külön nem nevesített) ügyekre nézve a panaszjog megszüntetését azzal indokolták, hogy ezek az ügyek „olyan természetűek, amelyek a demokratikus fejlődés” akkori „fokán aggály nélkül utalhatók közigazgatási útra, közelebbről a kormány, illetőleg az illetékes miniszter végső döntésére”.

A törvényjavaslat a közigazgatási bírósággal egyidejűleg a hatásköri bíróság megszűnését is kimondta, a megszűnéssel egyidejűleg pedig hatásköri döntőbizottság felállítását írta elő. A hatásköri döntőbizottság elnöke a javaslat értelmében az igazságügy-miniszter (vagy általa kijelölt helyettese), továbbá egyik tagját a belügyminiszter jelöli ki, másik tagja pedig a Kúria tanácselnökei és bírái közül a Kúria elnöke által („akadályoztatása esetén törvényszerű helyettese által”) kijelölt ítéldbíró. [11. § (1)–(5) bekezdések.] Ezt a szakaszt³³ kiegészítették azzal, hogy ha a „hatásköri összeütközés egyik részen katonai bíróságot érint, aszerint, hogy az összeütközés a másik részen a rendes bírósággal vagy más hatósággal merült fel, a döntőbizottság egyik tagjaként az előbbi esetben a belügyminiszter által kijelölt tag helyett, az utóbbi esetben pedig a Kúria ítéldbírája helyett a honvédelmi miniszter által kijelölt hadbíró jár el”.³⁴

A törvényjavaslat indokolása azzal kezdődik, hogy a „múlt (értsd XIX. – KSZ.) század – mintegy az azt megelőző korszak visszahatásaként – a politikai fejlődés betetőzését az ún. jogállam kiépítésében látta”, amelynek „fogalmához ... hozzátartozott a közjogi bíraskodásnak az a rendszere, amelyben a közhatalom és a jogkeresők között felmerülő közjogi jellegű jogviták eldöntése egy, a végrehajtó hatalmon kívül álló bírói szerv hatáskörébe tartozik”. Az igazságügy-miniszter által jegyzett indokolás ezzel szembeállította a „népi demokrácia” rendszerét, amely „az állampolgári jogok biztosítékát abban látja, hogy az államhatalmat maga a nép gyakorolja”, és „maga a végrehajtó hatalom is olyan hatóságok kezében van, amelyek minden tekintetben a nép érdekeit tartják szem előtt”. „Ilyen felfogás mellett”, folytatja az indokolás, „külön közigazgatási bíraskodásra nincs többé szükség”. Ezt azzal is alátámasztotta az előterjesztő, hogy a „magyar

33 A törvényjavaslat 11. § (3) bekezdését érintette a módosítás.

34 MNL OL XIX – A – j – X – 479 – 1949. Miniszterelnökség iratai.

közigazgatási bíraskodást a jogszabályhoz kötöttségében a jogalkalmazás terén bizonyos merevség jellemezte, ami sok esetben nem felelt meg” a végbemenő „rohamos fejlődésnek”, sőt „nem egy esetben keresztelte is” a „népi demokráciának bizonyos államcélok megvalósítására irányuló törekvését”. Lényegében ez volt a magyarázata annak, hogy szerintük „szükségessé vált a közigazgatási bíróság megszüntetése”, és addig a hatáskörébe tartozó „ügyek elbírálásának gyökeres új szabályozása”.³⁵

A törvényjavaslat parlamenti vitáját Hebelt Ede³⁶ felszólalása nyitotta, aki az alkotmányjogi és közjogi bizottság részéről a javaslat előadója volt. A vitában – az előadóval együtt – hatan szólaltak fel: Székely Imre Kálmán, Antall József, Tóth Endre és Vészy Mátyás képviselők, valamint végül Ries István igazságügy-miniszter. Érdemes részletesebben idézni a felszólalásokból, mivelhogy hat jogász politikai és dogmatikai vitájának lehetünk utólag a tanúi.

Hebelt Ede a felszólalásában az indokolással összhangban folytatta az javaslatot támogató elvi alapozást. Azt taglalta, hogy a „jogállam ideálját előbb a szociális állam ideálja váltotta fel”, ami azt jelentette, hogy „a kapitalista állam ... a szociálpolitika olajcseppjeivel igyekezett enyhíteni” a „kizsákmányolást”. Az előadó szerint azonban „további fejlődés következett be”, a „népi demokrácia” korszaka, „amikor a néptől függ az,

35 *Országgyűlési irományok, 1947. III. kötet, 159-219. sz. 1947-217, Törvényjavaslat a közigazgatási bíróság megszüntetéséről.* Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KI-1947_03/?pg=385&layout=s&query=k%C3%B6zigazgat%C3%A1si%20b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1g (2017. december 30.)

36 Hébelt Ede (1879-1961): szociáldemokrata politikus, ügyvéd, nemzetgyűlési képviselő. 1905-től az SZDP tagja. 1922-től 1926-ig Sopron szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselője. A Horthy-korszak első éveitől kezdve mint ügyvéd védelmezte a politikai üldözötteket, s védőügyvédként szerepelt a kommunisták elleni perekben. Részt vett a Vörös Segély munkájában. 1945 után támogatta a két munkáspárt együttműködését és a munkásegység létrehozását. 1954-től 1956-ig tagja volt az MDP Központi Bizottságának. Forrás: *Arcanum, Magyar Életrajzi Lexikon.* <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hebelt-ed-75CD1/> (2017. december 31.)

4. A törvényjavaslat parlamenti vitája

hogy milyen az ország kormánya, és amikor a kormány a nép érdekében gyakorolja a főhatalmat”. Azzal folytatta, hogy a „szocializmus”, mint az új „államideál” korában „az a természetes, hogy amit a népi demokrácia kormánya helyesnek ítél, azt semmiféle bírói határozattal, formai, jogi határozattal ne lehessen megváltoztatni”. Ez súlyos mondat volt, mert egyértelművé tette a végrehajtó hatalomnak szánt omnipotens pozíciót. A felszólalásában ezt követően a közjog és a magánjog viszonyának a változására tért rá, ami abban állt, hogy a népi demokráciában „a közjog egyre jobban behatol a magánjogba, a magánjog visszaszorul a közjoggal szemben. Kifejtette, hogy „nem engedhető meg, hogy a közjogi jogosítványok egyéni érdekeket tápláljanak és hogy a közjogi jogosultak egyéni érdekeik érdekében mehessenek bírói hatóság elé és ott ... a közérdekkel ellentétesen, egyéni érdekből érvényesíthessék közjogi jogosultságaikat”.

A fenti elméleti okfejtés leglátványosabban a javaslat 8. §-ában realizálódott. Hebelt a 8. § kapcsán azzal érvelt, hogy „rendkívül sok olyan ügy volt, amelyben a közigazgatási bírósághoz lehetett panasszal fordulni”, amikor „az érdekelt fél valamilyen közjogi jogosítványt azért érvényesített, mert ez az ő magánérdekét szolgálta”. Ezekben az esetekben tehát hidegvágással szüntették meg a panaszjogot, még döntőbizottsági fellebbviteli lehetőség sem maradt, mert a miniszter döntése kezébe tette le a „végérvényes” döntés jogát. Itt visszacsatolhatunk Magyary Zoltán felállított tételére, miszerint „*közigazgatási fellebbvitel során az eljáró hatóság változik, de a hatóság és a felek viszonya ugyanaz marad*”.³⁷

A bizottsági előadót követően Székely Imre Kálmán³⁸, a Demokrata

37 MAGYARY: *i. m.*, 624-625.

38 Dr. Székely Imre Kálmán ügyvéd (1893-1980): Középiskolai tanulmányait Budapesten, a piaristáknál végezte, majd beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol állam- és jogtudományi doktorátust szerzett. Az első világháború idején besorozták katonának. Az orosz fronton harcolva esett hadifogságba. Egész életében elutasította a bolsevizmus eszméjét és gyakorlatát. 1947-ben az általa is vallott politikai katolicizmus modern eszmeiségét hirdető Demokrata Néppárt indult a választásokon. A parlament feloszlása után visszavonult a politikától. Életkörülményeik egyre nehezebbé váltak, miután az ötvenes évek elejére a magánügyvédi tevékenység előtt minden kapu bezárult. 1956-ban részt vett a Demokrata

I. „A VÉGSŐ DÖNTÉS ILLESSE AZ ILLETÉKES MINISZTERT”

Néppárt képviselője szólalt fel. A szintén jogász végzettségű képviselő Hebelt Ede érveit „érdekes jogpolitikai és jogfilozófiai” szempontoknak nevezte, ám azonosulni nem tudott vele. Azzal egyetértett, hogy „a magánérdeknek háttérbe kell szorulnia a közérdek előtt”, de szerinte „amikor a magánérdek jogos magánérdek, akkor egyben közérdek is az, hogy érvényesülhessen”. Székely felidézte azt, hogy amikor „a közigazgatási bíróság megkezdte munkáját, a nemzet egyeteme lelkes örömmel üdvözölte, mint a jogállam épületének betetőzését, és mint megbízható eszközt arra, hogy az állam és polgárai között felmerült vitás ügyeket nem a végrehajtó hatalom funkcionáriusai, tehát végeredményben nem az állam, vagyis az egyik peres fél, hanem a pártatlanság és függetlenség minden lehető emberi attribútumával felruházott külön szerv, mint az állam feletti szerv: a közigazgatási bíróság dönti el”. Szerinte az idő igazolta a bírósággal szembeni reményeket. A képviselő rámutatott két tényezőre, ami viszont „panasz” lehetett a bíróság működését illetően. Az egyik az, hogy az 52 év alatt „nem lett belőle alkotmánybíróság, ... amely a legszélesebb körben örködhett volna a végrehajtó hatalom ténykedéseinek törvényessége felett”. A másik az, hogy a nagy apparátussal működő bíróság egészen apró peres ügyekben is döntött, és így túl költséges volt a működése. Székely Imre Kálmán azonban ezeket nem a közigazgatási bíróság hibájaként rótta fel, hanem úgy érvelt, hogy a bíróságot tehermentesíteni kellett volna középfokú vagy alsó fokú közigazgatási bírósággal.

Székely Imre Kálmán szerint a közigazgatási bíróság megszüntetésének „gyér indokolása” az egyfelől, hogy „az államhatalmat maga a nép gyakorolja”, másfelől pedig az, hogy a bíraskodást „a maga jogszabályhoz kötöttségében a jogalkalmazás terén bizonyos merevség jellemezte”. A művelt jogász kifejtette ezekkel szembeni érveit. Az előbbivel azért nem értett egyet, mert szerinte a „nép maga sem csálthatatlan, funkcionáriusai

Néppárt újjászervezésében. 1958-ban az ügyvédek felülvizsgáló bizottság alkalmatlannak nyilvánította az ügyvédi pályára. Forrás: *Kereszténydemokrácia Tudásbázis*, Barankovics Alapítvány honlapja. <https://barankovics.hu/keresztenydemokracia-adatbazis/ki-kicsoda/szekely-imre-kalman-dr> (2017. december 31.)

még kevésbé, és a legdemokratikusabban szervezett társadalomban is számolni kell tévedésekkel, mulasztásokkal, sőt sok esetben túlkapásokkal”. Arra hívta fel a figyelmet, hogy „félni kell ... az állami túlkapástól, az államhatalom túltengésétől is, amely az állampolgárok szabadságát, jólétét, emberi jogait veszélyeztetheti”, a közigazgatási bíróság pedig „az állami önkényuralom ellen volt hathatós eszköz”. Érvelésében kidomborodik, hogy éppen a „nép érdeke, a demokrácia érdeke” egy olyan „fórum, amely bizonyos vonatkozásban az állam felett is áll, amelyhez ... a nemzet minden tagja teljes megnyugvással apellálhat”. A törvényjavaslat indokolásának másik elemét illetően röviden úgy foglalta össze, hogy azért nincs szükség közigazgatási bíróságra, „mert az a törvény szerint ítélezik”. Székely ezt egyenesen „sikamlós talajnak”, „veszedelmes megállapításnak” tartotta. Logikusan levezette a jogállamiság tételét, miszerint ha „valamely törvény a változott viszonyok folytán többé nem megfelelő, új törvényt kell hozni”, de „amíg a törvény törvény, addig mindenkinek tiszteletben kell tartania, és mindenekelőtt a bíróságnak. Majd így folytatta: „Ha ez az elv érvényesül, hogy a törvény alkalmazása hibának minősül, akkor valójában már a parlamentre is alig van szükség, hiszen a parlament által hozott törvények sem betartandó normák, hanem kinek-kinek tetszésére van bízva, hogy a törvényt betartja-e, vagy pedig eltér-e tőle.” Székely Imre Kálmán tehát a jogbiztonságra hivatkozva utasította el a törvényjavaslat indokolását.

A Demokrata Néppárt képviselője górcső alá vette azt is, hogy a javaslat milyen megoldást képzel el a közigazgatási bíróság helyett. Annak ellenére, hogy a javaslat szerint „bírósági jelleggel szervezett hatóságoknak” kell tekinteni a döntőbizottságokat, Székely álláspontja az volt, hogy „a bizottságok összeállításának mikéntjéből nyilvánvaló, hogy ezek nem bírói szervek lesznek, hanem a mindenkori kormány szervei”. Ez azt jelentette a képviselő számára, hogy nem fog megvalósulni az a „nagy szempont”, amely miatt a közigazgatási bíróság létrejött, „hogy az állam és az állampolgárok közötti vitát független bíróság döntse el”. A törvényjavaslat legaggályosabb rendelkezésének azt a szakaszt tekintette, amely a panaszjogot megszünteti, és a miniszternek ad végérvényes döntési hatáskört. Érvelését arra alapozta, hogy „a miniszterek politikusok,

pártemberek”, és „az ő személyük kétségtelenül nem garancia arra nézve, hogy ha vita merül fel az állam, vagy ... a kormányhatalom és egy-egy állampolgár között, megnyugvással lehessen a miniszter döntésére bízni ezt a vitát”. Kifogásolta, hogy ezáltal éppen a „leglényegesebb esetekben” lesznek elzárva az állampolgárok a jogorvoslat lehetőségétől.

Székely – ismét a jogbiztonság érvei mentén – fogalmazta meg azt a kritikát, hogy a törvényjavaslat a hatásköri bíróságot is megszüntetni rendeli, miközben ezt a törvényjavaslat címében nem tüntették fel. Holott „a hatásköri bíróságot törvény létesítette, törvény módosította”, és ha már ezt temetik, „akkor legalább törvény rendelkezék felette is” – mondta Székely.

Összegzőképpen Székely Imre Kálmán azt mondta, hogy ha „ez a törvényjavaslat törvénné válik, az alkotmánynak hatalmas bástyája omlik össze”, és „óriási lépést” tesznek „az állami omnipotencia felé. A Demokrata Néppárt döntését így foglalta össze: „Mivel pedig pártom azt vallja, hogy az állam nem öncél, hanem csak eszköz az egyes polgárok boldogulására, olyan törvényjavaslatot, mint az előttünk fekvő, amely az állampolgárok idáig tiszteletben tartott alkotmányjogának igen jelentős és értékes részét veszi el, nem szavazhatunk meg.”

A kisgazdapárti jogász, Antall József³⁹ közvetkezett felszólalásra. A

39 Id. Antall József (1896-1974): A gimnáziumot Lőcsén kezdte, majd tanulmányait a pesti piaristáknál folytatta. 1914-ben tett érettségi vizsgát, majd bevonult katonának. 1915-ben Oroszországban fogságba esett. Az orosz fogságból visszatérve a budapesti tudományegyetemen jogi tanulmányokat folytatott, ezek befejeztével köztisztviselő lett. Az 1930-s évek végétől a menekültügy megszervezése és irányítása az ő hatáskörébe került. A német megszállás után, 1944. március 22-én megalakult a Sztójay-kormány, Antall József benyújtotta lemondását. Börtönbe került, ahonnan a Lakatos-kormány megalakulása után Horthy közbenjárására szabadult ki. 1931-ben alapító tagja volt a Független Kisgazdapártnak, 1945 nyaratól itt kezdett el ismét aktívan dolgozni. A párt képviselőjében újjáépítési államtitkár, majd újjáépítési miniszter lett, 1946. április-májusban pénzügyminiszteri funkciót is betöltött. 1948-ig az FKgP pártigazgatója volt. Forrás: *Archívnet. XX. századi történelmi források*. http://archivnet.hu/hetkoznapok/volt_politikusok_levelei_kadar_janoshoz_megvont_nyugdijuk_ugyeben.html?oldal=3 (2018. január 1.)

képviselő támogatóan érvelt a közigazgatási bíróság megszüntetése mellett. Úgy értékelte, hogy ez a törvényjavaslat „folytatása azoknak a törvényes rendelkezéseknek, amelyek mind szükségesek ahhoz, hogy a dolgozók demokratikus államát, a nép államát” kiépítsék. Antall „jogpolitikai” álláspontja az volt, hogy a közigazgatási bíróság nem „gyűlöletes ellensége ... a népi demokráciának”, hanem azért kell megszüntetni, mert „a népi demokrácia rendező elve, állameszméje egészen más, mint azoké az időké volt, amikor ... a közigazgatási bíróság megalakult”. Szerinte a közigazgatási bíróság „elavult”, és a kisgazdapárt a „törvényhozási úton való megszüntetése mellett” foglalt állást. Antall érvei alátámasztására a „jogtörténeti fejlődés” szempontját hozta fel. Szerinte a közigazgatási bíróság felállítása „nem a francia forradalom eszmevilágából táplálkozott, hanem annak inkább már egy későbbi kivirágása volt”, tehát „a liberalizmus idejéből eredt, amikor a jogállam eszméje lett az uralkodó”. Antall Józsefnek az volt a véleménye, hogy a közigazgatási bíróság azért „nem tudott megizmosodni, nem tudott gyökeret verni a magyar társadalomban, mert ... már a megalkotásánál degradálták azzal, hogy egyfórumúvá állapították meg”, ennél fogva a „tudós emberek apró-cseprő ügyekkel” foglalkoztak. Beszédében – reflektálva Hebelt Ede gondolataira – arra is utalt, hogy a XIX. század végén „már a szocialista gondolat, a szociális eszme kezdett jelentkezni”. Kifejtette, hogy a liberalizmussal szemben, amely passzivitást várt el az államtól az emberi jogok vonatkozásában, a szociális állam a végrehajtó hatalomnak aktív, „pozitív”, segítő szerepet szánt, és „tele lett a közigazgatási élet ... ezer és ezer feladattal”. Szerinte a törvényjavaslat tárgyalásának napjaiban történt az „átalakulási folyamat”, a „szociális állam” kiteljesedése. Egyetértően utalt Szabó Imrének *„Az emberi jogok mai értelme”*⁴⁰ című könyvére, amelyben a szerző azt állította, hogy akkori társadalmi rendszernek „döntő jogi dokumentuma már nem a magánjogi törvénykönyv, közjogi vonatkozásban pedig az emberi jogok deklarációja, hanem az a tény, hogy az államhatalom minden igazgatási megnyilatkozásával a népi elveket szolgálja és a szociális jogok gyakorlati megvalósítására törekszik”.

Antall József beszédében külföldi példákkal támasztotta alá azt, hogy miért „nem nélkülözhetetlen” szerv a közigazgatási bíróság. Idézett egy

40 SZABÓ Imre: *Az emberi jogok mai értelme*. Budapest, 1948. 240 p.

svájci jogász professzort, aki szerint „ha sikerül a közigazgatási szervezetben olyan ellenőrző berendezéseket beépíteni, amelyek a közigazgatási funkciók törvényességét és következetességét biztosítják anélkül, hogy a közigazgatás egységét megtörnék, akkor ez a közigazgatási bírászkodás mesterséges eszközével szemben mindenképpen előnyösebb lenne”. Antall kifejezte, hogy – Székely Imre Kálmánnal szemben – neki nincs aggálya az iránt, hogy a felállítandó pénzügyi és illetményügyi döntőbizottság „bírói jelleggel rendelkező bírói szerv” lesz, és lényegében a közigazgatási bíróság megmarad, csak beépül a közigazgatásba, és a különbség annyi lesz, hogy „olcsóbban” fog működni. Szerinte „a jogbiztonságot ez a szervezési mód sokkal jobban előmozdítja” a „gyors intézkedés szempontjából”. Felszólalását Antall József így fejezte be: „Megállapítom, hogy az állampolgárok, az érdekelt egyének közigazgatási jogvédelme éppen olyan biztosan, sőt sokkal biztosabban és célszerűbben fog érvényesülni e törvényjavaslat törvényerőre emelkedése esetén az új bírászkodási szervek révén. Éppen ezért pártom nevében ezt a törvényjavaslatot általánosságban, a részletes tárgyalás alapjául megnyugvással fogadom el.”

A következő szónok Tóth Endre⁴¹ volt, a Nemzeti Parasztpárt képviselője. Hivatásának megfelelően a felszólalását a jogdogmatika szempontjai mentén indította. Leszögezte, hogy a „jog ... a mindenkori társadalmi berendezés hű tükré”, annak „változásával, módosulásával, fejlődésével szükségszerűen meg kell változnia a jognak, a jogrendszernek és intézményeinek is”. A jog – folytatta – „a hatalmon levő osztály uralmának megszervezője, a bíróság pedig ennek az uralmi rendnek az

41 Tóth Endre (1902-1962): 1925-ben Debrecenben jogi doktorrá avatták. Budapesten, majd Debrecenben ügyvéd mellett vállalt munkát, közjegyző feladatokat végzett. Az 1930-as évek óta szoros kapcsolat fűzte a népi írókhoz. 1945-ben belépett a Nemzeti Parasztpártba (NPP), majd a párt független pártfunkcionáriusa lett, ezért lemondott közjegyzői állásáról. 1947-ben országos listán jutott be a parlamentbe. Mandátumát 1949. május 15-e után is megőrizte. Parasztpárti tagsága 1951-ben szűnt meg, de a Magyar Dolgozók Pártjába nem lépett be. Később tanácsstag, VB elnökhelyettes volt, majd jogtanácsosként vállalatnál dolgozott. Forrás: *Országgyűlés Almanachja, 1947-1949.* http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1947-49/1947_ngy_a_t424.htm (2018. január 1.)

4. A törvényjavaslat parlamenti vitája

állandóságát hivatott biztosítani”. Ezután azt magyarázta, hogy „a népi demokrácia útján kialakuló szocialista társadalmi rendnek megfelelően és annak szükségéhez képest ki kell fejlődnie annak a jogrendszernek, amely a szocialista társadalmi rend kifejezője ... és egyben fejlesztője is”, és „ezzel egyidejűleg el kell sorvadnia, el kell tűnnie a polgári jogrendszernek ... és minden intézményének is”. Ezen elvi bevezető után a képviselő azt taglalta, hogy „annak idején a közigazgatási bíróság megalakításának” a „célja az emberi alapjogok, az állampolgári jogok biztosítása volt”, mivel ez az „intézmény hatásosan megvédheti az egyént a végrehajtó hatalom túlkapásaival szemben”. Figyelmeztetett azonban arra, hogy „a közigazgatási bíróság nem öröktől fogva van”, ennél fogva „nem is maradhat örökké”. Hebelt Edéhez és Antall Józsefhez hasonlóan Tóth Endre szintén aköré építette fel a további argumentációját, hogy az emberi jogok rendszerében – a hagyományos személyi szabadságjogokhoz képest – előtérbe kerültek a szociális és gazdasági jogok, „nemcsak az egyének, hanem az emberi csoportok számára is”, és ez a sorrendváltás a „polgári rend lassú elmúlásával és a szocialista társadalmi rend kialakulásával” következett be. A beszédében itt azt a kérdést fogalmazta meg, hogy „ezzel a feladattal meg tud-e birkózni a polgári jogrend közigazgatási bírósága”. „Naivitás lenne azt hinni”, válaszolta meg Tóth Endre a saját kérdését, „hogy a közigazgatási bíróság képes megbirkózni az államhatalommal, ha rendszeréből kifolyólag szemben áll az emberi jogokkal”. „Alig tehető fel”, folytatta, „hogy közigazgatási úton lehetne panaszt érvényesíteni például a nélkülözéstől mentes emberi élet megsértése vagy a munkához való jog megsértése miatt”, mert ha a bíróság erre orvoslást tudott volna nyújtani, akkor sem a munkásság, sem a parasztság „nem sínylődött volna és nem vérzett volna úgy el, ahogyan elvérzett a polgári rend alatt”. Tóth Endre szerint az „emberi és állampolgári jogok érvényesítése csak az államapparátus és a közigazgatás alapvetően demokratikus, jogszerű működésének lehet természetes következménye”. Utalt még Szladits Károly álláspontjára, miszerint a „demokratikus közvélemény” jelentheti a jogok legfőbb biztosítékát. Tóth Endrének nem volt kétsége afelől, hogy „népi demokrácia ennek a feladatnak eleget tud tenni”, mert az „állam többé nem egy kizsákmányoló kis osztály tulajdona, hanem az államhatalmat a

munkásosztály és a dolgozó parasztság veszi a kezébe”, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy e két osztály „foglalja el az államhatalom minden jelentősebb pozícióját”. A Parasztpárt képviselője azzal zárta a beszédét, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló törvényjavaslat egy lépés a szocializmus megvalósításra felé, ezért örömmel üdvözli és elfogadja a javaslatot maga és pártja nevében.

Vészy Mátyás⁴² képviselő szintén felszólalt a vitában. Vészy korábban a Polgári Demokrata Párt (PDP) képviselője volt, a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló törvényjavaslat vitájában már párton kívüli képviselőként vett részt. Az ügyvéd Vészy Mátyás az előtte szólók érveire reagálva azt mondta, hogy „a nép hatalomátvétele” nem jelenti azt, hogy a kormánzatnak „már nem kötelessége a tisztviselők packázásaival szemben biztosítani” az emberi jogokat. Felhívta a figyelmet arra, hogy az 1946. évi I. törvénycikk deklarálja ugyan „a minden embert egyformán megillető emberi jogokat”, amelyek most már nemcsak a „kiváltságosokat” illetik

42 Vészy Mátyás (1892-1959): Hódmezővásárhelyen érettségizett a református főgimnáziumban. 1914-ben fejezte be Budapesten jogi tanulmányait, majd bevonult a frontra. 1927-től az Ügyvédek Reformszövetsége helyettes elnöke, majd 1931-től az Országos Ügyvédszövetség társelnöke. Belépett a Nemzeti Demokrata Pártba. 1943-ban csatlakozott a fasiszta ellenállási mozgalomhoz. 1944 novemberben hazaárulással vádolva a nyilasok elfogták, 1945 februárban a német csapatok tartóztatták le. A visszavonuló németek fogságából a nyugati határszélen a szovjet csapatok szabadították ki. A háború után Budapest II. kerületében ellátta a református egyházközség gondnoki teendőit is. 1947-ben mandátumát a Somogy megyei választókerületben szerezte. 1947. október 28-án kilépett a pártból. 1948. november 18-án a parlamentben helyet foglaló hetvenkét pártonkívüli képviselő szóvivőjévé választották. Több jelentős politikai perben vállalt feladatot (Hóman Bálint, Kelemen Gyula). Mindszenty József védelmére is ő készült fel, de felkérését a kommunista hatalom megakadályozta. Utolsó védenca a Matheovits-perben vád alá helyezett Gróh József, a Keresztény Női Tábor mandátumától megfosztott országgyűlési képviselője volt. 1949. október 1-jén családjával Ausztriába menekült, majd Londonban politikai menedékkjogot kaptak. Forrás: *Országgyűlés Almanachja, 1947-1949*. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/almanach_1947-49/1947_ngy_a_t459.htm (2018. január 2.)

4. A törvényjavaslat parlamenti vitája

meg, ez azonban nem teszi feleslegessé a közigazgatási bíróságot. Vészy a közigazgatási bíróságot ugyan „csenevész” intézménynek titulálta, de mindjárt hozzátette, hogy ez nem a bíróság „saját hibája”, hanem a törvényhozóé. Vészy azt várta volna kormányzattól, hogy „a közigazgatási bíróságot megfelelően kifejleszti és alkalmassá teszi az adóztatás kérdésében, a közigazgatás problémáiban és a nagy emberi jogok védelmében”. A közigazgatási bíróság munkájának megítélésével kapcsolatban emlékeztette a képviselőtársait arra az esetre, amikor a bíróság bátor volt semmisíteni „a Gömbös-féle időkben a választásokkal szemben benyújtott petícióknál 80-90%-ban kormánypárti mandátumokat”, valamint annak is hangot adott, hogy „a szegény embereknek egy-két forintos adóügyben is ez a közigazgatási bíróság igyekezett igazságot találni”. Szerinte ez a törvényjavaslat nem változtat a bíróság eddigi hibáin, mert nem iktat be egy közép fokú döntési fórumot, ugyanis a közigazgatási bíráskodásnak ez volt az egyik nagy hiányossága. Vészy Mátyás a döntőbizottságokat sem tudományos, sem gyakorlati szempontból nem tekintette „bíráskodásnak”. Úgy érvelt, hogy nem bíróság az, „amelynek elnökét a miniszter az ítélelbírák sorából jelöli ki”. További kritikája a pénzügyminiszter által kijelölendő pénzügyi szakembert érintette. „A pénzügyi adminisztrációban sohasem jó az a rendszer, ... hogy ... a finansz a saját ügyében végső fokon dönt” – állapította meg. Felidézte, hogy a közigazgatási bíróság gyakorlatában is gondot okozott az, amikor a tanácsban a pénzügyi szakemberek egyoldalúan képviselték a „finansziális és fiskus-szempontokat”. Szerinte ezt a döntőbizottság laikus tagja nem tudja majd ellensúlyozni, mert nem fogja ismerni, „nem is ismerheti azt a matériát, amelyet ott ismerni kell”. Ezt követően felhozta azt a szempontot, hogy a szociális állam „végeredményben csökkenti az adókérdés jelentőségét, hiszen a ... végcélja kizár minden magángazdálkodást”, ebből következően szerinte a pénzügyi döntőbizottságnál „legtöbbször az állami vállalatok adójáról és illetékéről lesz szó, amikor az állam érdekét kell majd látszólag védeni”, sőt még azt is hozzátette, hogy „a konstrukció végső célja az adózás kiküszöbölése”. Vészy Mátyás azt az álláspontot képviselte, hogy a pénzügyi rendszer előbb vázolt változása miatt elég lett volna, ha a közigazgatási bíróságon belül egy jogegységi fórumot létrehoznak a helyzet kezelésére.

Ő tehát nem is a pénzügyi kérdéseket tekintette a legnagyobb bajnak, hanem az emberi jogok biztosítását látta veszélyben. Egyszerű szavakkal oszlatta el azt a téves nézetet, miszerint a népi demokráciában „mindenkire egyforma mennyiségű hatalom” jutna. Azzal magyarázta ezt meg, hogy „a népi demokrácia is csak annyit tud elérni, hogy a népuralom biztosítására fent vannak azok, akik intézkednek, és a nép a maga nagy tömegében várja – és joggal várja – a számára igazságos, jószándékú kormányzatot”. Gondolatmenete logikusan azzal folytatódik, hogy ezt a kormányzatot „csak akkor lehet biztosítani, ha a kormányzatnak valóban van olyan független szerve, amely ennek biztosítására alkalmas”. Fájjalta nagyon, hogy a kormányzat ilyen szervet nem kíván létesíteni.

Vészy Mátyás az emberi jogok féltését történelmi tapasztalatra alapozta, mert ahogyan a múltban támadták és az akkori „jelenben” is támadás alatt voltak a jogok, szerinte a jövőben is ez volt várható. Ügyvédi hivatása mellett Vészy az egyik budai református egyházközség gondnoki tisztségét is betöltötte, és óhatatlanul is arra gondolunk, hogy hitéből fakadóan tért ki a beszédében a döntések mögötti emberi tényező szerepére. Úgy fogalmazott, hogy az emberi jogokat sértő „hibás intézkedések” oka az ember „bűnös vagy esendő” volta, mert „az igazság nagyon szép gondolata talán el van oltva” az ember lelkében, „de nem mindig olyan könnyű megállapítani, hogy mi az igazság”, merthogy az ember nem mentes a személyes részrehajlásról, és nem beszélve az „utálatos pénzről, amely felé sajnós ... hajlik az emberiség”.

Mondanivalóját Vészy Mátyás akként összegezte, hogy „igenis kellene, hogy az 1946. évi I. tc. értelmében szankciója is lenne az emberi jogok megsértésének”. Azért lenne szükség a közigazgatási bíráskodás kiterjesztésére, hogy „a legelemibb szabadságjogok megsértésével szemben legyen egy fórum, ahova fordulni lehet”, hogy az 1946. évi I. törvény ezáltal mindenki „kincsév” váljék. Vészy úgy nyilatkozott, hogy nem azért nem fogadja el a törvényjavaslatot, mert az megszünteti a közigazgatási bíróságot, hanem sokkal inkább azért, mert a kormány nem gondoskodik olyan „bíráskodásról, amely az emberi szabadságjogokat valóban biztosítani tudja”.

4. A törvényjavaslat parlamenti vitája

A képviselői felszólalásokat Ries István⁴³ igazságügy-miniszter záróbeszéde követte. Elmondta, hogy készült arra, hogy az ellenzék a vitában a mellének „fogja szögezni a jogállam tipikusan német konstrukcióját”. Ries azonnal kijelentette: „Mi nem a jogállam, hanem a népi demokratikus állam alapján élünk, amely nem ellentéte a jogállamnak, hanem tökéletesebb formája”. Idejétmúlt elméleti fejtegetésnek nevezte mindazt, amit a javaslat ellen felszólalók a közigazgatási bírászkodásról mondtak.

„Én az egész mai vitát leegyszerűsíténém” – mondta Ries, majd így folytatta: „a t. túloldal vegye tudomásul azt, hogy mi igenis a népi demokratikus államon keresztül a szocializmust akarjuk megvalósítani. Mégpedig forradalmi úton. Ebből okszerűen következik az, hogy irgalom nélkül eltávolítunk az útból minden olyat, ami törekvéseink akadályaként jelentkezik. Márpedig nem vitás, hogy a közigazgatási bíróság az elmúlt három és fél év alatt azt bizonyította, hogy minden módon szembehelezkedik a demokratikus fejlődéssel. Minden ítélete azt bizonyította, hogy ami akadályt csak tudott volna utunkba állítani, azt meg akarta csinálni. Szerencsére – megmondom nyíltan és őszintén – nem nagyon figyeltünk arra, hogy ők mit csinálnak budai magányukban.”

Az igazságügy-miniszter szerint a közigazgatási bíróságnak „semmi köze sem volt ... semmiféle állampolgári joghoz, ugyanis a törvényben

43 Ries István (1885-1950) jogi tanulmányait Budapesten végezte. 1912-ben ügyvédi irodát nyitott. Az I. világháború alatt orosz hadifogságba került, hazatérte után, a Tanácsköztársaság idején a közoktatásügyi népbiztosság pártiskola előadója volt, majd mint a Vörös Hadsereg katonája vett részt a felvidéki hadjáratban. 1924-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba. Ügyvédi tevékenysége során többször védte a munkásmozgalom üldözötteit. 1945 után tagja lett az ideiglenes nemzetgyűlésnek. 1945. július 21-től 1950. július 17-ig igazságügy-miniszter. 1948-tól 1950-ig az MDP Központi Vezetőségének tagja. Minisztersége idején szavazta meg az országgyűlés az új alkotmányt (1949. évi XX. tc.), s ebben az időszakban születtek meg azok az új jogszabályok, amelyek a nagy társadalmi és gazdasági változásokat tükrözték. 1950. július 7-én koholt vádak alapján letartóztatták. A börtönben halt meg. 1956-ban rehabilitálták. Forrás: *Arcanum, Magyar Életrajzi Lexikon*. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/ries-istvan-777D4/> (2018. január 2.)

meghatározott hatásköre „kigúnyolása minden bírósági hatáskörnek”. Azzal érvelt, hogy a „dolgozó embert” érdeklő ügyek közül egy sem tartozott a hatáskörébe, sőt „a legtöbb kisember az sem tudta, hogy egyáltalán létezik ilyen bíróság”. A Vészy által említett mandátumok megsemmisítését „házi perpatvarnak” nevezte, mert szerinte a közigazgatási bíróság „Horthy bírósága volt”, és az „akkori kormány pedig már jobban közeledett a Horthy-ellenes irányzathoz, nem jó értelemben, hanem még rosszabb értelemben véve”, és ezt a „perpatvart” a „közigazgatási bíróságon keresztül akarták elintézni”. Egyetértett azokkal, akik a közigazgatási bíróság túl költséges működését vetették fel. Ries István álláspontja szerint azért nem lesz szükség közigazgatási bíróságra, mert „a kormány gondoskodik arról, hogy a közigazgatás minden ágába bekerüljenek a dolgozó nép képviselői és már a maguk jelenlétével átalakítóan hassanak a közigazgatás szellemére”.

Ries a közigazgatási bíróság német példája ellen szólt. Beszédében azt panaszolta, hogy „a mi törvénytárunk tele van a német törvények fordításával”, és a „Verwaltungsgerichtshof tipikus német intézmény, amely Európában ebben a formában sehol sincs meg, és amelyet ... azért csináltak meg, hogy egy csomó embert ott el tudjanak helyezni”. Ezzel szemben a magyar kormány megoldási módja az, hogy „de facto” nem is szüntetik meg a bíróságot, hanem ennek a „fiktív bíróságnak a hatáskörét” átruházzák „olyan hatóságokra, amelyek közelebb állnak a népi demokratikus Magyarországhoz”. Szerinte amiatt sem volt értelme a közigazgatási bíróságnak, mert vitatott volt a bíróság ítéletének jogereje a közigazgatási hatóságokra nézve. Az igazságügy-miniszter ezt a példával érzékeltette, hogy hiába marasztalt el a bíróság valakit illetékügyben, ha a pénzügyminisztériumnál az illetőnek jó összeköttetése volt, akkor el tudta engedtetni az illetéket. Megjegyezte, hogy ezért „semmi különbség nem lesz jogilag” a régi és a jövőbeni helyzet között. Utalt arra, hogy már működnek is egyes döntőbizottságok, és azt igazolják, hogy „gyorsabban, jobban, az életnek megfelelőbben intézik az ügyeket”, ami a feleknek is jó, mert „néha még a nyerésnél is fontosabb a gyorsaság, hogy végre tudja: mi van az ügyében”. A „demokratikus kormány” pedig, ígérte a miniszter, „nem ad utasításokat” a bizottságoknak. Ries István azzal

5. A közigazgatási bíróság szerepfelfogása

zárta a beszédét, hogy „a törvényjavaslat megfelel a népi demokratikus értelemben vett jogeszmének”, ami után gondolatjelben a következőt toldotta be: „hogyan ezt az egészen visszataszító szót használjam.”⁴⁴

5. A közigazgatási bíróság szerepfelfogása

Mindezek után nézzük meg, hogy miként tekintett a Közigazgatási Bíróság a második világháború alatt és azt követően a maga rendeltetésére. Ehhez fontos támpontot nyújtanak a bíróság saját kiadványai, különösen *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)* című összeállítás, amely a Közigazgatási Bíróság kiadásában 1947-ben látott napvilágot.⁴⁵

A bíróság 1942. január 12-én tartott teljes ülésén Rakovszky Iván⁴⁶ elnök előadást tartott *A közigazgatási bíráskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya* címmel. Rakovszky a bevezetőben utalt az akkoriban készülő átfogó magyar közigazgatási reformra, amely „kétségtelenül érinti a közigazgatási jogszolgáltatást is”. Az elnök fontosnak tartotta nemzetközi összehasonlításban felvázolni a különböző

44 A fentiekben idézett felszólalások forrása: *Országgyűlési napló, 1947. V. kötet, 1948. december 14. - 1949. április 12.* 179-206. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN1947_05/?pg=92&layout=s&query=k%C3%B6zigazgat%C3%A1si%20b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1g (2017. december 30.)

45 *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 367. pp.

46 Rakovszky Iván (1885–1960): politikus, miniszter. Jogi tanulmányok után pályáját Turóc vármegye szolgálatában kezdte. 1910-től 1918-ig munkapárti és 1920-tól 1935-ig egységes párti országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő volt. 1922. június 16.-1926. október 15. között belügyminiszter Bethlen István kormányában, majd 1928-tól 1935-ig a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke. 1941. április 28-tól volt a Közigazgatási Bíróság elnöke és felsőházi tag. 1944. augusztus 29-től 1944. október 16-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter a Lakatos-kormányban. Nevéhez fűződik a rendőrség újjászervezése, a vármegyei törvényhatóságok reformja és az 1925. évi választójogi törvény. Forrás: *Magyar Életrajzi Lexikon*. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/rakovszky-ivan-776A0/> (2018. január 8.)

rendszerekben, és eltérő történelmi alapokon működő közigazgatási bíróságokat. Azt fejtegette, hogy az „újabb alkotmányfejlődés” vajon „milyen álláspontot foglal el a közigazgatási bíráskodás elvével szemben”, és számára az volt a nagy kérdés, hogy vajon „a tekintély elvén alapuló kormányzatok meghagyják-e a közigazgatási bíráskodás intézményét, vagy olybá tekintik-e, amely hatalmukat korlátozza”. Megállapította, hogy „elavult” lett az a felfogás, miszerint a közigazgatási bíráskodás „az egyes személy jogait védi az államhatalommal szemben”, és „győzelemre jutott az a nézet”, hogy ennek az intézménynek az a célja, hogy „az objektív, a tárgyi jog minél tökéletesebben érvényesüljön, nem az egyes, de a közösség érdekében”. Rakovszky Iván három pontot fogalmazott meg előadása végén: 1) a közigazgatási bíráskodás a modern államban nélkülözhetetlen, 2) a fejlődés a külön szakbíráóságok irányába mutat, 3) az a törekvés, hogy a középfokú bíróságokat is „magas szellemi felkészültségű komoly külön bíróságokká fejlesszék ki eddigi elhanyagolt állapotukkal szemben”.⁴⁷

A második világháborút követően Csorba Jánost⁴⁸, Budapest háború utáni első polgármesterét választották meg a Közigazgatási Bíróság elnökévé. Az új elnök 1945. június 10-én mondta el székfoglaló beszédét a bíróságnak a Képviselőház üléstermében tartott teljes ülésén. Szenvedé-

47 RAKOVSZKY Iván: *A közigazgatási bíráskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya*. A Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elnökének a Közigazgatási Bíróság 1942. január 12-én tartott teljes ülésén elmondott előadása. Budapest, 1942. 18. pp.

48 Csorba János (1897–1986): ügyvéd, politikus. Az egyetem elvégzése után Makón folytatott ügyvédi gyakorlatot. 1931-től tagja a Független Kisgazdapártnak, a párt makói, majd Csanád megyei vezetője. 1941-től parlamenti képviselő, 1944. március 19-től részt vett az ellenállási mozgalomban. 1944 novemberében a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának alelnöke. 1945. január 19-től 1945. május 16-ig Budapest első polgármestere, majd 1948-ig a Közigazgatási Bíróság elnöke. 1951. június 11-től 1953 őszéig Dévaványára telepítették ki. 1953-tól ügyvéd, 1970-ben nyugdíjba vonult. 1956. október 30-tól november 4-ig az újjászervezett Független Kisgazdapárt Intézőbizottságának tagja volt. Forrás: *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC02469/02873.htm> (2018. január 8.)

5. A közigazgatási bíróság szerepfelfogása

lyes, szókimondó beszédében Csorba János kísérletet tett arra, hogy az akkori zavaros közjogi állapotokat a jogállami konstrukció megoldásai felé orientálja. Mondanivalójának központi témája volt a hatalmi ágak egymáshoz való viszonya, és az volt az álláspontja, hogy egy „demokratikus államban a törvényhozás a legerősebb faktor s ennek van alárendelve a végrehajtó hatalom”. Nevén nevezte azt, hogy Magyarországon „ez a viszony megfordult és a törvényhozás lett alárendelve a végrehajtó hatalomnak, miután a végrehajtó hatalom visszaélései segítségével jött létre ... különösen Gömbös Gyulától kezdve a törvényhozásban domináló többség, amely azután csak formailag állt a végrehajtó hatalom fölött, a valóságban azonban függőségi, alárendeltségi viszonyba került vele”. Csorba itt rámutatott a harmadik hatalmi ágnak, egy legfelsőbb bírói fórumnak a lehetséges szerepére, „amelynek joga lett volna szavát feleltetni” a törvények védelmében és „ítélkezni a törvénytértések fölött”, amikor „a választásoknál meghamisították a nemzet akaratát”. A nemzeti „szerencsétlenség” okát Csorba János abban látta, hogy a „közjogi bírói fórum nem volt egyenrangú fél a végrehajtó hatalommal”, és nem tudott „az államélet megnyilvánulásának minden vonalán örködni a végrehajtó hatalom működésének törvényessége fölött”, így a „végrehajtó hatalom egészségtelen túlsúlya” katasztrófát hozott. Székfoglalójában Csorba Magyarország jövőbeni államberendezkedését annak mentén képzelte el, hogy „az egyéni szabadság legyen az alappillére”, és a szabadságnak „csak az állampolgárok közös érdekei szabjanak korlátot”. A korábbi „öncélú” bürokráciát szerinte fel kell, hogy váltsa a francia mintájú „service public”, ami annyit jelent, hogy „az államhatalom gyakorlása az alattvalók felett nem uralmi jellegű, hanem közérdekű társadalmi tevékenység”. A magyar közigazgatás „egyetlen” célját abban jelölte meg az elnök, hogy „segtségére legyen az állampolgároknak a mindennapi életükben előforduló bajok, nehézségek, kontroverziák eliminálásában”. Ezzel támasztotta alá Csorba a közigazgatási bíróság létjogosultságát, amely az állampolgárok és a közigazgatás között felmerülő jogvitákban teljesen független, minden befolyástól mentes szervként tud dönteni. Utalt Concha Győző jogi álláspontjára, miszerint az egyéneknek a „közigazgatási tények megráadására adott jog nemcsak az egyes jogalanyok

érdekét szolgálja, hanem egyúttal az állami törvényhozó hatalom fölényének a biztosítása a végrehajtó hatalom fölött, a jogrend biztosítása”. Így vezette fel Csorba János azt, hogy szükség lenne a közigazgatási bíróság taxatív hatásköreinek generális klauzulával történő kiegészítésére, amely azt mondaná ki, hogy mindazok a jogsérelmek a közigazgatási bíróság elé tartoznak, amelyek nem tartoznak a rendes bíróság hatáskörébe, illetve nincsenek kivonva a közigazgatási bíróság hatásköréből. Ezáltal a közigazgatási bíróság megkerülésének kikapuit szándékozott bezárni. Beszédében a „közigazgatást végző tisztviselőknek” a szabadságára is kitért azt hangsúlyozva, hogy „a köztisztviselőnek a pártérdekeket szem előtt tartó miniszterrel szemben” biztosítani kell a független bíróság előtti jogvédelmet. Csorba János a beszédében a közigazgatási bíróságnak „rendeletvizsgálati” jogot is igényelt, mégpedig absztrakt normakontroll formájában, ami által a végrehajtó hatalom rendeleteinek vizsgálatát „minden konkrét panasz nélkül is” elvégezheti. Előrevetítette tehát a „közjogi bírósággá” válás jogfejlődési perspektíváját, ami akkor valósulna meg szerinte, ha törvény kimondaná, „hogy az alkotmányjog, közjog és a közigazgatás terén felmerülő minden vitás ügyben végső fokon a Közigazgatási Bíróság dönt”, és „ha szükségesnek látja, a közszabadságok, valamint államérdek szempontjából ... vitás kérdéseket panasz nélkül is hatáskörébe vonhatja és elbíráltatja”. Végül pedig patetikusan azt fogalmazta meg, hogy a „Justitia est regnorum fundamentum” („Az igazság az államok alapja”) talaján állva a közigazgatási bíróság „olyan legyen, mint a tenger hullámaiból kiemelkedő világítótorony, amelyet sem vihar, sem a hullámok ereje nem rendíthet meg és amely jó és rossz időben, szélcsendben és viharban egyaránt mutatja fényével az igazsághoz vezető utat, ... amely biztosan elvezet az erős, szabad, független, demokratikus Magyarországhoz”.⁴⁹

A székfoglaló beszédében meghirdetett – lényegében – alkotmánybírósági fejlődési irányelvekre erősített rá Csorba János a közigazgatási bíróság 1947. évnnyitó teljes ülésén elhangzó megnyilvánulásával, amelyről a Jogtudományi Közlönyben is megjelent összefoglaló. A bíróság elnöke

49 CSORBA János: *A közigazgatási bíróság, mint alkotmányvédő bíróság*. A Közigazgatási Bíróság elnökének elnöki székfoglalója. Budapest, 1945. 14. pp.

5. A közigazgatási bíróság szerepfelfogása

méltatta az 1946. évi I. törvény jelentőségét, „mint amely hivatva van gátat vetni újabb parancsuralmi irányzatok érvényesülésének azáltal, hogy az állampolgárok elidegeníthetetlen tulajdonává teszi a *személyes szabadságot* és biztonságot, a gondolat és vélemény szabad nyilvánítását, az egyesülési és gyülekezési szabadságot, a nélkülözéstől mentes életet.” Szorgalmazta a közigazgatási bíróság hatáskörének a kiterjesztését, és hangsúlyozta, hogy az átalakuló rendszer „különösen nélkülözhetetlenné teszi a Közigazgatási Bíróság kiegyensúlyozó, az állampolgárok jogait biztosító szerepét”, és ezért a bíróság „vezérelvévé” tette az 1946. évi I. törvényben biztosított „emberi jogok védelmét”.⁵⁰ Csorba János arra számított, hogy a jövőben az alapjogoknak vagy egyenként lesz bírói jogvédelme, vagy pedig a közigazgatási bíróság hatáskörét a jogok vonatkozásában „elvi alapon” állapítják majd meg, ami lehetővé fogja tenni, hogy „az alapjogaikban sértett állampolgárok a bírósághoz forduljanak orvoslásért”.⁵¹ A „4634/1897. M. E. rendeletben biztosított jog alapján tett elnöki javaslatra” a teljes ülés határozatot fogadott el az 1946. évi I. törvényben foglalt „jogelvek érvényesítése tárgyában, és kimondta, hogy minden olyan esetben, amikor a törvényes korábbi jogszabályok ellentétesek az ember elidegeníthetetlen és természetes jogait biztosító 1946. évi I. törvény rendelkezéseivel, az említett törvényben megnyilatkozó szellem az irányadó”. Felhívta arra a figyelmet, hogy a jogvédelem csak akkor válik „teljessé”, ha a jogrendszer minden szintjén a törvény elveit követik.⁵² Láthatjuk tehát, hogy a törvények alkotmányossági vizsgálatának meghirdetésével a normakontroll hatáskör további szintjére léphetett volna a közigazgatási bíróság.

A közigazgatási bíróság 50 éves tevékenységéről a fentiekben említett, 1947-ben megjelent átfogó kötet igen részletesen, elvi és gyakorlati oldalról, az egyes ügyekre lebontva nyújt áttekintést. Csorba János a kötet bevezető írásában – összhangban a korábbi álláspontjával – úgy jellemezte a közigazgatási bíróság öt évtizedes útját, hogy az „állandóan felfelé veze-

50 Jogtudományi Közlöny, 1947. március 20.

51 Ifj. MÁRFFY Albin: *Tallózás a Közigazgatási Bíróság teljes ülési jegyzőkönyveiben. = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 365.

52 Jogtudományi Közlöny, 1947. március 20.

tett, hogy mint alkotmányjogi bíróság elfoglalja a helyét a törvényhozó és a végrehajtó hatalom mellett annak az erkölcsi piramisnak a csúcsán, melyet minden nemzet saját alkotmányában önmaga fölé épít”.⁵³ Csorba itt utalt arra, hogy már a garanciális panaszjogot biztosító 1907. évi LX. törvény⁵⁴ indokolásában a kormány megállapította, hogy a közigazgatási bíróság „alkotmányjogi bírósággá fejlődött”. Hangsúlyozta az elnök a közigazgatási bíróságnak a választások tisztasága fölötti örökös kéréseiben kifejtett tevékenységét, és egyúttal kifejezte, hogy csak „átmenetinek kell tekinteni azt az állapotot, hogy a választások feletti bíraskodást az 1945. évi VIII. tc. kivonta”⁵⁵ a hatásköréből. Ezt a megállapítását Csorba arra alapozta, hogy az időközben megszületett 1946. évi I. törvénycikk „biztosítja az emberi jogokat”, amely a „legnagyobb biztosítéka a magyar demokrácia fejlődésének”, és a közigazgatási bíróság feladata lett, hogy „érvényt szerezzen ezen törvény szellemének”.⁵⁶

Az 50 éves évfordulóra készített kötetben – többek között – a következő témakörökről olvashatunk: az ítéletalkotás munkájáról, a közigazgatási bíraskodásról, a pénzügyi közigazgatási bíróságról, a közigazgatási bíróság előtt eljárásról, közjogi jelentőségű ügyekről, a közigazgatási bíróság feladatköréről vallási és népoktatási ügyekben, községi és törvényhatósági ügyekről, az állami és önkormányzati alkalmazottak járandóságai ügyében hozott elvi határozatokról, a közigazgatási bíróság hatáskörébe utalt különféle ügyekről, adóügyekről (általános jövedelem- és vagyonadó, közadók, földadó és házadó, kereseti adó, társulati adó, forgalmi adó, illetékek), a közigazgatási bíróság hatáskörét érintő jogszabályokról, az ítéldbírákról és irodalmi munkásságukról, a működés statisztikai adatairól.⁵⁷

53 CSORBA János: *A hegyoldalról. = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 3.

54 A magyar királyi közigazgatási bíróság hatáskörének kiterjesztéséről szóló 1907. évi LX. törvénycikk.

55 A nemzetgyűlési választásokról szóló 1945. évi VIII. törvénycikk 53. § (1) bekezdés.

56 CSORBA János: *A hegyoldalról... i. m.*, 3-4.

57 *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. Tartalomjegyzék.

5. A közigazgatási bíróság szerepfelfogása

Csorba János még 1948-ban is – miközben politikai szinten már a megszüntetéséről tárgyaltak – publikálta a bíróság működését. „*Mit dolgozik a Közigazgatási Bíróság*” című 14 oldalas tanulmányát az elnök azzal a céllal írta, hogy „az illetékesek”, valamint „a közvélemény” előtt felvázolja, hogy milyen panaszok kerülnek a bíróság elé, és bemutassa, hogy „milyen komoly érdek fűződik ezek szakszerű eldöntéséhez”. Csorba János rövid írását olvasva az az érzésünk támad, mintha ezzel az elnök elébe kívánt volna menni a későbbi parlamenti vitában elhangzó érveknek, és egyfajta védőbeszédnek is beillik. Mottóul *Descartes*-idézetet választott: „A dolgokat meg kell ismerni, még a legjelentéktelenebbeket is, hogy igazi jelentőségükről meggyőződjunk és tekintetükben ne csalódjunk.” Csorba János fontosnak tartotta tisztázni, hogy a sajtó általában a politikai természetű ügyeket emelte ki, holott ezek 1945-1948 között az ügyforgalomnak alig 2-3 ezrelékét tették ki. Igyekezett tehát a bíróság munkájáról kialakult téves képet eloszlatni, és részletesen elmagyarázta a bíróságnak a háború utáni új helyzetben folytatott tevékenységét. Ebben kitért arra, hogy pl. a földreform következtében „új egzisztenciák” keletkeztek, amelyeknek az adófizetésbe való bekapcsolódásuk során új panaszok keletkeztek. Úgyszintén a házadóval kapcsolatban is bonyolulttá vált a jogi környezet. Csorba János úgy látta, hogy a kormány rendeleteinek értelmezésében a bíróságnak fontos szerepe lenne, mert szerinte a „pénzügyi hatóság” az ügyek intézése során az „állam finánc érdekeit” tartja szem előtt. Csorba hangot adott annak, hogy a bíróságnak „különleges feladata” az, hogy őrködjön „az újjáépítés szempontjából olyannyira fontos adóerkölcös érvényesülése felett”. Kitért a közigazgatási osztály munkájára is, amelynek a legnagyobb részét a tisztviselők fizetési osztályba való besorolásával kapcsolatos panaszok tették ki. Igazán kényes területnek számított ez a háború után zajló igazolási eljárások és B-listázások idején. Csorba megjegyezte, hogy a sajtó több esetben kritika tárgyává tette a közigazgatási bíróságnak „a községek, városok, törvényhatóságok előljáróinak és tisztviselőinek újraválasztásával vagy megerősítésével kapcsolatban felmerült panaszok” elintézését. Az elnök itt tisztázta, hogy „a 30.000 újraválasztott vagy megerősített tisztviselőből a Közigazgatási Bíróság mindössze 27-nél semmisítette meg az eljárást, ami az összes tisztviselőnek egy ezrelékét sem teszi ki”. Csorba János elhárította,

hogy a bíróság politikai célzattal hozta volna meg a döntéseket, illetve azt is leszögezte, hogy ezek a döntések – éppen a csekély számuk miatt – semmilyen befolyással nem bírtak „a demokrácia tisztviselőinek összeállítására”, és az „ítéletnek pedig semmi kihatása nem lehetett arra, hogy újabb választás esetén milyen pártállású tisztviselőt jelöljenek az illetékesek”. Hozzátette: „A bírót nem csak esküje, de belső meggyőződése is arra kötelezi, hogy a demokrácia által alkotott szabályokat mindenki vel betartassa.”

Csorba egyértelműen azon az állásponton volt – összhangban Magyar 1942-ben publikált jogelvével –, hogy a „kormányzat szempontjából nézve, a Közigazgatási Bíróságnak az a hivatása, hogy a kormány intencióit érvényre juttassa olyan esetekben, amikor a végrehajtó apparátus egyes tagjai ettől eltérnek”. Érvelt a bíróságnak azon fejlődési iránya mellett, hogy az elvi jelentőségű ítéleteinek, döntéseinek az alkalmazását a közigazgatás végrehajtó szerveire nézve kötelezővé tegyék, ugyanis egy-egy ítélete csak abban a konkrét ügyben volt kötelező, amelyben hozta. Szerinte ez a „gazdaságilag gyengébbekre nézve súlyos hátrány”, mert sokaknak nem áll módjában jogorvoslatot érvényesíteni. Reményét fejezte ki, hogy „az erkölcsi igazság felé törekvő demokratikus” kormányzat teljesíteni fogja az adófizetőknek ezt a „régí kívánóságát”. Csorba János ezzel az írásával szeretne volna cáfolni azt az „alaptalan” elképzelést, hogy „a Közigazgatási Bíróság tagjai elefántcsonttoronyban ülnek és nem látják meg az élet fejlődését”. Mintha így előre üzent volna Ries István igazságügy-miniszternek, aki az elnök idézett tanulmányát követő évben a parlamenti vitában arról beszélt, hogy a kormány nem foglalkozott azzal, hogy a bíróság tagjai mit is csinálnak „budai magányukban”.

Csorba János végül ezekkel a szavakkal zárta tanulmányát: „Azt remélem, hogy aki ezt a kis füzetet olvassa, tiszta képet nyer a munkánkról és ezt a munkát helyesen tudja értékelni. Az állampolgárok millióinak megnyugvására szolgálhat az a mindentől független, csak a jog, az igazság szolgálatában álló munka, amelyet a Közigazgatási Bíróság végez, és megnyugtatótlására szolgálna egész társadalmunknak, ha mindazok a vitás kérdések a Közigazgatási Bíróság hatáskörébe utaltatnának, amelyek elintézésére megfelelő elfogulatlan szervek még nincsenek alkotva.”⁵⁸

58 CSORBA János: *Mit dolgozik a Közigazgatási Bíróság?* Hernádi Árpád Adó-, Illetékügyi és Közigazgatási Szakkönyvkiadó, Budapest, 1948.

6. Konklúzió

Mindezek után idézzük fel Ries István szavait: a közigazgatási bíróság „szembehelyezkedik a demokratikus fejlődéssel”. A kormányzat számára a „független, csak a jog, az igazság szolgálatában álló munka” nem volt kívánatos jelenség, így a közigazgatási bíróság sorsa szervezetének, hatásköreinek fejlesztése helyett a megszüntetés lett. A közigazgatási bíróság elnöke a végrehajtó hatalom túlsúlya ellen emelte fel szavát, miközben a bíróság megszüntetése már a végrehajtó hatalom hatalmi megnyilvánulása volt, és annak további erősödését jelentette. A következő fejezetben folytatjuk a gondolatmenetet a bíróság megszüntetésének további körülményeit, szervezeti és személyi következményeit, valamint a közigazgatásban bekövetkezett változásokat vizsgálva.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

A KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG 1949-BEN TÖRTÉNT MEGSZÜNTETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI ÉS KÖVETKEZMÉNYEI

1. Bevezetés

Ebben a fejezetben a közigazgatási bíróság 1949-ben történt megszüntetése közvetlen körülményeinek és egyes következményeinek a – fentiekhez hasonlóan levéltári, parlamenti és szakirodalmi források alapján történő – bemutatására vállalkozunk. A bíróság megszűnésének körülményeihez fontos információkat szolgáltatnak az akkori Miniszterelnökség iratanyagaiban található, a közigazgatási bíróságra vonatkozó levéltári dokumentumok, mely irategyüttes – amint arra fentebb utaltunk – 2018. február 1-jétől ismét kutathatóvá vált a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL).⁵⁹

A bíróság megszűnésének körülményei, pontosabban az 1949. évi II. törvény hatálybalépéséhez és a bíróság tényleges működésének befejezéséhez vezető folyamat jól illusztrálja a második világháború utáni – közjogilag és politikailag is – ellentmondásos időszakot. A közigazgatási bíróság megszűnésének következményei szerteágazóak voltak, és még elméleti szinten is nehéz lenne feltérképezni azt a hatást, amit kifejtett volna, ha továbbra is működhet. A bíróság megszüntetését tárgyaló parlamenti vitából is tisztán láthatóvá vált, hogy a kiépülő szovjet rendszerrel – az államhatalom egységes és oszthatatlan koncepciójával – összeférhetetlen volt a közigazgatási bíróság intézménye, és hiú ábránd volt esetleges további

59 A kutatómunkához nyújtott támogatásért és segítségért ezúton mondok köszönetet Dr. Szabó Csaba főigazgató úrnak, valamint Haász Réka főlevéltáros asszonynak.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

működése, különösen annak alkotmánybíróvága („alkotmányjogi tanács”) funkció irányába történő fejlődése.⁶⁰ A közigazgatás, az igazságszolgáltatás, a rendvédelem szervezetrendszerében és hatásköreiben alapvető, bonyolult változások mentek végbe, ezért e tanulmány a teljesség igénye nélkül vállalkozhat csak a téma kifejtésére. Egyes folyamatok közvetlenül a közigazgatási bíróság megszüntetéséből következtek, több területen azonban az összefüggés közvetetten követhető nyomon, illetve mutatható ki.⁶¹ E dolgozatban elsősorban a negyvenes-ötvenes évek fordulójára szorítkozik a vizsgálat, amelynek keretében áttekintjük az 1949. évi II. törvény hatályba lépésével és végrehajtásával kapcsolatos joganyagot. Az elemzésben kitérünk a közigazgatási bíróság helyébe lépő döntőbizottságok bemutatására is. Felhívjuk a figyelmet arra is, hogy ezzel párhuzamosan milyen lényeges változások zajlottak le a rendőrség, mint büntetőbíróság, valamint a közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíróság bővülő – a járásbíróság pedig egyidejűleg szűkülő – hatásköreit illetően.

Az elemzésben a közigazgatási bíróság megszüntetése körüli személyi és működési kérdéseket is érintjük levéltári dokumentumok alapján. Már közvetlenül a második világháború befejezése utáni igazolási eljárások, majd a B-lista rendelet személyi változásokat, illetve létszámcsökkentést eredményezett, és ettől kezdve folyamatos bizonytalanság árnyékolta be a bíróság tevékenységét. 1948-ban már egyértelműen a bíróság megszünte-

60 A Közigazgatási Bíróság az 1945. július 14-ei teljes ülésén alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsot állított fel „az állampolgárok jogainak, nevezetesen az egyéni szabadságnak mennél hatásosabb védelme érdekében”. MNL OL – XIX – A – 1 – j – 7689 – XIII – 1945.

61 Itt utalunk azokra az egyházi ügyekre, amelyek korábban egyfelől a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartoztak, másfelől pedig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügyköréhez kapcsolódtak. A sztálini egyházigazgatási modell következtében 1951-től 1989-ig teljes körűen az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) intézte az egyházi ügyeket, ellenőrzési és felügyeleti jogkörrel. Az ÁEH mellett az egyházak feletti totális kontrollt a politikai rendőrség gyakorolta. Lásd ehhez Köbel Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005.

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

tésére készült a párt és kormányzati vezetés, ami felgyorsította a személyi és működési feltételek ellehetetlenítését is.⁶²

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása – pénzügyi és illetményügyi döntőbizottság

A közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvény cikk kihirdetése bő félévvel megelőzte az Alkotmány elfogadását, ugyanis a törvény 1949. január 28-án jelent meg a Magyar Közlönyben. A törvény hatálybalépésére azonban hónapokkal később, néhány nappal az Alkotmány hatályba lépését (1949. augusztus 21.) követően került sor, egészen pontosan 1949. szeptember 1-jén.

A közigazgatási bíróság megszüntetésének előzményeit vizsgáló korábbi fejezetben már ismertettük a benyújtott törvényjavaslat és az elfogadott törvény főbb szabályait. A törvény korlátozott mértékben ugyan, de fenntartott bizonyos ügyekre nézve – tizenöt napos határidővel – panaszjogot, amivel a törvény által felállítani rendelt pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságokhoz lehetett fordulni. Egyes eseteket rendes bírói útra terelt a törvény, és voltak olyan ügyek, amelyekre nézve az addigi panaszjog megszűnt, és a végső döntést a törvény az illetékes miniszter hatáskörébe utalta.⁶³ Az alábbiakban a törvény hatálybalépésére és a közigazgatási bíróság helyébe lépő döntőbizottságok működésére vonatkozó szabályokkal foglalkozunk.

Az 1949. évi II. törvény nem határozta meg a hatálybalépése időpontját, hanem kimondta, hogy annak napját a kormány rendelettel fogja megállapítani, továbbá a törvény végrehajtásáról is a kormány gondoskodik majd.⁶⁴

62 A bíróság több egykori bírója áldozatul esett internálásoknak, illetve az 1951-es budapesti kitelepítéseknek. Ennek levéltári anyagaiból a jelen kötet következő fejezetében adunk ízelítőt. A pártállami évtizedek alatt ezeken a területeken (kitelepítések, egyházi ügyek) különösen megmutatkozott a közigazgatási jogvédelem hiánya.

63 Lásd e kötet előző fejezetét.

64 1949. évi II. törvény 14. § (1)–(2) bekezdések.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

A törvény a pénzügyi és az illetményügyi döntőbizottságokkal kapcsolatban csak a megalakításukról rendelkezett, további részletszabályok megalkotására szintén a kormány kapott felhatalmazást. A törvény szerint tehát a pénzügyminiszter feladata lett „szükséges számban” megalakítani a döntőbizottságokat, amelyek elnökből és két tagból kellett, hogy álljanak. A bizottságok elnökeit az *igazságügy miniszter* által három év tartamára kijelölt *ítélőbírák* sorából, egyik tagját pedig a pénzügyi tárca fogalmazási szakán működő és a *pénzügyminiszter* által három év tartamára kijelölt *alkalmazottak* sorából kellett beosztani. A második tagot külön *jegyzékbe felvett személyek* közül hívták be. A törvény szerint két jegyzéket kellett elkészíteni. Az egyik jegyzéket a Kormány által rendelettel kijelölt szervnek kellett elkészítenie, amelyből aztán a pénzügyi döntőbizottságba hívhatlak be személyeket. A másik jegyzék összeállítása a törvény értelmében a *Közalkalmazottak Szabad Szakszervezete* feladata lett. Mindkét esetben hat hónaponként meg kellett újítani a jegyzéket.⁶⁵ A törvény ennél többet nem mondott ki a döntőbizottságok megalakításáról, a további részletek kidolgozására a kormány kapott felhatalmazást. A törvény külön kiemelte, hogy a kormányrendelet kiterjedhet „a jegyzékbe felvételt kizáró okokra is”,⁶⁶ tehát személyi kérdésekben is széles mozgástérrel rendelkezett a végrehajtó hatalom.

Úgyszintén a kormány kapott felhatalmazást arra, hogy a panasz benyújtásának módját, valamint a bizottságok előtti panaszeljárást és az eljárásban lerovandó illetékeket is rendelettel szabályozza. A törvény itt is tett egy külön kiemelést, miszerint *e kormányrendelet „a jogegység biztosítása érdekében szükséges intézkedésekre is” terjedjen ki.*⁶⁷

A törvény azon ügyek tekintetében, amelyekben a panaszjogot megszüntette,⁶⁸ úgy rendelkezett, hogy a törvény hatálybalépése előtt benyújtott panaszok elintézésére már az 1949. évi II. törvény rendelkezéseit kellett alkalmazni, „ha azok tárgyában a közigazgatási bíróság még nem hozott érdemi határozatot”. A törvény az ilyen ügyekre nézve

65 1949. évi II. törvény 5. § (1) bekezdés.

66 1949. évi II. törvény 5. § (2) bekezdés.

67 1949. évi II. törvény 5. § (3) bekezdés.

68 1949. évi II. törvény 8. §.

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

„szükséges átmeneti rendelkezések” megalkotására szintén a kormányt hatalmazta fel.⁶⁹

A törvény a hatásköri bíróság megszűnését is kimondta, de a helyére került hatásköri döntőbizottsággal kapcsolatban csak kevés szabályt fektetett le, miközben előírta, hogy a „szükséges átmeneti és egyéb eljárási rendelkezéseket a kormány rendelettel állapítja meg”.⁷⁰

Látható tehát, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetését követő átmeneti és más eljárási szabályok megalkotása, a személyi kérdések és a jogegység kialakítása tekintetében a kormány – a szovjet jogrend mintájára⁷¹ – szinte teljhatalmat kapott. Ennek megfelelően a Magyar

69 1949. évi II. törvény 9. §.

70 1949. évi II. törvény 11. § (1)–(5) bekezdések.

71 Az 1950. évi költségvetéshez az igazságügy-miniszter általános indoklásban a következőket olvashatjuk a közigazgatási bíróság megszüntetésével kapcsolatban: „Igazságszolgáltatási szempontból nagy fontosságú az 1949:II. törvény cikk, amely a Közigazgatási Bíróságot, mint a népi demokrácia mai fejlődési fokán már szükségtelen intézményt megszünteti és a korábban közigazgatási bíráskodásra utalt ügyek egy részének eldöntésére illetményügyi és pénzügyi döntőbizottságot szervez. A Közigazgatási Bíróság megszüntetésével kapcsolatban megszűnt a Hatásköri Bíróság is és ügykörét a hatásköri, döntőbizottság vette át. Mindezek a mélyreható reformok – a törvényes szabályozás mellett – számos végrehajtási rendelkezés kibocsátását is szükségessé tették. A jogalkotás terén természetesen a leggondosabban kívánom figyelembe venni a Szovjetunió és a népi demokráciák jogalkotását. Állami berendezkedésünkben és így törvényalkotásunkban is követjük felszabadítónknak: a Szovjetunióknak példáját, értékesítve azokat a tapasztalatokat, amelyeket a Szovjetunió a szocialista jogrend kialakítása során szerzett. Ennek elengedhetetlen feltétele a szovjetjogtudomány és jogalkotás eredményeinek megismerése. Éppen ezért gondoskodtam arról, hogy az alapvető szovjetjogi munkák magyar nyelvre lefordíttassanak és a magyar jogászság rendelkezésére álljanak. Számos fontos munka magyar fordítása már meg is jelent és egész sor további munka kiadásra készen áll. Valahányszor valamely törvényalkotási feladat merül fel, az igazságügyminisztérium megszerzi, illetőleg tanulmányozza az arra vonatkozó szovjetjogi jogszabályokat és irodalmi munkákat és figyelemmel van a népi demokráciák joganyagára is. Az említett célból rendszer-

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

Közlönyben 1949. június 10-én megjelent a 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvénycikk hatálybaléptetése⁷² és végrehajtása, valamint a pénzügyi, illetményügyi és hatásköri döntőbizottságokra vonatkozó szabályok megalkotása tárgyában.⁷³ A Dobi István miniszterelnök által jegyzett kormányrendelet értelmében a törvény 1949. szeptember 1-jén lépett hatályba, és ezen a napon szűnt meg az 1896. évi XXVI. törvénycikkkel létesített közigazgatási bíróság.⁷⁴ A rendelet részletes szabályokat tartalmazott a pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságok szervezetéről és hatásköréről, a döntőbizottságok előtti eljárásról, a határozatok végrehajtásáról, a jogegység megóvásáról, a törvény hatálybalépése előtt benyújtott panaszok elintézéséről, a hatásköri döntőbizottságra vonatkozó rendelkezésekről, valamint magának a rendeletnek a hatálybalépéséről. A rendelet a törvénnyel együtt 1949. szeptember 1-jén lépett hatályba, ez alól csak a névjegyzék összeállítását szabályozó szakasz jelentett kivételt, mert az – a jegyzék összeállításának 1949. július 31-ei határideje miatt – a rendelet kihirdetésekor lépett hatályba.⁷⁵

A rendelet előírta, hogy pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságok elnökeit és egyik tagját az igazságügy miniszter által kijelölt 12-12 ítélőbíró, illetve a pénzügyminiszter által kijelölt 12-12 alkalmazott közül kell beosztani, és ez utóbbi tag lett egyúttal a bizottság előadója is. A kormány úgy rendelkezett, hogy a pénzügyi döntőbizottság másik tagját

resen beszereztetem az igazságügyminisztérium könyvtára részére a szovjetorosz jogalkotás és jogi irodalom termékeit, valamint a népi demokráciák jogalkotásának és jogi irodalmának eredményeit.” In *Állami költségvetés az 1950. évre. 2. csoport Köz- és jogbiztonság. 3. fejezet: Igazságügyminisztérium. Általános indokolás.* 4. oldal. https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/985752/default/doc_url/ogykmpgykoltsegetes_195001_p0857_ogykmpgykoltsegetes_195001_p0856.pdf (2019. november 29.)

72 Jogállami jogalkotási keretek között egy törvény hatálybaléptetéséről – ugyanazon törvény vagy másik – törvény rendelkezhet. Lásd ehhez a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 7. § (4) bekezdését.

73 Magyar Közlöny, 1949/121. szám.

74 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 1. §.

75 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 37. §.

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

a Magyar Függetlenségi Népfront Országos Tanácsa által készített jegyzékbe felvett 24 személy közül kell behívni. Az illetményügyi döntőbizottságba a harmadik tagot pedig a törvényben meghatározott, fentebb már jelzett Közalkalmazottak Szabad Szakszervezete 12 fős jegyzékéből hívták be. A döntőbizottságok működésének anyagi – személyi és dologi – feltételeiről a pénzügyminiszter a pénzügyi tárca költségvetésének terhére gondoskodott.⁷⁶ A rendelet értelmében az állami, törvényhatósági és községi hatóságok (hivatalok), valamint a bíróságok kötelesek voltak a döntőbizottság megkeresésének eleget tenni.⁷⁷

A rendelet előírta, hogy a névjegyzékbe csak olyan személyeket lehet felvenni, akiknek országgyűlési képviselői választójoguk van, és a döntőbizottságok székhelyén (Budapesten) laknak. A jogszabály szerint a pénzügyminiszter esetenként ötszáz forintig terjedő rendbírsággal sújthatta azt a névjegyzékben szereplő személyt, aki „alapos ok nélkül” nem jelent meg a bizottság ülésén. A döntés ellen nem volt helye jogorvoslatnak, továbbá közadók módjára lehetett behajtani a bírságot.⁷⁸

A döntőbizottság közszolgálati alkalmazásban nem álló tagjai a működésük megkezdésekor a következő *fogadalmat* tették: „Én N. N. becsületemre fogadom, hogy a megbízatással járó feladatok teljesítésében lelkiismeretesen és részrehajlás nélkül, a törvények és a törvényes rendelkezések alapján *az állam és a nép érdekében fogok eljárni* és az eljárás során tudomásomra jutott adatokat titokban fogom tartani.”⁷⁹

76 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 2. §.

77 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 6. §.

78 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 4. §.

79 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 5. § (1) bekezdés. Érdemes egy pillantást vetni arra, hogy a közigazgatási bírácoknak korábban milyen szövegű esküt kellett letenniük. 1916. november 29.: „Én ... esküszöm az élő Istenre, hogy Ő császári és apostoli királyi Felségéhez, Ő Felsege uralkodó házához, a magyar korona országainak alkotmányához hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat, rendeleteket, utasításokat és szabályokat megtartom, hivatali előljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segítjen!”; 1918. december 14.: „Én esküszöm az élő Istenre, hogy a

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

A behívott személyek a rendelet értelmében – a háborús körülmények között született, a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvénycikk 3. §-a szerinti – „közhivatalnokok” lettek.⁸⁰

Magyar Népköztársasághoz és ennek alkotmányához hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat, rendeleteket, utasításokat és szabályokat megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem. Isten engem úgy segíljen!"; 1920. április 26.: „Én ... esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország kormányzójához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segíljen!” Lásd Dr. Domé József esküteleit a *Szolgálati és minősítési táblázat* levéltári anyagában. MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945.; Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. május 25-én kiadott, 2.570/1945. M. E. számú rendelete a Magyar Közigazgatási Bíróságnál a bírák esküteleiről. A rendelet értelmében a Magyar Közigazgatási Bíróságnál tényleges szolgálatot teljesítő összes bírák, jelesül a bíróság elnöke, másodelnöke és ítélelőbírái, továbbá a tanácsjegyzői szolgálatra berendelt, illetve kinevezett bírák” az alábbi esküt voltak kötelesek letenni: Én esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához, az ideiglenes nemzetgyűléshez és az ideiglenes nemzetgyűlés által választott ideiglenes nemzeti kormányhoz hű leszek, a hivatali titkot megőrzöm, a törvényeket, a törvényes szokásokat és rendeleteket, így az ideiglenes nemzetgyűlés határozatait és az ideiglenes nemzeti kormány rendeleteit megtartom, ezek szerint erőmhöz és tehetségemhez képest a hivatalomhoz tartozó minden ügyben az előttem perlekedőknek vagy hozzám folyamodóknak személyválogatás, érdekeltség és elfogultság nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést s kedvkeresést, félelmet és gyűlöletet félretéve részrehajlatlanul, lelkiismeretesen és meggyőződésem szerint igazságot szolgáltatok és tisztemben híven pontosan, serényen, s a nép érdekeinek szem előtt tartásával eljárók. Isten engem úgy segíljen!” Lásd Magyar Közlöny, 1945. évi 40. szám.

80 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 3. § (1)–(2) bekezdés. Az 1940. évi XVIII. törvénycikk a közhivatalnok fogalmát így határozta meg: „Köz-

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

A kormányrendelet III. fejezete a döntőbizottságok *hatásköreit* szabályozta. Általánosságban kimondta a rendelet, hogy a pénzügyi és illetményügyi döntőbizottság „hatásköre a hozzáutalt ügyek tárgyalására és eldöntésére szorítkozik”, és ez kiterjed a „főkérdés” eldöntéséhez szükséges „előzetes vagy együttes” kérdés eldöntésére is, még hozzá abban az esetben is, ha a „kapcsolatos kérdés” „különben a közigazgatási hatóság hatáskörébe” tartozna. A rendelet megerősítette azt, hogy a „*döntőbizottság elé utalt ügyekben nincs helye a bíróság előtti eljárásnak*”.⁸¹

A rendelet a *pénzügyi döntőbizottság előtti eljárásra tartozó ügyeket* négy csoportban különítette el az alapján, hogy melyik közigazgatási hatóság hozta a határozatot, amely ellen panasszal lehetett élni. Eszerint a pénzügyigazgatóságoknak, a közigazgatási bizottság adóügyi bizottságának, az adófelszólamlási bizottságnak és a központi vámigazgatóságnak a rendeletben felsorolt határozatai ellen lehetett a panaszt benyújtani.⁸² A rendelet azonban *nyitva hagyta a felsorolást* azzal, hogy a közadókkal kapcsolatban „a pénzügyi döntőbizottság előtti eljárásnak van helye még minden esetben, amikor a jogszabályok a közigazgatási bírósághoz panaszjogot biztosítottak”.⁸³

A *pénzügyigazgatóságok* ebbe a körbe tartozó határozatait 27 pontban sorolta fel a rendelet, mellette pedig megjelölte az adott kérdésben alkalmazott jogszabályt is. A következő tárgyakban hozott határozatok

hivatalok fogalma 3. § A Btk. 461. §-a helyébe a következő rendelkezés lép: A büntetendő törvények alkalmazása szempontjából az állam, a törvényhatóság vagy a község közigazgatási, igazságszolgáltatási, közoktatási, honvédelmi vagy gazdálkodási tennivalóinak teljesítésére, úgyszintén az állam, a törvényhatóság vagy a község intézeteiben, közintézményeiben, közműveiben vagy üzemeiben való működésre hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízásánál fogva köteles minden személyt – ideértve a m. kir. honvédségnek tényleges szolgálatot teljesítő minden tagját is – közhivatalnokoknak kell tekinteni. Közhivatalnokok a kir. közjegyzők is. A hatóság tagját, illetőleg a hatóság közegét megillető büntetőjogi védelem minden közhivatalnokra kiterjed.”

81 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 7. § (1) és (3) bekezdés.

82 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 8. § (1) bekezdés.

83 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 8. § (2) bekezdés.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

szerepeltek a rendeletben (a teljesség igénye nélküli felsorolás, nem szó szerinti idézet): földadó, mezőgazdasági fejlesztési járulék, házadó, újbóli bérbeadás, illetőleg használatbavétel bejelentésének elmulasztása miatt előírt kétszeres bírság, ideiglenes házadómentesség, házadókedvezmény, adókedvezményhez való jogosultság elvesztése és elvonása, lakáshelyreállítási hozzájárulás, nyersbevétel alapján kivetett együttes kereseti- és jövedelemadó, kataszteri tisztajövedelem alapján kivetett együttes kereseti- és jövedelemadó, adóközösség, társulati adó, nyereségtöbbletadó, általános jövedelemadó, illetményadó, vagyonadó, vagyondézsma, forgalmi adó, gépjárműadó, illetékek, jelzálogok törlése.⁸⁴

A *közigazgatási bizottság adóügyi bizottságának* határozatait csupán 6 pontban sorolta fel a rendelet, pl. a következő tárgykörökben: az elemi csapások által keletkezett rendkívüli károk alapján eszközendő földadó elengedés, illetőleg földadó leszállítás, a földadó alanyai által a gazdasági munkavállalók társadalombiztosítási kötelezettségeire fizetendő hozzájárulás, borfogyasztási adó, a végrehajtási eljárásban előfordult törvényellenesség vagy szabályellenesség, valamint az adóbehajtási illetékek felszámolása, helyhatósági szolgáltatások (pl. vízdíj, csatornázási járulék, burkolási járulék, ebadó, városi vámok, közterület foglalási díj, stb.), közadók módjára behajtandó követelésnek az arra illetékes hatóság útján történt jogérvényes megállapítás.⁸⁵

Az *adófelszámolási bizottságnak* csak két tárgykörben hozott határozatát sorolta fel a rendelet (általános jövedelemadó jogossága, mérve és helyeslése, valamint a közadókra vonatkozó bevallások be nem adása, illetőleg elkésztett beadása miatti bírságok),⁸⁶ a *központi vámigazgatóságnak* pedig mindössze egy tárgykörben hozott határozata (a behozatali forgalmi adó, illetőleg behozatali fényűzési forgalmi adó) olvasható a rendeletben.⁸⁷

Az előzőekben felsoroltakhoz képest a rendelet sokkal szerényebben, összesen három ügyet jelölt meg, amelyekben az *illetményügyi döntőbizottság* előtti eljárásnak volt helye: alkalmazottak szolgálati illetménye,

84 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 8. § (1) bekezdés I. 1-27. pontok.

85 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 8. § (1) bekezdés II. 1-6. pontok.

86 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 8. § (1) bekezdés III. 1-2. pontok.

87 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 8. § (1) bekezdés IV.

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

alkalmazottak és hozzátartozóik ellátása, katonai személyek és hozzátartozóik ellátási ügyei. Hasonlóan a pénzügyi döntőbizottság előtti tárgykörökhöz, itt is *nyitva hagyta a felsorolást a rendelet*.⁸⁸

A kormányrendelet a döntőbizottságok előtti eljárás rendjét meghatározta ugyan, ám felhatalmazta egyúttal a pénzügyminisztert arra, hogy az eljárás részletes szabályait külön rendelettel állapítsa meg. A pénzügyminiszter arra is kapott felhatalmazást, hogy a jogegység megóvása érdekében felállítandó jogegységi bizottság szervezetét és eljárását szabályozza.⁸⁹ A pénzügyminiszter e két felhatalmazásnak egyazon rendeletben tett eleget, amely rendelet a törvénnyel és a kormányrendelettel együtt 1949. szeptember 1-jén lépett hatályba.⁹⁰

A kormányrendelet értelmében a döntőbizottságok előtti eljárás „panasz alapján” indult meg, amely kétféle lehetett: hatósági panasz, illetve magánpanasz. A *hatósági panasz* azt jelentette, hogy a jogszabályokban meghatározott esetekben a közigazgatási bizottság adóügyi bizottságának⁹¹ határozata ellen a pénzügyigazgató, az adófelszólamlási bizottság határozata ellen pedig a bizottsági előadó élhet panasszal. A *magánpanasszal* pedig a félként érdekelt természetes vagy jogi személy fordulhatott a döntőbizottságokhoz. A panasznak tartalmaznia kellett a sérelmes határozat vagy intézkedés megjelölését, a tényállást és bizonyítékainak rövid ismertetését, a jogalap feltüntetését és a kérelem „szabatos” előadását. A kormányrendelet értelmében a magánpanaszt „élőszóval” is be lehetett jelenteni abban az esetben, ha „a határozat kihirdetése az érdekelt fél jelenlétében élőszóval történt”, ilyenkor a panaszt jegyzőkönyvbe foglalták. A panasznak nem volt halasztó hatálya.⁹² A döntőbizottság az

88 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 9. § (1)-(2) bekezdések.

89 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 22. §, 24. § (1)-(2) bekezdések.

90 57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet a pénzügyi és illetékügyi (sic!) döntőbizottságok megalakítása és ügyvitele tárgyában. Magyar Közöny, 1949. július 17. A rendeletet Dr. Antos István államtitkár jegyezte.

91 A közigazgatási bizottság a törvényhatóságok területén a közigazgatás összehangolt működését volt hivatott biztosítani, az intézményt az 1876. évi VI. törvénycikk állította fel. Lásd még az 1923. évi VII. törvénycikket a közadók kezeléséről.

92 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 10. § (1)-(7) bekezdések.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

ügyeket *zárt ülésben* intézte el.⁹³ A rendelet megismételte a törvénynek azt a rendelkezését, miszerint a döntőbizottságokat – az 1928. évi XLIII. törvény 2. § (2) bekezdésének⁹⁴ alkalmazása szempontjából – *bírói jelleggel szervezett hatóságnak* kell tekinteni.⁹⁵

A kormányrendelet *jogegységi bizottságot* állított fel annak érdekében, hogy ne keletkezzenek ellentétes határozatok a döntőbizottsági gyakorlatban. A jogegységi bizottság feladata kettős volt. Egyfelől akkor járt el, ha a döntőbizottságok hasonló ügyekben ellentétes határozatokat hoztak, másfelől pedig preventív (prejudikáció) céllal intézkedett, hogy „különös fontosságú”, „elvi jelentőségű vitás kérdésben” *ellentétes határozatok „eleve” „ne is keletkezhesenek*”. A kormányrendelet szerint a vitás kérdést a pénzügyminiszter utalhatta a jogegységi bizottság elé.⁹⁶

A pénzügyminiszter – a fentebb jelzett rendeletében – a jogegységi bizottság megalakításáról és eljárásáról úgy rendelkezett, hogy a bizottság elnökét és tagjait a miniszter saját maga jelöli ki, előadója pedig az a tag lesz, „aki a vitás elvi kérdés eldöntésére okot szolgáltató ügy előadója volt vagy akit az elnök kijelöl”. Az előadó készítette el a határozati javaslatot, amelyről a bizottság egyszerű szótöbbséggel határozott. Szavazategyenlőség esetén az elnök döntötte el, hogy melyik vélemény lesz a jogegységi megállapodás. A megszövegezett és hitelesített jogegységi megállapodás rendelkező részét a *Magyar Közlöny – Törvények és Rendeletek Tárában* közzé kellett tenni. A miniszteri rendelet előírta, hogy a döntőbizottságok, valamint a közigazgatási hatóságok a jogegységi határozatot „közzétételtől kezdve követni tartoznak”. A közigazgatási hatóságoknak még azt is előírta a miniszteri rendelet, hogy „a döntőbizottságoknak egyes ügyek-

93 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 17. § (1) bekezdés.

94 1928. évi XLIII. törvénycikk a hatásköri bíróság hatáskörének kiterjesztéséről és szervezetének módosításáról, 2. § (2) bekezdés: „A jelen törvény alkalmazásában külön bíróságok: a honvédbíróságok, a munkásbiztosítási bíróságok, még ha valamely rendes bíróság (járásbíróság) keretében vannak is szervezve, az Országos Földbirtokrendező Bíróság és ezeken felül minden olyan bírói jelleggel szervezett hatóság, amely nem esik az előbbi bekezdés értelmében rendes bíróságokkal egy tekintet alá.”

95 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 17. § (4) bekezdés.

96 4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet 24. § (1)-(2) bekezdés.

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

ben hozzájuk érkező döntéseit gondosan tanulmányozni és, ha azonos ügyekben ellentmondó döntések hozatalát észlelik, arról a titkárságnak jelentést tenni kötelesek”.⁹⁷

Az említett „titkárság” a pénzügyminiszter rendelete nyomán jött létre. A miniszter a rendeletben kimondta, hogy *a döntőbizottságok a közvetlen felügyelete és ellenőrzése alatt működnek*, amely jogát a vezetése alatt álló pénzügyminisztérium „törvényelőkészítő osztálya, mint egyúttal *'a döntőbizottságok titkársága'* (a továbbiakban: titkárság) útján” kívánja gyakorolni. A titkárság széles hatáskörrel rendelkezett. Feladata volt többek között a döntőbizottságok naptári évenkénti megalakítása, gondoskodott az ügymenet zavartalanságának biztosításáról, szétosztotta a döntőbizottságok között a beérkezett panaszokat, intézkedett a jogegységi bizottságok megalakítása iránt, maga is utalhatott kérdéseket a jogegységi bizottság elé, gondoskodott a jogegységi megállapodások közzétételéről, felvilágosítást kérhetett a bizottságok elnökeitől az ügyek elintézését gátló körülményekről és azok megszüntetése iránt intézkedhetett, megbírságolta az ülésről alapos ok nélkül elmaradó közszolgálatban nem álló tagokat, „közvetítette az érintkezést” a döntőbizottságok és a közigazgatási hatóságok (minisztériumok) között azokban az ügyekben, amelyek nem vonatkoztak közvetlenül panaszra, szükség esetén megfelelő intézkedést tehetett, ha a döntőbizottságok határozatának végrehajtása során „hiányosan vagy szabálytalanul” jártak el, intézkedett a bizottsági tagok „ülésdíja” iránt, végül pedig ellátta mindazokat a teendőket, amelyeket a döntőbizottságok igazgatása szükségessé tett.⁹⁸ Láthatjuk, hogy a döntőbizottságok titkársága lényegében a közigazgatási bíróság elnökének a korábbi szerepkörét vette át.

A döntőbizottságok ügykezelését a „pénzügyminisztérium segédhivatalának külön csoportjaként működő *kezelőség*” látta el. A miniszteri rendelet értelmében a pénzügyi és az illetményügyi döntőbizottsághoz tartozó ügyekről külön-külön kellett iktatókönyvet („Pd”, illetve „Id” jelzés került az iktatószámok elé) vezetni, és irattárilag is külön kezelték az ügyeket. Fontos megemlíteni a rendelet azon szabályát, miszerint – és

97 57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet 12. § (1)–(7) bekezdések.

98 57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet 2. §-3. §.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

ennek – *a megszünt közigazgatási bíróságtól átvett ügyek iratait újból kellett iktatni.*⁹⁹ A miniszteri rendelet kimondta, hogy a „közigazgatási bíróság iktatását 1949. évi augusztus hó 31. napjával megszünteti, a pénzügyi és általános közigazgatási osztályainak iktatókönyveit és egyéb kezelési könyveit ezzel a nappal lezárja és a döntőbizottságok segédhivatalának átadja”. Mind a két osztály irattárát, valamint a még kezelés alatt álló iratait, és az elintézetlenül maradt iratokat is oly módon kellett átadni a segédhivatal vezetőjének, hogy az átadás 1949. augusztus 31. napjával befejezést nyerjen. Ugyanígy kellett eljárni a közigazgatási bíróság berendezési, felszerelési tárgyaival, könyvtárával, irodaszereivel, stb. Az elnöki ügyek iktatókönyvét, irattárát és az ügyiratokat a titkárságnak kellett átadni.¹⁰⁰

A döntőbizottságok hivatalos pecsétül a *magyar állam címerét* használták a következő köriratokkal: „*Pénzügyminisztérium Pénzügyi Döntőbizottság*”, „*Pénzügyminisztérium Illetményügyi Döntőbizottság*”. Az iktatóbélyegzők is ugyanilyen feliratot tartalmaztak.¹⁰¹ A köriratok szövege kiválóan szemlélteti Magyary Zoltán 1942-ben kimondott tételét: ha a végrehajtó hatalomnál válik végérvényessé az ügy kimenetele, akkor a „*közigazgatási fellebbvitel során az eljáró hatóság változik, de a hatóság és a felek viszonya ugyanaz marad*”. Érdemes felidézni, hogy Magyary rámutatott a következőre is: „*A közigazgatási bíráskodás ezzel szemben azt jelenti, hogy a közigazgatási hatóság és a felek közti jogvitát egy olyan harmadik dönti el, aki a közigazgatástól és a felektől egyaránt független, és a bírói függetlenségnek ugyanazokat a biztosítékait élvezzi, mint a rendes bíróságok.*”¹⁰² Ez a jogi garancia a közigazgatási bíróság helyébe lépő pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságok eljárása során messze nem valósult meg.

99 57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet 8. §, 9. § (1)–(2) bekezdések.

100 57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet 16. § (1)–(5) bekezdések.

101 57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet 15. § (1)–(2) bekezdések.

102 MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás – A közigazgatás szerepe a XX. század államában; A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 624–625. Forrás: http://mtda-portal.extra.hu/books/magyary_zoltan_magyar_kozigazgatas.pdf (2018. január 9.)

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

A fentiekben bemutatott döntőbizottságok tiszavirág életűek voltak ugyan, ám mégis tanulságos megismerni létrejöttük jog- és politikatörténeti kontextusát. Előrevetítette azt, hogy az államszocializmus évtizedei alatt a közigazgatási jogvédelem összezsugorodik, és csak igen szűk körben lesz lehetőség – a későbbi kedvező változások ellenére is – az államigazgatási határozatoknak bírói úton való orvoslására.

Kádár János belügyminiszter 1950. május 8-án benyújtotta az országgyűlésnek „az államhatalom új típusú helyi szerveinek” a megalkotásáról, a *helyi tanácsokról szóló törvényjavaslatot*.¹⁰³ Az elfogadott törvényt (a továbbiakban: tanácstörvény) 1950. május 18-án hirdették ki. A sztálini mintájú *tanácstörvény* – a preambuluma megfogalmazásában – a „demokratikus államszervezet legmagasabb formáját: a tanácsok rendszerét” hozta létre.¹⁰⁴ A törvény bevezette az *egyfokú jogorvoslati* rendszert. A törvény értelmében a végrehajtó bizottság által az államigazgatás helyi feladatainak intézése során hozott elsőfokú határozat ellen egyfokú jogorvoslatnak volt helye. A jogorvoslat felett – az ügyek természete szerint – vagy a helyi tanács vagy a felsőbb végrehajtó bizottság, a megyei végrehajtó bizottság elsőfokú határozata ellen irányuló jogorvoslat felett pedig a megyei tanács vagy a szakminiszter döntött.¹⁰⁵

A tanácstörvény kihirdetése után néhány héttel a Népköztársaság Elnöki Tanácsa (NET) törvényerejű rendeletet hozott a *közigazgatási*

103 Lásd a törvényjavaslat vitája: Az Országgyűlés 27. ülése 1950. évi május hó 10-én https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1949_02/?p-g=14&layout=l&query=k%C3%B6zigazgat%C3%A1si%20b%C3%AD-r%C3%B3s%C3%A1g (2018. március 5.). A törvényjavaslat előadója Budapest utolsó polgármestere, és egyben Budapest Főváros Tanács végrehajtó bizottságának első elnöke, Pongrácz Kálmán volt.

104 A törvény első felvezető mondata így szól: „A szocializmus útján haladó Magyar Népköztársaság olyan államszervezetet épít, amely biztosítja a dolgozók tevékeny és állandó közreműködését az államhatalom gyakorlásában és az államigazgatás munkájában, közelebb viszi az ügyintézkést a dolgozó tömegekhez és következetesen érvényesíti a szocialista törvényesség elveit.” 1950. évi I. törvény a helyi tanácsokról. (A továbbiakban: tanácstörvény.) Magyar Közlöny, 1950. május 18. (7. szám)

105 1950. évi I. törvény a helyi tanácsokról 53. § (1)–(3) bekezdések.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

panaszjog megszüntetéséről. Miután a tanács törvény az egyfokú jogorvoslati rendszert bevezette, 1950. június 15.-től – a megyei tanácsok és a budapesti városi tanács működésének megkezdésével – megszűnt közzadóügyekben, valamint az illetmény- és ellátási ügyekben az 1949. évi II. törvény vagy más jogszabály által biztosított panaszjog. Ebből következett, hogy az 1949. évi II. törvény értelmében szervezett pénzügyi döntőbizottságok és illetményügyi döntőbizottságok is megszűntek. A *folyamatban levő ügyekre* nézve a törvényerejű rendelet úgy rendelkezett, hogy az „1950. június 15. napja előtt hozott közigazgatási határozat ellen beadott panasz felett, ha a megtámadott határozatot nem a miniszter hozta, közzadóügyben a pénzügyminiszter, illetmény- és ellátási ügyben pedig *az illetékes miniszter határoz*”, ezt a jogát a miniszter azonban a „megyei tanácsra, illetőleg a budapesti városi tanácsra” ruházhatta. A törvényerejű rendelet következő fordulata pedig egyszerűen hatályon kívül helyezte a miniszter határozata ellen benyújtott és el nem intézett panaszokat. Eszerint a *miniszter által 1950. június 15. napja előtt hozott határozat ellen beadott és a törvényerejű rendelet hatálybalépéséig el nem intézett panasz hatályát veszítette, és az ilyen határozatot „a panaszra tekintet nélkül végérvényesnek” kellett tekinteni.*¹⁰⁶ A panasz hatályon kívül helyezése egyfajta semmisségi rendelkezés volt, és tökéletesen illusztrálja azt, hogy ha nincs bírói kontroll, a közigazgatásban teret nyerhet az önkény.

Az egyfokú jogorvoslati rendszer bevezetése, valamint a pénzügyi, illetve az illetményügyi döntőbizottságok megszűnése korántsem jelentette azt, hogy a vitás ügyek elintézésének döntőbizottsági formája is teljesen megszűnt volna. A döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet kimondta azt, hogy a „*döntőbizottságok feladata a népgazdaság szocialista szervezetei között keletkezett vagyoni viták eldöntése, a szocialista törvényesség, a terv- és szerződési fegyelem, az önálló gazdasági elszámolás megerősítése, a nép vagyonának védelme és az egyéni felelősség fokozása*”, és a döntőbizottságok „a vitás ügyeket a jogszabályok, a jóváhagyott tervek, a szerződések és a Népköztársaság gazdaságpolitikájának általános elvei alap-

106 1950. évi 19. számú törvényerejű rendelet a közigazgatási panaszjog megszüntetése tárgyában. Magyar Közlöny, 1950. június 15. (8. szám)

2. Az 1949. évi II. törvény hatálybalépése és végrehajtása ...

ján döntenek el”.¹⁰⁷ A minisztertanácsi rendelet értelmében döntőbizottságot kellett szervezni az Országos Tervhivatal és az egyes minisztériumok mellett, továbbá a budapesti városi tanács és a megyei tanácsok végrehajtó bizottságai mellett. Az Országos Tervhivatal mellett szervezett döntőbizottság elnevezése *Központi Döntőbizottság* lett, a többi döntőbizottság elnevezése pedig annak a hatóságnak a nevéhez igazodott, amely mellett a döntőbizottság működött.¹⁰⁸ Nemcsak elnevezésben, hanem a felügyelet tekintetében is illeszkedett a döntőbizottság a hatósághoz, ugyanis a minisztertanácsi rendelet kimondta, hogy *a döntőbizottság „azon hatóság vezetőjének közvetlen felügyelete alá” tartozik, amely mellett működik.* A döntőbizottságok elnökét és tagjait szintén a „hatóság” vezetője nevezte ki.¹⁰⁹ A rendelet egyebekben szabályozta a döntőbizottságok tagjainak képzését, az eljárásra tartozó ügyeket, az eljárás alól kivett ügyeket, a döntőbizottságok hatáskörét és illetékességét, az elévülést, az eljárás rendjét, a keresetlevelekkel kapcsolatos kérdéseket, a határozatokat, a végrehajtást.¹¹⁰

107 A döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet 1. § (1)–(2) bekezdések.

108 A döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet 2. § (1)–(2) bekezdések. A rendelet az elnevezéshez mintául megjelölte, hogy pl. a kohó- és gépipari minisztérium mellett „Kohó- és Gépipari Döntőbizottság”, a Szolnok megyei tanács végrehajtó bizottsága mellett „Szolnokmegyei Döntőbizottság” lesz a döntőbizottság neve.

109 A döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet 3. § (1)–(4) bekezdések.

110 A döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet 4. § - 50. §. Lásd még 102/1952. (XI. 10.) M. T. számú rendelet a döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet módosításáról; 51/1955. (VIII. 19.) M. T. számú rendelet a döntőbizottságokról és a döntőbizottsági eljárásról. Lásd még Dr. GÖRGEY Mihály, Dr. HAVASI Győző: *A Központi Döntőbizottság elvi határozatai és iránymutatásai (1948-1962)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964. 895. pp.; Dr. ACZÉL György, Dr. GÖRGEY Mihály: *A Központi Döntőbizottság elvi határozatai és közleményei*. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952.; Dr. Stefan OTTE, Siegfried KUSIOR, Heinz RÖSLER: *Die Konfliktkommission. Arbeitsmaterialien für die Tätigkeit der gesellschaftlichen Gerichte in den Betrieben*. Verlag Tribüne, Berlin, 1969.

3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint a bíróinak és alkalmazottainak a helyzetével kapcsolatos kérdések

A jogszabályokból nem derül ki az, hogy a közigazgatási bíróság működési feltételei, valamint az egyes bírók és alkalmazottak helyzete miként alakult a bíróság megszűnése körüli átmeneti időszakban, ezt levéltári forrásokból tudjuk feltárni. Ehhez a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában elhelyezett, az akkori Miniszterelnökség iratanyagaiból tekintünk át néhány kapcsolódó dokumentumot.

Az átmeneti időszak nem szűkíthető le az 1949. évi II. törvény kihirdetése és hatályba lépése közötti hónapokra, hanem – tágan értelmezve – már az *1945-ös igazolási eljárásoktól*, majd pedig a *B-lista rendeletről*¹¹¹

111 5.000/1946. M.E. sz. rendelet az államapparátus egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről. (1946. május 19-én jelent meg.) Lásd ehhez BODNÁR József, CSÉCSI Kálmán, CSILLAG György, GIDÁLI Gábor, HAVASI László, JUHÁSZ László, KOMORNIK Vilmos, KUCSERA László, MÁRKUS Sándor, OLLÉ Ferenc, PÁLFI József, SELMECI György, SZEGEDI V. Tibor, SZÉP László, TAKÁCS István, TIHANYI Sándor, TÓTH László, ZINNER Tibor: *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. IV. rész: A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos államvédelmi feladatok. A belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949.* ÁBTL (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára) – 4.1. – A – 1363/2. Digitális oldalszám: 56-60. Idézet a dokumentumból: „Közigazgatás megtisztításának szükségessége”; „Az MKP KV Közigazgatási Osztálya tervezetet készített a közigazgatás megtisztításáról. A tervezet valamennyi nem-igazolt tisztviselő elbocsátását szorgalmazta. 1946. február 1-én az MKP vezetősége úgy foglalt állást, hogy a szakszervezetek és a nemzeti bizottságok segítségével az ország egész lakosságát mozgósítani kell a közigazgatás megtisztítását követelő kampányban való részvételre; ennek a mozgalomnak az élére az MKP álljon. A témát II. 14-én a BNB is napirendre tűzte. ... Az MKP a javaslatait eljuttatta a kormányhoz, majd február 16-án a Budapesti Sportcsarnokban a nyilvánosság elé tárta az ország gazdasági és pénzügyi helyzetének rendezésére vonatkozó tervezetet. A Baloldali Blokk fellépését követően tovább mélyült az FKGP válsága, de a B-lista rendelet kiadása egyre tovább elhúzódott. Megjelenését a munkáspártok nem várták meg és Budapesthez hasonlóan, vidéken is felfüggesztéseket, elbo-

3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint ...

kezdve végig bizonytalanság uralta a közigazgatási bíróság működését, és alkalmazottainak, különösen a bíráknak a helyzetét.

A Közigazgatási Bíróság elnöke, *dr. Csorba János* 1945. november 9-én kelt levelében azzal kereste meg a miniszterelnököt, hogy a bíróság igazoló bizottsága „*dr. Kiss Ernő* ítélőbírót állásvesztére ítélte”, aminek következtében a „bíróságnál egy ítélőbírói állás vár betöltésre”. Az állás mielőbbi betöltése érdekében Csorba János így érvelt: „A napjainkban gyors egymásutánban lejátszódó közjogi és pénzügyi események a Magyar Közigazgatási Bíróság feladatát mindjobban növelik s az állam fokozódó feladatai következtében szükségképpen bevezetett nagyobb és újabb anyagi megterhelést szülő adójogi szabályok folytán szaporodó panaszok végső fokon való elbírálása révén bíróságunk az államháztartás biztosításának is aktív tényezőjévé vált. Fontos közérdek fűződik tehát ahhoz, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróság teljes felkészültséggel tölthesse be hivatását, ami azonban csak úgy valósítható meg, ha az amúgy is csekély létszám teljesen be van töltve és pedig olyan szakemberekkel, akik elméleti tudással párosult gyakorlatuk révén nemcsak fenntartják, hanem öregbítik is a bíróság tekintélyét.” A bíróság elnöke egyúttal javaslatot tett *dr. Szentkláray János* pénzügyminiszteri osztálytanácsos személyére is, mint aki a megüresedett állás betöltésére alkalmas lenne.¹¹²

csátásokat eszközöltek. Ezt az tette lehetővé, hogy a belügyminiszter döntése szerint azok a tisztviselők, akiket a népmozgalmak során állásuk elhagyására szólítottak fel, felfüggesztettnek voltak tekintendők. ... 1946 végére a belügyi állománynál is lezajlottak a B-listázások... A közigazgatás megtisztításának következetes végrehajtásával a belügyi állomány megerősödött, amelyre a megnövekedett feladatok miatt égető szükség volt. A B-listázás során az államvédelmi szervek – hasonlóan az igazolásokhoz – bőséges információval látták el a bizottságokat. A felülvizsgálat során is jelentős feladatot kaptak a belügyi szervek. ... A népi demokratikus átalakulás, a szocialista Magyarország alapjainak lerakása felé vezető út során az államvédelmi szervek – ha különböző intenzitással is – de részt vettek a jogi és közigazgatási eljárások előkészítésében és lefolytatásában; akár mint nyomozati szervek, akár mint a rendőri felügyelet vagy őrizet végrehajtói. ... [A]z államvédelmi szervek jól vizsgáltak.”

112 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 10689 – 1945.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

A B-lista rendelet 1946-tól létszámcsökkentésre kötelezte a közigazgatási bíróságot is. A bíróság elnöke, Csorba János *Emlékiratot* készített a rendeletnek a közigazgatási bírósággal kapcsolatos végrehajtása tárgyában, melyet 1946. május 21-én megküldött a miniszterelnöknek. A levéltári iratok szerint az emlékiratot a miniszterelnök azzal a megjegyzéssel továbbította az igazságügy miniszternek, hogy az „emlékiratban felsorolt érvek és elvek helyességét” elismeri, és a maga részéről is „a személyzeti létszám változatlan fenntartása mellett” foglal állást. Ezzel a véleményével a miniszterelnök azonban nem tudta megakadályozni azt, hogy a július 2-ai ülésén „a minisztertanács a közigazgatási bíróság intézményét is az 5000/1946. M. E. sz. rendelet határozmányai alatt” tartsa. Így tehát a közigazgatási bíróságnak is – a Legfőbb Állami Számvevőszékhez hasonlóan – a rendelet végrehajtására „külön bizottságot” kellett alakítania. A miniszterelnökségi iraton az alábbi megjegyzés olvasható: „Lásza Viczián tanácsos úr! A Közigazgatási Bíróság létszámcsökkentése azonnal foganatba veendő, távbeszélőn vagy közvetlenül kézbesített felhívással tisztázní.”¹¹³ A közigazgatási bíróság elnöke, valamint az igazságügy miniszter azon az állásponton volt, hogy a bíróság akkori létszámát továbbra is fenn kell tartani. A közigazgatási bíróság elnöke – a fent említett – emlékiratban arra mutatott rá, hogy a „Magyar Közigazgatási Bíróság amúgy is kis bírói, tanácsjegyzői és segédhivatali létszáma további csökkentésének országos érdekek állják útját”, „mikor egy egészen új közjogi és közigazgatási jogrend van kialakulóban, s amikor az államháztartás egyensúlyának biztosítása szempontjából oly fontos adóztatás is teljesen új rendszeren épül fel”. Csorba János emlékeztetett arra, hogy „a közigazgatási bíróság végérvényesen dönt a törvényben felsorolt közigazgatási jogviták felett”, és hatásköre folyamatosan bővült. Felhívta arra is a figyelmet, hogy a bíróságnak az is feladata, hogy „egységes joggyakorlatot alakítson ki a közigazgatási hatóságok munkájában”, és ez különösen vonatkozik – az ügyek legnagyobb részét kitevő – adó- és illetékügyekben az adóztatás egységes irányelveire, melynek során a bíróság „reformatórikus jogkörével reparálja azokat a jogsérelmeket, amelyek az állampolgárokat az adóztatás

113 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 1903 – 24852/1946. 6454/1946., 6767/1946. számú iratok. (64. doboz)

3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint ...

során érik”. Az elnök kiemelte, hogy a bíróság joggyakorlatot kialakító munkája „egyúttal tanítómunka az adózók felé is, pontosan körülhatárolva adófizetési kötelezettségüket”. A bíróság elnöke részletesen összefoglalta a bíróság létszámának és ügyforgalmának alakulását, tekintetbe véve az ország területében bekövetkezett többszöri változásokat is. Ezzel kapcsolatban a következőt jegyezte meg az emlékiratban: „Ha egyrészt azt láttuk, hogy a létszámnak a mai mértékre való felemelése a területgyarapodástól függetlenül is szükséges volt, másrészt rá kell mutatnunk arra is, hogy az ország területének a fegyverszüneti megállapodás értelmében bekövetkezett újbóli csökkenése – az eddigi tapasztalatok szerint – alig fogja befolyásolni a bíróságra váró feladatok mérvét, minthogy az sokkal inkább a jogrendszer változásával áll összefüggésben.” Csorba János további érveit is idézzük: „Ha a jövőbe nézünk, azt kell látnunk, hogy a várható beérkezés a normálisnál is nagyobb méreteket fog öltetni, és évi 38-40 ezer ügydarab érkezéssel kell számolni. Ennek első oka az adóalanyok számának – az országterület nagyságától független megnövekedése. A földreform az önálló adózók ezreit teremtette meg, s pedig olyanokét, akik addig nem lévén adóalanyok bizonytalanul, sőt bizalmatlanul állnak az adóztatással szemben, s ezért minden jogorvoslati lehetőséget ki fognak használni, hogy a nekik idegen és újszerű tehertől mentesüljenek, illetőleg annak mérvét olyan mértékben csökkentsék, ahogyan azt jogosnak és méltányosnak látják. ... De nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a közigazgatásunknak a demokrácia követelményeinek megfelelő személyi átszervezése során számolni kell az adóztatást végző tisztviselők még nem teljes szakképzettségével és gyakorlatával. ... Tehát elsőrendű államérv az, hogy a közigazgatási bíróság jól és gyorsan tudjon dolgozni, aminek egyedüli biztosítója a bíróságnak legalább a mostani létszám mellett, s a mostani begyakorlott összetételben való fenntartása.” A bíróság elnöke az emlékiratban ezt követően rátért arra, hogy a – pénzügyi osztályhoz képest – „számbelileg kisebb munkakörrel rendelkező közigazgatási osztályon is” hasonló a helyzet: „Rövidesen várható a községi és törvényhatósági választások megtartása, ami azután maga után vonja az autonómiák tisztviselőinek választását is.” Csorba János végül a téma politikai vetületére irányította a figyelmet: „Ami pedig azt a kérdést illeti,

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

vajon jelenlegi összetételében alkalmas-e ez a bíróság politikai szempontból vizsgálva a rá váró feladatok megvalósítására, talán elegendő arra a ma már lassan általánosan ismertté vált tényre hivatkozni, hogy ez a bíróság az elmúlt évtizedekben mindenkor megőrizte teljes függetlenségét. Ez volt az a bíróság, mely tömegesen semmisítette meg a kormánypárti mandátumokat, mely a tanúsítvány ügyekben minden 'korszellemtől' menten állt az igazság oldalára, mely az 1944 évben napvilágot látott, s a faji üldözés szolgálatába állított jogszabályokat – amennyiben az hatáskörébe tartozott – egyszerűen nem létezőnek tekintette, ez volt az egyetlen főhatóság, mely ellenszegült minden nyugatra telepítési rendelkezésnek, egyetlen tagja sem hagyta el munkahelyét, hanem rendületlenül őrhelyén maradva, még 1944 december havában is jogsegélyt nyújtott a hozzá folyamodóknak. Ez a bíróság nyíltan és bátran ellenszegült a parancsuralmi törekvéseknek. Legyen elegendő e tekintetben *dr. Domokos József* legfőbb államügyész úrnak most megjelent munkájában (*'Kivételes hatalom és rögtönbíráskodás a Horthy uralom alatt'*) tett arra a kijelentésére utalni, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróság a kivételes hatalomról szóló 4578/1920. M. E. számú rendelet alkalmazhatóságának bírálata kapcsán bátor és egyedülálló állásfoglalásával – 'odakiáltotta: *Van még bíró Magyarországon!*' Megvan tehát a biztosíték ebben a múlt szellemétől érintetlenül hagyott bíróságban arra, hogy a jövőben is minden befolyástól menten lesz az emberi szabadságjogok legfőbb őre. Ami pedig a bírák politikai magatartását egyenként illeti, azt mi sem illusztrálja jobban, mint hogy a jelenlegi 9 főnyi tanácselnöki és 54 főnyi bírói testületből mindössze 3-at igazoltak büntetéssel, a tanácsjegyzők közül pedig csak 1-et. A büntetések alapjául szolgáló kifogások azonban ezeknél sem állottak összefüggésben az érintettek bírói működésével.” Végül a bíróság elnöke azt is hangsúlyozta az emlékiratban, hogy a létszámcsökkentésnek nem lehet alapja a szakképzettség hiánya, mert a bírák és tanácsjegyzők mind kiváló szakemberek, és legfeljebb nyugdíjazás útján lehetne eleget tenni a rendeletnek. Ez pedig – érvelt az elnök – nem hozna könnyebbséget az államháztartásra nézve.¹¹⁴

114 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 1903 – 24852/1946. 6767/1946. számú irat. (64. doboz)

3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint ...

A bíróság működésének dologi feltételeit illetően is a fokozatos megszorítás volt tapasztalható. A leépítési folyamat azonban 1948 őszén felgyorsult. A közigazgatási bíróságot elköltöztették, és a volt helyiségeit, berendezési tárgyainak nagy részét, sőt egyes alkalmazottait is a *Magyar Munkásmozgalmi Intézet*, a *Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (NÉ-KOSZ)*, valamint az *Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal (ODKH)* kapta meg.

Mindezek lebonyolításának drasztikus módjáról tanúskodik a közigazgatási bíróság másodelnökének, *Dr. Kenessey Pongrácnak*¹¹⁵ 1948. november 18-án a miniszterelnökhöz írt levele. Ebből a levélből az derül ki, hogy a bíróság másodelnöke azért tartotta fontosnak tájékoztatni a miniszterelnököt „minden egyes átadásról”, mert a „Gazdasági Főtanács jogszabályra való hivatkozás nélkül intézkedett”, így a másodelnöknek nem állt módjában az „átadás megtagadása” és „megakadályozása”. Azt is szövegezte, hogy tudomása szerint a „Magyar Munkásmozgalmi Intézet nem közület”, és a „részéről átvett berendezési tárgyaknak az átadása sem történt adás-vétellel”. Arról is beszámolt Kenessey Pongrác, hogy az „átadott tárgyak értékelése az átadással egyidejűleg azért nem történt meg, mert az átadás kiválasztás útján, minden haladék nélkül, egyik órától a másikra történt”.¹¹⁶ Feljegyzések vannak arról, hogy a közigazgatási bíróság villannyal működő, könyvnyomtatási, illetve sokszorosító berendezését 1948. októberében lefoglalták és átadták a Központi Statisztikai Hivatalnak.¹¹⁷ 1948. szeptember 28-án a közigazgatási bíróság az *Országos Levéltár részére átadott iratokat*, amelynek a jegyzéke megtalálható a Miniszterelnökség levéltári anyagai között. Eszerint a közigazgatási bíróság pénzügyi irattárának, közigazgatási irattárának dokumentumait, irattári sorkönyveket, iktató és kiadói könyveket, bekötött tárgyalási jegyzőkönyveket, az 1947. évi választási névjegyzék ügyében panaszok

115 1945. május 8-án nevezték ki a Közigazgatási Bíróság másodelnökévé. Lásd *A Közigazgatási Bíróság 50 éve: i.m.*, 304.

116 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 601 – 13086 – 1948. 11743. számú irat. (137. doboz)

117 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 601 – 13086 – 1948. 10222/1948. számú irat. (137. doboz)

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

iratait, valamint „az elcsatolt területről származó nem expediált ügyek” iratait adták át az Országos Levéltárnak.¹¹⁸ Az épület alagsorának egyes helyiségeiben a Magyar Munkásmozgalmi Intézetet helyezték el, és ez az intézet kapta meg a berendezési tárgyak egy részét, valamint a könyvtárat is 1948 szeptemberében. Az Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatalnak szintén juttattak a berendezési tárgyakból.¹¹⁹

Kenessey Pongrác másodelnök 1948. október 13-án kelt levelében értesítette a miniszterelnököt arról, hogy a közigazgatási bíróság a XI. kerületbe, a Bartók Béla útra költözött.¹²⁰ 1948 őszén a közigazgatási bírósághoz a különböző tárcáktól szolgálatra beosztott tisztviselők beosztását is megszüntették.¹²¹ Ezzel párhuzamosan a „feleslegessé vált alkalmazottak átengedése” ügyében is történtek intézkedések. Ezeket az alkalmazottakat többnyire minisztériumoknál kívánták elhelyezni, de igényt tartott a hivatalnokokra az Országos Diákjóléti és Kollégiumi Hivatal, az Országos Árhivatal, valamint az Országos Könyvkiadó Hivatal is. Kimutatást készítettek a „Közigazgatási Bíróság segédhivatali és altiszti karáról”, amelyben mindenkinek a neve mellett „javaslat” állt a további elhelyezést, vagy nyugdíjazást illetően. A felsorolásból érdemes kiemelni Kerkay Sándort, aki „főigazgató” beosztásban volt a bíróságnál, és az átadás-átvételi jegyzékeken a közigazgatási bíróság részéről rendszerint az ő neve szerepel aláíróként. Kerkay további elhelyezésére nézve a következőt javasolták: „*Olyan beosztást adni, ahol nem mint vezető dolgozik és felekkel sem érintkezik.*”

Ezekben a hónapokban a közigazgatási bíróság másodelnöke folyamatosan küzdött azért, hogy fenn tudja tartani a bíróság működőképességét.

118 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 601 – 13086 – 1948. 10739., 10741. számú iratok. (137. doboz)

119 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 601 – 13086 – 1948. 10796., 10951., 10952. számú iratok. (137. doboz)

120 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 601 – 13086 – 1948. 10980. számú irat. (137. doboz)

121 Az iratokban a következő nevek olvashatóak: Márffy Albin, Vékony Zoltán, Bárczy István, Kovács Dezső, Trunkó István, Sobor Ede, Tasi Kálmán, Kozocsa Jenő, Szájely Ernő, Szoyka Kornél, Kászonyi Ferenc, Mattyasovszky Pál, Sipos József, Versényi György, Bélafalvy István.

3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint ...

Több esetben kérte az alkalmazottak visszatartását, hogy az ügyek elbírálását folytatni tudják. Az iratokból azt is megtudhatjuk, hogy a bíróság az elköltöztetéssel nagyon előnytelen helyzetbe került, mert a másodelnök a miniszterelnöknek az alábbi részletekre is felhívta a figyelmét: „Horváth Lajos szakaltisztre vonatkozóan megjegyzem, hogy az altisztek tennivalója a bíróságnak új helyiségeibe átköltözésével nem csökkent, mert bár az új helyiségek kisebb terjedelműek a bíróság székházánál, de a három új helyiség távol esik egymástól (Bartók Béla út 1., 35. és 56. sz.) és emiatt az altiszteket nagyon igénybe veszi a gyakori küldönci szolgálat.”¹²²

A Közigazgatási Bíróság másodelnöke 1949. március 1-jén – tehát már a bíróság megszüntetéséről szóló törvény elfogadása után, de még a törvény hatályba lépése előtt – személyi kérdésekkel kapcsolatos levelet írt a Miniszterelnöknek. Ebben leírta, hogy a közigazgatási bíróság „tervbevett” megszüntetése okán „13 segédhivatali alkalmazottat (köztük 12 leírót) helyeztek rendelkezési állományba, illetőleg neveztek ki és rendelték át más hatóságokhoz”, aminek folytán „a bíróság leíróinak száma 17 személyről 5-re csökkent”. A másodelnök szerint ennyi leíróval nem lehetett „elvégeztetni az ítéletek kiadmányainak leírását”. Kenessey azzal érvelt, hogy az 1949. évi II. törvény hatálybalépéséig előreláthatóan még 2-3 hónap telik el, addig a bíróság „nyolc állandó tanácsban folytatja működését, és az ügyirat-befolyás a múlttal szemben nemhogy csökkent volna, hanem emelkedett”. Számszerűségében ez azt jelentette, hogy 1948-ban összesen 17.251 ügyirat érkezett a bírósághoz, ezzel szemben 1948. november 1-től 1949. január 31-ig már 4447 ügyirat folyt be. A másodelnök részletesen kifejtette, hogy a „nyolc állandó tanács hetenként kb. 600 ítéletet hoz és az előadók hetenként kb. 100 darabot intéznek el az ülésen kívül”, a rendelkezésre álló 5 leíró pedig „a részletes indokolást tartalmazó ítéletekből (fejenként naponta legfeljebb 8-10 darabot) összesen heti cca 250-300 darabot ír le úgy, hogy a leírási hátralék hetenként átlag 400 darabbal növekszik, holott a bíróság megszűnéséig az ítéletek mind leírandók, mert a bíróság ügyrendje szerint az ítéletek kiadmányait a tanácselnök és az előadó saját kezűleg kötelesek aláírni és a bíróság megszűnése után erre aligha lesz mód”. Azt

122 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 601 – 13086 – 1948. (137. doboz)

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

kérte a másodelnök a Miniszterelnöktől – mint a közigazgatási bíróság „főfelügyeleti hatóságától” –, hogy intézkedjen a belügyminiszternél és a pénzügyminiszternél, valamint a „*Kinevezési és Alkalmazási Bizottságnál*” (KAB), hogy a rendelkezési állományba helyezett közigazgatási bírósági segédhivatali alkalmazottak közül „özv. Havrán Lászlóné, Nováky Józsefné, Kéler Magda és Pál Irén ... a közigazgatási bírósághoz szolgálattételre berendeltessenek”. Egy 1949. április 5-ei feljegyzésből az derül ki, hogy a belügyminiszter öt segédhivatali alkalmazottat május 18-áig terjedő időre a rendelkezési állományból „a bírósághoz szolgálatra berendelt”.¹²³

Az ismertetett levél kelte után másnap, 1949. március 2-án Kenessey Pongrácz újabb feljegyzést készített a Miniszterelnök felé, melyben egy további alkalmazott, Ihring Róbertné Schafhauser Eleonóra – a közigazgatási bíróság tényleges megszűnéséig történő – visszahelyezését kérte, akit időközben az Országos Földhivatalnál szándékoztak alkalmazni. A másodelnök kifejtette, hogy őrá azért volt szükség, mert Ihringné „*az ítéletek leírása mellett az elnökségnél begyakorlott kezelési teendőket*” is végzett. A március-áprilisi levélváltásokból azt tudhatjuk meg, hogy a Miniszterelnökségen magukévá tették a közigazgatási bíróság másodelnökének az érveit, és többször közbenjártak a földművelésügyi miniszternél, hogy Ihring Róbertnét helyezték vissza a bírósághoz. Azzal nyomatékosították a közigazgatási bíróság másodelnökének érveit, hogy „a bíróság megszüntetéséről szóló tc. értelmében az ítéleteket a tanács elnökének alá kell írnia, így tehát leírasi hátraléknak a bíróság megszüntekor nem szabad maradnia”, az akkori helyzetben azonban a leírasi hátralék egyre csak szaporodott. A Miniszterelnökség szerint a „még szolgálatban álló leírókkal” ezt a hátralékot nem hogy megszüntetni nem lehetett volna, „hanem még csak növekedését megállítani sem”.¹²⁴

A személyi kérdésekben a bizonytalanság még sokáig fennállt a közigazgatási bíróság működésének tényleges befejezése után is. Figyelemreméltó a dokumentumok között a Pénzügyminisztérium Döntőbizottságok

123 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. (169. doboz)

124 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. (169. doboz)

3. A közigazgatási bíróság működési feltételeivel, valamint ...

Titkárságának 1949. szeptember 22-én a Miniszterelnökhöz intézett feljegyzése. A Titkárság iratából kiderül, hogy a pénzügyminisztérium már korábban értesítette a miniszterelnököt arról, hogy „*a megszűnt Közigazgatási Bíróság bírái és alkalmazottai közül*” kiket jelöltek, illetve osztottak be a pénzügyi és illetményügyi döntőbizottságokhoz. Ez az „értesítés” nem található a hivatkozott iratok között, ám ebben a feljegyzésben benne van az, hogy azoknak a volt bírácoknak és alkalmazottaknak az illetményét, akik a döntőbizottság valamelyikéhez kerültek, 1949. október 1-től a pénzügyi tárca folyósította számukra. A Döntőbizottságok Titkársága egyúttal felkérte a miniszterelnököt arra, hogy a szóban forgó feljegyzésben felsorolt volt közigazgatási bírósági bírák illetményének folyósításáról 1949. október 1-től intézkedjen, továbbá megnevezett volt közigazgatási bírósági szakaltiszteket is, akiket nem osztottak be a döntőbizottságokhoz, és számukra is kérte a miniszterelnöktől az illetmények folyósítását. A Titkárság mellékelte a „nevezettek szolgálati és minősítési táblázatait” is.¹²⁵

Az 1949. novemberi iratokból arról kapunk információt, hogy ezt követően miként igyekeztek rendezni a már megszüntetett közigazgatási bíróság altisztejeinek az illetményét. A Minisztertanács Elnöke az ügyben feljegyzést készített a pénzügyminiszternek. Ebben Dobi István kifejtette,

125 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. 9121/1949. számú irat. (169. doboz) A következő volt bírák neveit tartalmazza a felsorolás (nem teljes): Kenessey Pongrác, Fogler Béla, Baross Pál, Bíró Balázs, Burghardt István, Gál Jenő, Porkoláb Richárd, Molnár Gyula, Hegyessy Gyula, Osztróluczky Gyula, Pálffy Andor, Kéler Tibor, Zetl Ágoston, Pagonyi Gyula, Nemerey Béla, Némethy Imre, Szarukán Zoltán, Semerédy Sándor, Lukáts Zoltán, Bartha Bertalan, Posta Lajos, Domé József, Homonnay Zoltán, Berzsényi László, Urbán Géza, Farkas Sándor, Gálffy Kálmán, Káoszonyi Ferenc. Itt szükséges megjegyezni, hogy az iratok összetűzése miatt nem minden név olvasható a dokumentumon, továbbá minden bizonnyal elírás a „Zsindely Ferenc” név, ugyanis nem ő, hanem a testvére, Zsindely László volt közigazgatási bíró. Lásd ehhez KÖBEL Szilvia: *Egyházi szálak az 1951-1953 közötti budapesti kitelepítések egyes eseteiben = A Nagy Testvér szatöbbolija: Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történetéből*, 357 p. szerk. GYARMATI György, PALASIK Mária Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára; L' Harmattan, 2012. pp. 171-194.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

hogy noha a megszüntetett Közigazgatási Bíróság „egyes altisztjeinek további beosztásáról és illetményeinek folyósításáról” a korábbi pénzügyminiszteri átirat értelmében neki kellene gondoskodnia, azonban a vezetése alatt álló „hivatal létszámába” nem kívánta őket felvenni, ezért „rendelkezési állományba” helyezte őket”. Dobi azt írta, hogy a „rendelkezési állomány időtartamára járó illetményeik kifizetésére” nincsen fedezete, így azt kérte a pénzügyminisztertől, hogy „a rendszeres illetmények alrovaon 6.854.- Ft póthitelt soron kívül” bocsásson rendelkezésére. A pénzügyminisztérium azt válaszolta, hogy a „minisztertanács hozzájárulásától feltételezetten” „6.900.- Ft póthitelt” bocsát rendelkezésre, és egyidejűleg értesítette a Magyar Nemzeti Bank pénzforgalmi osztályát, a „hitel” megnyitásáról.¹²⁶

A közigazgatási bíróság bíráinak a státusa a bíróság megszüntetésének átmeneti időszakában, egyéni helyzetükből adódóan, különbözőképpen alakult. Egyenként vizsgálták meg, hogy kinek mennyi szolgálati ideje van. Az alábbiakban két példát emelünk ki. Az egyik ítéldbíró, *Dr. Tomka János*, 1949 júniusában betegsége hivatkozva kérte végleges nyugállományba helyezését. A nyugállományba helyezést szolgálati ideje is indokolta, de kérését tisztiorvosi bizonyítvánnyal támasztotta alá. Kérését a – még működő – közigazgatási bíróság támogató levélben továbbította a Miniszterelnökhöz.¹²⁷ Volt olyan közigazgatási bíró, *Dr. Kászonyi Ferenc*, akinek a közigazgatási bírósághoz tanácsjegyzői minőségben történt beosztását a Miniszterelnökség már 1948. szeptember 30-án megszüntette, és felszólították, hogy „haladéktalanul jelentkezzen szolgálattételre a státusa szerint illetékes miniszterelnökség elnöki osztályának vezetőjénél”. Kászonyi Ferencet 1949. szeptember 15-től rendelkezési állományba helyezték, és tájékoztatták arról, hogy amennyiben három hónapon belül a közszolgálat keretében „alkalmaztatására” nem lesz lehetőség, „szabály-

126 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. Közigazgatási Bírósági altisztek illetményeire póthitel, 10.441/1949. számú irat. (169. doboz)

127 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. Dr. Tomka János közigazgatási bírósági ítéldbíró nyugállományba helyezése, 6800/1949. számú irat. (169. doboz)

4. Közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíráskodás

szerű végelbánás alá” vonják.¹²⁸ Egy későbbi feljegyzés szerint Kászonyi Ferencet 1949. december 15-ével ideiglenes nyugállományba helyezték. A határozatban felhívták a volt közigazgatási bíró figyelmét arra, hogy a határozat ellen „*jogában áll a kézhezvételtől számított 15 napon belül az illetményügyi döntőbizottsághoz panasszal élni*”.¹²⁹

4. Közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíráskodás

A második világháborút követően a fokozatosan sztálini mintára kiépülő államszervezetben a jogi garanciák egyre inkább leépültek, *a közigazgatás rendészeti jellege erősödött, és a fogalmak, hatáskörök is összekuszálódtak*.¹³⁰ 1949-ben a járásbíróság hatásköréből a kihágások nagy része a rendőri büntetőbíráskodás hatáskörébe került át, megosztva a hatásköröket – két rendőri büntetőbíróság – a rendőrség és a közigazgatási hatóság között. A tanulmány ezen részében azt nézzük meg, hogy a közigazgatási bíróság megszűnésével párhuzamosan, illetve azt követően milyen további, a közigazgatás rendészeti jellegét érintő jogszabályi változás történt.

1949-ben a kihágásokra vonatkozó bírói hatáskört újra szabályozták. Az 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet (1949. december 3-án adták ki)¹³¹ a bírói hatásköröket egyfelől jogszabályok hatályba lépésének időpontjához kötve, másfelől pedig a járásbíróság és a rendőri büntetőbíróság (közigazgatási hatóság, illetve rendőrség), valamint az Országos Tervhivatal elnöke hatáskörét érintve szabályozta. Ennek megfelelően az 1949. évi

128 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. Dr. Kászonyi Ferenc rendelkezési állományba helyezése, 8457/1949. számú irat. (169. doboz)

129 MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel – 1949 – 1843 – 10642. Dr. Kászonyi Ferenc és társainak lakcíme, 10.915/1949. számú irat; A közigazgatási bíróság egyes alkalmazottainak végelbánás alá vonása, 10.559/1949. számú irat. (169. doboz)

130 Magyar Zoltán 1942-ben a *rendőri büntetőbíráskodás* fogalmát a következőképpen határozta meg: „*A közigazgatási hatóságok elé utalt kihágási ügyekben való bíráskodás, ideértve a jövedéki büntetőbíráskodást is.*” MAGYARY: *i. m.*, 566.

131 Törvények és Törvényerejű Rendeletek Tára, 1949. december 3. 252. szám.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

július hó 1. napja előtt hatályba lépett jogszabályok szerint a járásbíróóság hatáskörébe utalt kihágások miatt az eljárás a rendőri büntetőbíróóságra tartozott. Ez alól csak a törvényerejű rendelet mellékletében felsorolt kihágások jelentettek kivételt. Az 1949. évi július hó 1. napján vagy azt követően hatályba lépett jogszabályok szerint járásbíróósági hatáskörbe utalt kihágások miatt, úgyszintén a törvényerejű rendelet mellékletében felsorolt kihágások miatt továbbra is a járásbíróóság járt el.¹³² A melléklet három fő pontból (A, B, C pontok) álló, egyetlen *Jegyzéket* tartalmazott a „*jársásbíróósági hatáskörben megmaradó kihágásokról*”, amelyben összesen huszonkettő kihágási esetet soroltak fel. Például: uzsora és káros hitelügylet, tengeralatti kábelek védelme, házassági jog, találmányi szabadalmak, sajtó, becsület védelme, bélyegek védelme, külföldiekkel való fizetési forgalom ellenőrzése, cégjog egyes rendelkezései, stb.¹³³

A törvényerejű rendelet előírta azt, hogy további jogszabály, mégpedig egy *belügyminiszteri rendelet* fogja megállapítani azt, hogy az 1. § értelmében rendőri büntetőbíráskodásra utalt kihágások közül melyek miatt tartozik az eljárás a *közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíróóság* hatáskörébe és mely kihágások miatt a *rendőrség* hatáskörébe.¹³⁴

Azon cselekmények elbírálása, amelyeket a *törvényerejű rendelet hatályba lépése után (1949. december 15.) nyilvánítottak kihágássá*, csak abban az esetben tartozott a járásbíróóság hatáskörébe, ha azt törvény, törvényerejű rendelet, minisztertanácsi rendelet vagy miniszteri rendelet kifejezetten a járásbíróóság hatáskörébe utalta.¹³⁵ Külön szabályozta a törvényerejű rendelet az Országos Tervhivatal elnökének rendeletében meghatározott kihágások elbírálását, mégpedig úgy, hogy ezekben az esetekben a szakminiszter hatáskörében az *Országos Tervhivatal elnöke* járt el.¹³⁶ A törvényerejű rendelet a hatályba lépéskor már folyamatban

132 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet a kihágásokra vonatkozó bírói hatáskör újabb szabályozása tárgyában 1. § (1)–(2) bekezdések.

133 Melléklet az 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet 1. §-ához.

134 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet 2. §.

135 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet 3. §.

136 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet 4. §. Ez a szakasz – a szakminiszter hatáskörét illetően – visszautalt a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi

4. Közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíráskodás

levő ügyekre nézve úgy rendelkezett, hogy *a rendeletet már azokban az ügyekben is alkalmazni kell, amelyekben a járásbíróóság még nem tűzött ki tárgyalást, illetve még nem bocsátott ki büntetőparancsot.*¹³⁷

A belügyminiszter még a törvényerejű rendelet hatályba lépése előtt kiadta rendeletét a hatásköri kérdésekről, és a két jogszabály együtt lépett hatályba 1949. december 15.-én. A 643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet a járásbíróóság hatásköréből a rendőri büntetőbíróóság hatáskörébe utalt kihágásokban eljáró hatóságok megállapítása tárgyában¹³⁸ azt szabályozta, hogy a járásbíróóság hatásköréből a rendőri büntetőbíróóság hatáskörébe kerülő kihágások miatt mely esetekben jár el a rendőrség, illetve mely esetekben a közigazgatási hatóság. Eszerint a rendőrség hatáskörébe azoknak a kihágásoknak az elbírálása került, amelyekkel kapcsolatos ügyintézés is az akkor hatályban levő 90.089/1919. B. M. számú rendelet¹³⁹

XXX. törvénycikk 59. § (1) bekezdés 3. pontjára.

137 1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet 5. §.

138 Magyar Közlöny, 1949. december 10. 256. szám.

139 A belügyminiszter 1919. évi 90.089. számú rendelete az állami rendőrség ügyintéző hatásköréről. (Rendeletek Tára, 1092-1096.) Ez a rendelet kimondta, hogy az állami rendőrség hatáskörébe tartozik a közbiztonsági rendészet egész körének ellátása, az igazgatási rendészet gyakorlása a törvények és rendeletek által hatáskörébe utalt közigazgatási ügyekben, továbbá az általa intézett közigazgatási ügykörben felmerült kihágások tekintetében, és végül a szorosan vett rendőri szolgálat ellátása valamennyi közigazgatási ügyben. A közbiztonsági rendészet terén a következő hatáskörök (kérdéskörök) voltak (a teljesség igénye nélkül): egyesületek működésének ellenőrzése, betiltása; bejelentett nyilvános gyűlések engedélyezése, feloszlátása; sajtórendészeti teendők; külföldiek tartózkodása, ellenőrzése, kiutasítása, leánykereskedelem, kivándorlás, kémkedés, csempészet; kényszer-rendszabályok, kiutasítás, kitiltás, előállítás, stb. Az igazgatási rendészet körében a következő ügyekben volt hatásköre az állami rendőrségnek (a teljesség igénye nélkül): nyilvános színi előadások, hangversenyek stb. engedélyezése, rendőri felügyelet gyakorlása; közerkölcs és közszemérem érdekeinek védelme, kéjnök engedélyezése; erkölcsi bizonyítványok kiállítás; cselédügy intézése; szálloda, panzió, vendégház, italmérés, stb.; személy- és áruszállítás; házalás engedélyezése; gyúló, robbanó anyagok; fémedények; állatkínzás; fegyverek, lőszer; építményekkel szembeni közbiztonsági szabályok;

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

1-3. pontja értelmében *a rendőrség hatáskörébe tartozott, a többi kihágás elbírálása pedig a közigazgatási hatóság hatáskörébe került.*¹⁴⁰

A BM rendelet mellékletében *Jegyzék* tartalmazta a járásbíróóság hatásköréből a rendőri büntetőbíróóság hatáskörébe kerülő kihágásokat. A *Jegyzék I. része* felsorolta azokat a jogszabályokat, amelyekben a megállapított kihágások miatt az eljárás a *rendőrség hatáskörébe*, a *Jegyzék II. részében* pedig azokat találjuk, amelyekben az eljárás a *közigazgatási hatóság hatáskörébe* tartozott. A *Jegyzékben* a *jogszabályok tárgya és száma* után zárójelben a *harmadfokon eljáró bíróságot*, és – amennyiben ez a *Kihágási Tanács* volt – ezenfelül azt a minisztert is megnevezték, akit az 1929. évi XXX. törvény¹⁴¹ 59. § (1) bekezdése 3. pontjának alkalmazása szempontjából *szakminiszternek* kellett tekinteni.¹⁴² A rendelet kimondta azt, hogy a *Jegyzék* csak *a hatályban levő jogszabályokat* tartalmazza. Továbbá az is benne volt a rendeletben, hogy ha a *Jegyzék* valamely kihágást megállapító jogszabályt nem tüntetett fel, illetve ha *kétség merült fel* abban a tekintetben, hogy valamely – korábban a járásbíróósághoz tartozott – kihágás miatt az eljárás a rendőrség vagy a közigazgatási hatóság *hatáskörébe* tartozott-e, a rendőri büntetőbíróóság erről *jelentést tett a belügyminiszternek.*¹⁴³

A *Jegyzékben* több esetben csak a „*Kbtk.*” egyes paragrafusaira történt utalás. A rövidítést nem oldotta fel a rendelet, ám minden bizonnyal itt az 1879. évi kihágási büntetőtörvénykönyvről volt szó.¹⁴⁴ A *Jegyzék I. részében* a rendőrség hatáskörébe tartozó, 12 pontos felsorolás olvasható. Ezek közül 5 pont utal a *Kbtk.* több szakaszára, 7 pont pedig más jogszabályokra (például a távirda, a távbeszélő és egyéb villamosberendezésekről szóló törvény, Magyarország külkereskedelmi statisztikájáról szóló törvény, a mérnöki rendtartásról szóló törvény, a hivatalos statisztikai szolgálatokról szóló törvény, a nemzetvédelmi kereszt jelvényének, valamint a felvidéki,

tüzesetek, árvíz, földrengés; hirdetések; fegyencek nyilvántartása; ön- és közveszélyes elmebetegek; talált tárgyak.

140 643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet 2. §.

141 Lásd a közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. törvényt.

142 643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet 3. §.

143 643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet 4. §.

144 1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.

4. Közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíráskodás

erdélyi és délvidéki emlékérmek viselésének megtiltásáról szóló M. E. rendelet).¹⁴⁵ A Jegyzék II. részében az előzőnél jóval hosszabb, 34 pontos felsorolás található. Például a következők: kézizálogkölcson ügyletről szóló törvény (pénzügyminiszter), állami anyakönyvekről szóló törvény (belügyminiszter), tisztességtelen versenyről szóló törvény (szakminiszter az a miniszter, akinek a felügyelete alá vállalat, üzlet tartozott), betegségi és baleseti biztosításról szóló törvény (népjóléti miniszter), öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról szóló törvény (népjóléti miniszter), honvédelemről szóló törvény (honvédelmi miniszter), építőtakaréküzlet szabályozásáról szóló törvény (pénzügyminiszter), közellátásügyi miniszter árszabályozó hatásköréről szóló M. E. rendelet (Országos Tervhivatal elnöke), munkások családi pótlékáról szóló M. E. rendelet (népjóléti miniszter), gazdasági munkavállalók társadalombiztosításával kapcsolatos rendeletek (népjóléti miniszter), az állami anyakönyvezés szabályainak a házasságon kívül született gyermek jogállásával kapcsolatos törvény (belügyminiszter), mezőgazdasági haszonbérletekre vonatkozó kormányrendelet (földművelődésügyi miniszter), postapénzforgalom kiterjesztéséről szóló kormányrendelet (pénzügyminiszter), az állami és állami érdekeltsgű vállalatok ellenőrzéséről szóló kormányrendelet (minisztertanács elnöke), a Magyar-Olasz Bank nyugdíjasai nyugdíjának rendezéséről szóló kormányrendelet (népjóléti miniszter), a vállalati nyugdíjpénztárakkal kapcsolatos kormányrendelet (népjóléti miniszter), a dolgozók által az öregségi (nyugbér-) ellátás felelmelese érdekében önként megajánlott 1%-os hozzájárulással kapcsolatos kormányrendelet (népjóléti miniszter), alapítványok bejelentéséről szóló kormányrendelet (népjóléti miniszter), a nyugdíjszerződéseket felülbíráló bizottság eljárásáról szóló népjóléti miniszteri rendelet (népjóléti miniszter), egyes mezőgazdasági cikkek külföldre szállításának szabályozásáról szóló rendeletek (külkereskedelmi miniszter).¹⁴⁶

145 643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet, Melléklet a 3. §-hoz. Jegyzék, I. rész. A rendőrség, mint rendőri büntetőbíráskodás hatáskörébe tartozó ügyek.

146 643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet, Melléklet a 3. §-hoz. Jegyzék, II. rész. A közigazgatási hatóság, mint rendőri büntetőbíráskodás hatáskörébe tartozó ügyek.

II. „AZ ÁLLAM ÉS A NÉP ÉRDEKÉBEN FOGOK ELJÁRNI”

További kutatás és tanulmány tárgya lehet az 1940-es és 1950-es évek zavaros és kusza rendőrségi és közigazgatási hatásköri jogszabályainak és joggyakorlatának a feltárása. Mind a háború előtti jogszabályok továbbélésére, mind pedig az újonnan született joganyagra nézve elmondható a pártállami önkényes jogalkalmazás és jogértelmezés. Azt is fontos lenne kimutatni, hogy a felsorolt hatáskörök közül mennyi alapult a második világháború előtti jogszabályokon, és mennyi a már háborút követően elfogadott jogszabályokon, és mi lett a későbbiekben ezeknek a kihágásoknak (szabálysértéseknek) a tényállása, továbbá hogyan alakultak a hatáskörök. A rendeletben megjelölt harmadfokon eljáró „bírósról” is érdemes lenne bemutatni, hogy milyen arányban jelentette ez a belügyminisztert, és milyen arányban más szakminisztereket. Ebben a tanulmányban mindezek kifejtésére nem vállalkozhatunk, ám a kutatás lehetséges további irányára szükségesnek tartjuk rámutatni. Annyit azonban mindenképpen megállapíthatunk, hogy a fentiekben bemutatott hatásköri változások révén a járásbíróság hatásköre leszűkül, a rendőri büntetőbíráskodás hatásköre pedig kibővült, különösen igaz ez a közigazgatási hatóság hatásköri gyarapodására nézve.¹⁴⁷ Azt is leszögezhetjük, hogy ezekben az esetekben a „harmadfokon eljáró bíróság” sem volt valódi bíróság, hanem a végrehajtó hatalomnál, miniszteri szinten zárultak le az ügyek, így nem érvényesült a független bírói kontroll.

5. Konklúzió

Ebben a fejezetben három fő pont köré csoportosítottuk a közigazgatási bíróság 1949-ben történt megszüntetésének körülményeivel és következményeivel kapcsolatos kutatási eredményeket. Bemutattuk az 1949. évi II. törvény elfogadása és hatálybalépése körüli jogalkotási lépéseket, melyek nyomán a közigazgatási bíróság helyébe lépett a pénzügyi és

147 Lásd ehhez a Belügyi Közlöny 1951. évi számait, amelyben számos jogszabályban található a „végrehajtó bizottság, mint rendőri büntetőbírószág” eljáró hatóságként megjelölve. Például a *földművelésügyi miniszter 18055/1951. (VI. 3.) F. M. számú rendelete a növényvédelmi zárszolgálat végrehajtásáról*. (Közigazgatási rendszám: 8.350.) Belügyi Közlöny, 1951/1. szám. 10.

illetményügyi döntőbizottság, és azzal egyidejűleg megszűnt a korábbi bírói jogvédelem is. A levéltári dokumentumok feltárták előttünk, hogy a bíróság bírái és alkalmazottai milyen méltatlan helyzetbe kerültek a bíróság megszűnésekor. Megtörtént az a paradox helyzet, hogy több volt bírónak határozatban hívták fel a figyelmét arra, hogy *„jogában áll a kézbevévételtől számított 15 napon belül az illetményügyi döntőbizottsághoz panasszal élni”*. A dolgozatban ráirányítottuk a figyelmet arra, hogy a közigazgatási bíróság megszűntetésével egyidejűleg erősödött a közigazgatási hatóságok rendészeti jellege, és a járásbíróság hatásköréből a kihágások nagy része a rendőri büntetőbíráskodás (a rendőrség és a közigazgatási hatóság) hatáskörébe került át.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM SZERETI A KORLÁTOZÁSOKAT ÉS NEM SZERETI A FÜGGETLEN, TÁRGYILAGOS BÍRÁLATOT”

**BÍRÓI KONTROLL NÉLKÜLI KÖZIGAZGATÁSI DÖNTÉSEK
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN MAGYARORSZÁGON,
ESETTANULMÁNYOK LEVÉLTÁRI DOKUMENTUMOK ALAPJÁN**

1. Bevezetés

E fejezet a második világháború utáni Magyarországon a bírói kontroll nélküli közigazgatási döntések rendszerére fókuszál, a teljesség igénye nélkül. Az elemzés révén bepillantást nyerhetünk azokba a gyakorlati mechanizmusokba, amikor az állampolgárok az ügyekben nem számíthattak bírói jogvédelemre. Ehhez kapcsolódóan megnézzük, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróságnak a háború után milyen törekvései és lehetőségei voltak – pontosabban lehettek volna – a jogállamiság, az alapjogvédelem érdekében. A második világháború lezárását követő hónapokban a közigazgatási bíróság a saját szervezetén belül alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsot állított fel. Az alábbiakban ennek a tanácsnak a tevékenységéből, és rajta keresztül a korszak átmeneti és közjogilag ellentmondásos aspektusaiból is ízelítőt szeretnénk adni. Ennek mélyebb feltárásához volt szükség azoknak a levéltári forrásoknak a megismerésére, amelyek 2018 februárjától váltak hozzáférhetővé a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában. Annak érdekében, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetéséhez kapcsolódó kutatásainkat rendszerezettebbé tegyük, továbbá az időrendiség okán is, a fejezet első részében bemutatjuk a közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsát.

Ezen szerkezeti megoldással még erőteljesebb lesz a kontraszt a közigazgatási bíróságnak a háború utáni, az alkotmányvédelem irányába történő fejlődési lehetősége és törekvése, valamint ezzel szemben a bíróságnak 1949-ben történt megszüntetése, és az egyidejűleg kiépülő sztálini mintájú igazgatási rendszer súlyos következményei között.

A fejezetben a közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsa tevékenységének bemutatását követően érintjük a közigazgatási bíróság hatáskörének háború utáni fokozatos szűkítését, majd olyan területtel foglalkozunk, amely közvetlenül a közigazgatási bíróság megszűnése után felállított pénzügyi döntőbizottság hatáskörébe került (pénzügyigazgatóság döntései)¹⁴⁸. Más eseteket is ismertetünk, amelyek nem közvetlenül a bíróság megszüntetéséből következtek ugyan, de a közigazgatás rendészeti jellegének kétségtelen erősödését mutatják (pl. kitelepítések). Az elemzésben – az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (a továbbiakban: ÁBTL) található dokumentumok felhasználásával – rámutatunk arra, hogy a legkülönbözőbb közigazgatási döntések háttérében milyen szerepe volt az állambiztonsági szerveknek. A kitelepítési esetek közigazgatási eljárás keretében folytak le, és nem volt lehetőség bírósághoz folyamodni a határozatok ellen. Mivel az 1949-ben megszüntetett közigazgatási bíróság¹⁴⁹ egykori bírái közül többen áldozatul estek 1951-ben a budapesti kitelepítéseknek, az ő esetüket különösen fontosnak tartjuk ismertetni. A volt bírák egyéni sorsán keresztül képet kapunk a bíróság megszűnésének – mondhatni – legsúlyosabb személyi következményeiről is. A primer források tartalmának hiteles bemutatása érdekében e fejezetben egyes levéltári dokumentumból hosszabban is idézünk.

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” – a közigazgatási bíróság alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsa

Néhány héttel a második világháború lezárása után a közigazgatási bíróság tagjaiból felállított szövegező bizottság¹⁵⁰ tervezetet készített a

148 Lásd e kötet II. fejezetét.

149 1949. évi II. törvény.

150 A tervezetet a szövegező bizottság nevében a következő közigazgatási bí-

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi kérdésekkel foglalkozó tanácsának (a továbbiakban: alkotmányjogi tanács, tanács) megalakítására. A tanács ügyrendjét a Közigazgatási Bíróság 1945. július 14-én tartott teljes ülése meg is állapította.¹⁵¹

A tanács megalakításának indokát alapvetően két tényezőre vezették vissza.

Egyfelől azzal érveltek, hogy a háború után a „magyar közjognak és közigazgatási jognak a megváltozott viszonyok folytán gyökeres újjáalakulása” teszi szükségessé, hogy „a Közigazgatási Bíróság mint közjogi és közigazgatási jogi kérdésekkel egyedül foglalkozó bíróság” az egyedi ügyekben történő ítélezésen felül „figyelmét kiterjessze mindazokra a kérdésekre, melyek az ország alkotmányát, valamint közjogi és közigazgatási berendezkedését érintik”. A közigazgatási bíróság arra készült, hogy ha „komoly okát látja”, akkor „szavát is hallassa” közjogi és közigazgatási kérdésekben. A tervezet szerint elsősorban az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulása óta alkotott jogszabályok alkotmányjogi vonatkozásaira, valamint az azt megelőző időszak jogszabályaira szerettek volna fókuszálni. Ugyanígy figyelemmel kívánták kísérni a jövő jogszabályalkotását is, mindenekelőtt „a nemzet közjogi berendezkedését érintő jogszabályokat”, és amelyek a „végrehajtó hatalom gyakorlásával kapcsolatosak”.¹⁵² Ez egyfajta normakontroll szerepfelfogást tükröz.

Másfelől kinyilvánította a tervezet, hogy a közigazgatási bíróság „az állampolgárok jogainak”, az „egyéni szabadságnak mennél hatásosabb védelme érdekében szükségesnek tartja hatáskörének nagymértékű kiterjesztését, s a bíróság alkotmányjogi jellegének kidomborítását”. Úgy képelték el, hogy addig, *amíg a hatáskör kiterjesztése „törvényhozási úton megvalósul”,* a bíróság elvégzi a szükséges „előmunkálatokat és felhívja a törvényhozás és a kormány figyelmét ... mindazokra a jogszabályokra, melyek közjogi vagy közigazgatási szempontból vitás helyzetet terem-

rák jegyezték: Dr. Borsos Endre, Dr. Nagy Dezső Bálint, Dr. Ötömösy Zoltán, Dr. Némethy Imre, Dr. Felszeghy Béla. Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – 7689 – XIII – 1945.

151 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

152 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

hetnek, illetőleg azokra a szempontokra, melyeket *de lege ferenda* lát érvényre juttatandónak”.¹⁵³ Az egyéni szabadságok védelme, továbbá a visszásságokra való figyelemfelhívás az ombudsmani szerepkört juttatja eszünkbe.

A tervezet a tanács tekintetében a következő konkrét feladatköröket rögzítette:

1. a törvényhozó testület által alkotott jogszabályoknak és a kormány rendeleteinek a korábbi jogszabályokhoz, illetőleg egymáshoz való viszonyának vizsgálata és a tanács észrevételeinek a törvényhozó testülettel és a kormánnyal való közlése;
2. a törvényhozó testület és a kormány által a közigazgatási bíróságnak megküldött törvény- és rendelettervezetek megvitatása és véleményezése;
3. javaslattétel a törvényhozó testület, illetőleg a kormány felé minden olyan ügyben, amelynek törvényi vagy rendeleti szabályozását a tanács alkotmányjogi, közjogi vagy közigazgatási jogi szempontból országos érdekek tartja;
4. véleménynyilvánítás – a 3. pontban megjelölt szempontok körében – minden olyan ügyben, amelyet a tanács a magyar nép egyetemes érdekei szempontjából döntő fontosságúnak tart, és melyben véleményének közlését látja szükségesnek;
5. törvénytervezet kidolgozása a közigazgatási szervezet módosítására és a közigazgatási bíróság hatáskörének általában és oly értelmű kiterjesztésére, hogy a bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen.¹⁵⁴

A tervezet szerint a tanács elnökből és 10 tagból állt. A tanács elnöke a közigazgatási bíróság elnöke volt, állandó helyettesét pedig maga az elnök jelölte ki. A tanács tagjait az elnök jelölése alapján évenként a bíróság teljes ülése választotta a bíróság általános közigazgatási osztálya és a pénzügyi osztálya tanácselnökei és ítélembírái közül. A tervezet úgy szövelt, hogy „egyes kérdések előadására” az elnök a bíróság bármely tanácselnök

153 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

154 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

vagy ítélelbíró tagját kijelölhette, aki aztán meghívott előadóként szavazati joggal is rendelkezett. A tanács akkor volt határozatképes, ha tagjainak legalább kétharmada jelen volt, és a határozatot a jelenlevő tagok többségével hozták meg. A tanács ülései nem voltak ugyan nyilvánosak, de a közigazgatási bíróság ítélelbírái és a tanácsjegyzők hallgatóként jelen lehettek az üléseken. Az ülésekről jegyzőkönyvet vezettek, és figyelemre méltó az, hogy a tanács külön iktatókönyvet vezetett, amelybe minden kitézött kérdés, megkeresés, iratforgalom iktatást nyert, és ennél fogva külön irattára is volt a tanácsnak.¹⁵⁵

A közigazgatási bíróság elnöke az ügyrendet felterjesztette a miniszterelnöknek, és kérte, hogy intézkedjen afelől, hogy az 1896. évi XXVI. törvénycikk¹⁵⁶ 155. §-a értelmében „az ügyrend szövegét a minisztérium rendelettel is állapítsa meg”. Ilyen rendeletnek nem találtuk ugyan nyomát sem a levéltári dokumentumok között, sem hivatalos közlönyökben (sőt a hatáskör kiterjesztés sem történt meg), ám a levéltári források egyértelműen azt tanúsítják, hogy „az ügyrend alapján az alkotmányjogi ügyekkel foglalkozó tanács” megalakult – és nem is télenkedett.¹⁵⁷

A tanács – az új ügyrend alapján – törvénytervezetet dolgozott ki arra nézve, hogy a közszolgálati alkalmazottak fegyelmi ügyei kerüljenek a Közigazgatási Bíróság hatáskörébe. A tanács azt kérte a miniszterelnöktől, hogy terjessze a tervezetet az Ideiglenes Nemzetgyűlés elé, de a vitás kérdéseket addig is rendelettel szabályozza a miniszterelnök.¹⁵⁸

Az alkotmányjogi tanács már 1945 nyarán több rendeletet vizsgálat alá vett és észrevételezett. A tanács megvizsgálta „a közszolgálati illetmények és nyugellátások tárgyában kibocsátott 2500/1945. M. E. sz. rendeletet”, továbbá „az aránytalan jövedelmek és vagyonszaporulatok dézsmájáról szóló 1945. évi 280/M.E. számú kormányrendeletet” is, és a hozzájuk fűzött észrevételeket fel is terjesztették. Ugyancsak górcső alá vette a tanács az „Ideiglenes Nemzeti Kormány által az újjáépítési munkakötelezettség tárgyában kiadott 4000/1945. M. E. sz. és a Budapest Székesfőváros

155 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

156 1896. évi XXVI. törvénycikk a magyar királyi közigazgatási bíróságról.

157 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

158 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

polgármestere által ezzel kapcsolatban kibocsátott 770/1945. pm. sz. rendeletet”. A pénzügyminiszter „megvitatás és véleményezés céljából” elküldte a tanácsnak „a származás miatt sérelmet szenvedett közszolgálati alkalmazottak helyzetének rendezése tárgyában kibocsátandó” rendelet-tervezetet, amit aztán a tanács véleményezett és – az iratok szerint – elkészítette hozzá a maga tervezetét is. Ezt az anyagot nemcsak a pénzügyminiszternek, hanem a miniszterelnöknek is eljuttatták.¹⁵⁹

A bíróság elnöke, Csorba János a tanács addigi tevékenységét bemutató feljegyzésében (fentiekben ismertetett) 1945. július 30-án annak megfontolására kérte a miniszterelnököt, hogy „a fontosabb rendeletek és majd a fontosabb törvények minél tökéletesebb voltának – s ekként közvetve a polgárok szabadságjogainak minél hathatósabb biztosítása érdekében nem volna-e célszerű és ennél fogva szükséges a fent jelzett rendelettervezeteknek és törvényjavaslatoknak észrevételezése céljából a Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsához való megküldésére rendelkezést kiadni”.¹⁶⁰ Nem sokkal később, 1945. augusztus 30-án Csorba a miniszterelnökhöz felterjesztette az alkotmányjogi tanácsnak egyfelől „az általános kereseti adó és társulati adó alapjának ideiglenes megváltoztatásáról szóló 4850/1945. M. E. számú rendeletére”, másfelől pedig „a szakszervezeteknek a közigazgatás ideiglenes rendezésével nyert helyzetére a 14/1945. és az 1030/1945. számú rendelkezésekre vonatkozó észrevételeit” is.¹⁶¹

A közigazgatási bíróság elnökének – mai fogalmainkkal talán az előzetes normakontroll irányába puhatolózó, ám akkor előzetes véleményezésre („észrevételezésre”) szorítókozó – felvetését a levéltári iratok szerint a minisztertanács jól fogadta. A Miniszterelnökség 1945 szeptemberében értesítette a közigazgatási bíróság elnökét arról, hogy a minisztertanács elfogadta a közigazgatási bíróság átiratában foglaltakat, és egyidejűleg továbbították is a közigazgatási bíróság elnöke által megküldött – fent ismertetett – észrevételeket az illetékes minisztereknek. Fennmaradt egy „1945 szeptember hó” keltezésű formalevél is, amelyet a miniszterelnök-

159 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

160 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

161 Az irat eredeti jelzete: „Magyar Közigazgatási Bíróság Elnöke 11. sz. 1945. alktn.” Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

ség a Magyar Kereskedelem- és Közlekedésügyi miniszternek címzett. Ebben a levélben értesítik a minisztert, hogy a minisztertanács „hozzájárult ahhoz, hogy a jogszabályalkotás munkájában az egyöntetűség és szakszerűség elérése végett, a jövőben a Magyar Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsa is részt vegyen”, és egyúttal arra kéri a minisztert, hogy „a jövőben a minisztériumának minden rendeletét kiadás előtt, véleményadás végett a Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsának megküldeni szíveskedjék”.¹⁶²

További levéltári források is arról tanúskodnak, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsa „jogszabályalkotás terén a magyar kormányzat véleményező szerve” lett 1945 nyarán a gyakorlatban is. Az akkori miniszterelnökségi iratokból az tűnik ki, hogy a Miniszterelnökség azonosulni is tudott a közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsának észrevételeivel, ugyanis precízen közvetítette a tanács álláspontját a miniszterek felé az egyes jogszabályok tekintetében. Ezek között található az előzetesen jogszabály-tervezethez, illetve utólagosan, már elfogadott jogszabályhoz megfogalmazott észrevételt is. Az alábbiakban ezekből a miniszterelnökségi anyagokból idézünk, ami egyúttal az alkotmányjogi tanács jogi érveibe, vizsgálati módszereibe is bepillantást nyújt.

A miniszterelnökség levele e pénzügyminiszternek: „Magyar Pénzügyminiszter Úrnak! A Magyar Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsa, mely jogszabályalkotás terén a magyar kormányzat véleményező szerve, javaslatot terjesztett elő a közszolgálati alkalmazottak fegyelmi ügyeinek a Magyar Közigazgatási Bíróság hatáskörébe való utalásáról. Indokolásul előterjeszti, hogy a tisztviselő-társadalom függő helyzetbe kerülése, amely nagy nemzeti katasztrófának volt okozója, a tisztviselői fegyelmi eljárásoknak a politikai szempontoktól való befolyásolhatósága okozta. Miután a kérdésnek rendezése a demokratikus újjáépítés szempontjából valóban fontos volna, a Közigazgatási Bíróság javaslatát tárgyalás végett Miniszter Úrnak másolatban megküldöm.”¹⁶³

A miniszterelnökség a belügyminiszternek az alábbi szöveggel továbbította az alkotmányjogi tanácsnak az újjáépítési munkakötelezettség

162 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

163 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

tárgyában kiadott 4000/1945. M. E. sz. rendelet alapján Budapest Székesfőváros polgármestere által kibocsátott 770/1945. pm. sz. rendelethez fűzött észrevételét: A tanács „[M]egállapítja, hogy a kormányrendelet értelmében annak végrehajtásáról az újjáépítési miniszter és a pénzügyminiszter gondoskodik. A polgármesternek tehát szerinte nem volt joga végrehajtási rendeletet kiadni, különösen olyant nem, amelynek egyes intézkedései az eredeti kormányrendelet szándékaival szöges ellentétben állnak. Nevezett javaslat másolatát Miniszter Úrnak csatoltan megküldöm és egyben kérem, hogy a szükséges intézkedést megtenni, a rendeletet Budapest székesfőváros polgármesterével letárgyalni szíveskedjék.”¹⁶⁴ A Miniszterelnökség egyidejűleg az újjáépítési miniszternek ezt a „feliratot” azzal a megjegyzéssel küldte meg, hogy „a belügyminisztert a polgármester által az alkotmányjogi tanács véleménye szerint jogtalanul kibocsátott rendeletnek Budapest székesfőváros polgármesterével letárgyalására” felkérte. A pénzügyminiszternek szintén eljuttatta a Miniszterelnökség az alkotmányjog tanács véleményét az imént idézett megjegyzéssel.¹⁶⁵

A Miniszterelnökség a származás miatt sérelmet szenvedett közszolgálati alkalmazottak helyzetének rendezése tárgyában kibocsátandó rendelet-tervezethez fűzött alkotmányjogi tanácsi észrevételeket megküldte az igazságügy-miniszternek és a pénzügyminiszternek a következő szöveggel: A tanács „[M]egállapítja, hogy a jogszempontok tisztázása végett szükséges a kinevezés, előlépés és előléptetés fogalmainak elválasztása. Az egyenlő elbánás végett a sérelmet szenvedett közalkalmazottak csak azon kedvezmények élvezetébe helyezhetők vissza, melyek eléréséhez konkrét alanyi joguk van, /: Lásd előlépés. :/ és nem azokra, melyeknek adományozása diszkrecionális eljárás tárgyát képezi. /: Lásd kinevezés. :/ Ellenkező esetben nevezettek kedvezőbb helyzetbe kerülnének, mint arra jogigényük van.”¹⁶⁶ Másik nagyon fontos, a közszférát érintő észrevételezése az alkotmányjogi tanácsnak a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. M. E. sz. rendelethez fűződött. A miniszterelnökség ezt írta a belügyminiszternek: A tanács „[M]egemlíti, hogy a rendelet értelmében a

164 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

165 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

166 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

szakszervezetek kiküldöttei a Nemzeti Bizottságokban csak akkor vehetnek részt, ha az érdekelt helységben valamennyi demokratikus párt még nem alakult meg. Miután Budapesten mindezek a pártok már megalakultak, a rendelet nem ad módot a szakszervezeteknek a Nemzeti Bizottságban való részvételre. Az alkotmányjogi tanács feliratát Miniszter Úrnak azzal küldöm meg, hogy ennek megfelelően a szükséges intézkedéseket megtenni szíveskedjék.”¹⁶⁷

A levéltári iratanyagok között megtalálható – s a fentiekben már utaltunk erre – az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek egy országos határozat-tervezete „a közszolgálati alkalmazottak fegyelmi ügyeinek a Magyar Közigazgatási Bíróság hatáskörébe utalásáról”. A Közigazgatási Bíróság pecsétjével ellátott tervezet 1945. július 31-én készült, és a szövegező bizottság nevében három bíró jegyezte a tervezetet: Dr. Borsos Endre, Dr. Gál Jenő és Dr. Bíró Balázs. A határozat-tervezet preambulumból is kitűnik, hogy a háború után a „demokratikus újjáépítés” tette égetően szükségessé e kérdés rendezését. Az érvelés alappillére az volt, hogy „a közszolgálati alkalmazottak – kivéve a bíróságok és az államügyészség tagjait – fegyelmi ügyekben bírói jogvédelem nélkül” voltak, és az „ország tönkrehajtásának oka jó részben a köztisztviselői fegyelmi szabályzat volt, amely a köztisztviselőt – a bírakat és az ügyészség tagjait kivéve – teljesen kiszolgáltatva a felettes hatóságának s végeredményben az uralmon levő pártnak”. Részletesen így magyarázták a kérdés hátterét: „Ha a közszolgálati alkalmazottaknak a pártérdekeket szem előtt tartó felettesével /:miniszter:/ szemben nincsen jogvédelme, hanem kényre-kedvre ki van szolgáltatva, akkor a tisztviselő elveszti önállóságát, a közzel szemben való felelősségérzetét és munkájának maradéktalan ellátásához szükséges bátorságát. Az ilyen tisztviselő-társadalom könnyen megalkuszik, és nem a nemzetnek, hanem a miniszternek és a miniszter pártjának a tisztviselője lesz. Ez a magyarázata, hogy a magyar köztisztviselő könnyen volt kapható jogsértésekre, az állampolgárok megfélemlítésére. Hogy a bíróságuk meg tudták őrizni általában önállóságukat a végrehajtó hatalommal szemben, annak magyarázata a bírói függetlenséget körülbástyázó jogszabályokon kívül elsősorban a bírák fegyelmi szabályzataiban nyeri magyarázatát,

167 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

amely a felelősségre vonást függetleníti a végrehajtó hatalomtól. A nemzet tragédiája Gömbös Gyula hatalomra jutásával kezdődött, aki hatalmi törekvései érdekében szembe állította a közigazgatási apparátust a demokratikus pártokkal, megfélemlítette az állampolgárok millióit és a nemzetet a lejtőre taszította. Intő példa ez arra, hogy a közszolgálati alkalmazottakat fegyelmi ügyekkel kapcsolatban bírói jogvédelemben kell részesíteni, vagyis: a köztisztviselők fegyelmi ügyeit végső fokon független bíróságra kell bízni.¹⁶⁸ A tervezet értelmében a közszolgálati alkalmazottak fegyelmi ügyeiben „másod és végső fokon” a közigazgatási bíróság járt volna el és határozott volna. A tervezet a személyi hatály tekintetében egyfelől rendelkezett arról, hogy kikre teljed ki, másfelől pedig azt is meghatározta, hogy kikre nem. Eszerint fegyelmi ügyekben a közigazgatási bíróság hatálya alá tartoztak: 1) az állami, a vármegyei, a városi és községi tisztviselők és egyéb olyan alkalmazottak, akik állásukból csak fegyelmi határozat alapján bocsáthatók el; 2) a magyar államvasutaknak és a magyar postának, valamint az egyéb állami üzemeknek, intézeteknek és intézményeknek, úgyszintén a vármegyei, a városi és a községi üzemeknek olyan tisztviselői, akik állásukból csak fegyelmi határozat alapján bocsáthatók el; 3) az egyetemek és a különböző akadémiák rendes és rendkívüli tanárai; 4) a középiskolák, a felsőkereskedelmi iskolák, a tanító- és tanítónőképző és kisdedővónő-képző intézetek, a polgári iskolák és a különböző szakoktatási intézmények tanerői; 5) az elemi népiskolák és minden egyéb tanintézet tanerői, valamint a kisdedővónők; 6) a 3-5. pontokban felsorolt intézményeknél rendszeres állásban tisztviselői minőségben szolgálatot teljesítő és olyan alkalmazottak, akik állásukból csak fegyelmi eljárás útján bocsáthatók el. A határozat hatálya nem terjedt ki: 1) a közigazgatási bíróság ítélbíráira, ideértve az elnököt, másodelnököt, tanácselnököt, továbbá ennek a bíróságnak bírói állásban levő elnöki titkárára és ugyanilyen állásban levő tanácsjegyzőire és a bíróság kezelőszemélyzetéhez tartozókra; 2) rendes bíróságok (Kúria, ítéltáblák, törvényszékek, járásbíróságok ítélbíráira, ideértve az elnököt, másodelnököt, alelnököt, tanácselnököt, és a telekkönyvi betétszerkesztő bírót is; 3) a szabadalmi bíróság és a főudvarnagyi bíróság ítélbíráira,

168 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

ideértve az elnököt, másodelnököt, alelnököt és tanácselnököt is, valamint a központi telekkönyvi hivatal elnökére; 4) az ügyészség tagjaira, legfőbb államügyész, legfőbb államügyészi helyettes, főállamügyész, főállamügyészi helyettes, vezető államügyész, ügyész; 5) a Kúria elnöki tanácsosára, az ítéletábrai elnöki titkárokra; 6) a 2-5. pontokban felsorolt bíróságoknál és ügyészségeknél és hivataloknál fizetéssel alkalmazott fogalmazó, segéd- és kezelőszemélyzethez tartozókra; 7) a magyar honvédség tényleges állományába tartozó katonai személyekre.¹⁶⁹ A levéltári anyagok között nincsen nyoma a tervezet további sorsának.

A levéltár dokumentumai között ugyancsak megtalálhatóak az alkotmányjogi tanács észrevételei „a közszolgálati illetmények és nyugellátások rendezése tárgyában kibocsátott 2000/1945. M. E. sz. rendelet szövegezésére” vonatkozóan, valamint „az aránytalan jövedelmek és vagyonszaporulatok dézsmájáról szóló 1945. évi 280/M. E. sz. kormányrendelet” véleményezése is. Ez utóbbiról az alkotmányjogi tanács álláspontja – a jogbiztonság és a normavilágosság elve mentén – az volt, hogy „a magyar adójog történelmében talán a legsúlyosabb közterhet rója azokra, akiknek a jövedelme, illetőleg vagyona a rendelettel alacsony összegben meghatározott minimumot meghaladja és a rendelet szövege mégis példátlanul annyira pongyola – nyilván a rendkívüli viszonyok okozta munkaterheltség eredményeként –, hogy annak végrehajtása a mai szövegezés mellett szinte elháríthatatlan nehézségekbe fog ütközni, és a Közigazgatási Bíróságot a jogorvoslati eljárás során lépten-nyomon olyan kérdések elé fogja állítani, amelyek eldöntésében a rendelet szövegére nem támaszkodhat, és a rendelet magyarázása – legyen az akár logikai, akár nyelvtani – alkotójának akaratával összhangba hozható nem lesz, mert az a rendelet szövegéből világosan és félre nem érthető módon nem tűnik ki”.¹⁷⁰ Érvelését – a közérdekre utalva – így folytatta a tanács: „A rendelet vagyonokat vesz el, és ezen az alapon úgy a kincstár, valamint az adózó felek részéről hozzá fűződő nagy érdekre tekintettel a Közigazgatási Bíróság szükségesnek véli, hogy ennek hiányaira és hibáira az alábbiakban már most rámutasson és ezen az alapon elsősorban arra

169 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

170 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

kérje a Pénzügyminiszter Urat, hogy készíttessen az időközben felállított törvényelőkészítő osztálya által a jövedelem- és vagyondézsma-ról egy új rendelettervezetet vagy törvényjavaslatot, és azt kibocsátása, illetőleg a törvényhozó testület elé terjesztése előtt betekintés és hozzászólás végett a Közigazgatási Bíróságnak megküldeni szíveskedjék. Ha ez a kérés nem teljesíthető, úgy másodsorban azt kell kérnie, hogy a rendelet egyes szakaszaihoz alább tett észrevételeket a kincstár és az adózó felek érdekében bölcs mérlegelés tárgyává tenni és a rendelet egyes szakaszait azoknak megfelelően módosítani méltóztassék.”¹⁷¹ Az alkotmányjogi tanács a továbbiakban a következő szempontokat igyekezett érvényesíteni: kormányrendelet helyett inkább törvényben kellene szabályozni ezt a kérdést, a kétszeres adóztatást el kellene kerülni, valamint a normavilágosságnak feleljen meg a rendelet. A leginkább kifogásolható rendelkezésnek azt tekintette a tanács, hogy a rendelet „a vagyondézsma alá vont vagyon megmaradó részét viszi el jövedelemdézsma fejében és ily módon az adózó fél anyagi romlását idézi elő”. A tanács különösen azt kifogásolta, hogy a rendelet értelmében „11 évre visszamenőleg követelt jövedelemdézsma ugyanis vagyondézsma-t jelent abban az esetben, ha a dézsma alá vont 1933-1943. évi jövedelemtöbblet 1943. december 31-én még az adózó fél birtokában van, ha pedig azt már elköltötte, akkor a birtokában levő egyéb vagyonát terheli”. „A dézsma csak addig jövedelemdézsma, amíg azt az adózó fél a jövedelméből ki tudja fizetni” – szögezte le az alkotmányjogi tanács. Az érvelés így folytatódott: „Ennek a visszamenőleges jövedelemdézsma-nak csak abban az esetben lehetne némi jogosultsága, ha a Kormány indokoltnak találná azt, hogy aP-t elérő vagyont általában elvegye, de ez esetben is csak akkor, ha a jövedelemdézsma és a vagyondézsma együttes összege a vagyonadóalapot nem haladja meg, mert a vagyon értékén követelt dézsma azt jelenti, hogy annak, akinek vagyona volt, most adóssága lesz. Ez nemzetgazdasági szempontból célkitűzés nem lehet, mert az adózó felek anyagi romlása az adóbevételek apadását jelenti.”¹⁷²

171 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

172 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz) A szövegező bizottság nevében Dr. Kullmann Lajos, Dr. Burghardt István és

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

Ugyancsak figyelemreméltó az alkotmányjogi tanácsnak – fentebb erre is utaltunk – az Ideiglenes Nemzeti Kormány által az újjáépítési munka-kötelezettség tárgyában kiadott 4000/1945. M. E. sz. kormányrendelet alapján Budapest székesfőváros polgármesterének 770/p. m. sz. alatt közzétett rendeletéhez fűzött észrevételei, amit érdemes részletesebben is szemügyre vennünk. A tanács idézte a kormányrendelet 26. § (1) bekezdését, miszerint a rendelet „végrehajtásáról az újjáépítési miniszter, a közmunkaváltásg kivetése, kezelése, könyvelése és nyilvántartása tekintetében pedig a pénzügyminiszter gondoskodik”. Ehhez a szakaszhoz kapcsolódott a tanács alapvető alkotmányossági kifogása, mert álláspontjuk szerint a polgármester túllépte a hatáskörét a rendelet kiadásával. Az alkotmányjogi tanács szerint a kormányrendelet alapján a polgármesternek csupán arra lett volna joga, hogy és „egyben kötelessége is”, hogy közölje a kormányrendeletet „a székesfőváros közönségével, legfeljebb megfelelő és a kormányrendelet korlátai között mozgó magyarázatokkal kísérve azt”, így szerintük ez a körülmény már önmagában is „érvénytelenné” tette „az egész rendeletet”. Rámutattak azonban két további rendelkezésre is, ami a tanács szerint „különösképpen szembetűnő módon” magukon hordták „az érvénytelenség bélyegét”. A polgármester szigorított volna a közmunka-kötelezettség teljesítése és annak pénzbeli megváltása szabályain, mégpedig úgy, hogy „[A]mennyiben a közmunkaszükséglet nagyobb a rendelkezésre álló munkások létszámánál, természetbeni közmunkára azok a személyek is igénybe vehetők, akik közmunka-kötelezettségüket meg kívánják váltani vagy megváltották.” A polgármester erre az esetre azt írta elő, hogy „a már befizetett váltságot a közmunka-kötelezettnek a végzett munkanapok arányában vissza kell téríteni”. A tanács megvizsgálta a kormányrendeletet, és az nem tartalmazott olyan szabályt, „melynek értelmében a közmunkaváltásgot lefizetett személy bármily vonatkozásban természetbeni közmunkára” lett volna „kötelezhető”, így a polgármester tehát nem hivatkozhatott arra, hogy a kormányrendelet „alapján” írta ezt elő. Az alkotmányjogi tanács azzal is érvelt, hogy a „kötelezettségeket kiterjesztő szabály” ellentétes a kormányrendelet 1. § (2) bekezdésével, mert

Dr. Sárffy Aladár jegyezték az alkotmányjogi tanács észrevételét 1945. július 31-ei dátummal.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

az *expressis verbis* megtiltotta a kötelezettségek kiterjesztését a következő mondattal: „Más jogcímen és a jelen rendeletben foglalt szabályoktól eltérően – a törvényben meghatározott esetek kivételével – közmunkára senkit sem lehet igénybe venni.”¹⁷³ Az alkotmányjogi tanács nemcsak „tartalmi”, hanem „alaki”, „szerkezeti szempontból” is vizsgálta az említett kiterjesztő szabályt. Ebben a kérdésben a tanács az érintett állampolgárok jogaiért szállt síkra, és jogszabály nem megfelelő kihirdetésére, valamint a normavilágosság súlyos hiányára mutatott rá az alábbi módon: „A kormányrendelet 2. §-ának első és második bekezdését ugyanis szó szerint közli, azután azonban folytatólagosan harmadik bekezdésként nem veszi át a kormányrendelet szövegét, hanem ... a fentiek szerint megkonstruált szabályt iktatja be. Az igaz, hogy a szó szerint átvett rendelethelyek és a polgármesteri szövegezésű szabályok egymástól némileg eltérő betűtípussal találhatók a kiragasztott plakátokon, ámde figyelembe kell venni, hogy a szemléletnek az utcai olvasásnál fokozottabban érvényesülő felületességénél fogva ez a közönségnek csupán elenyészően csekély részénél tűnhetik fel, s még csekélyebb részénél válik tudatossá annak jelentősége és értelme. Tekintettel már most arra, hogy a közmunka-kötelezettséggel érintett közönség igen kis százaléka jut ahhoz, hogy magát a kormányrendeletet olvashassa és tanulmányozhassa, a szóban forgó plakátok olvasásakor az a téves hit ébred fel, hogy magának az eredeti és érvényes kormányrendeletnek közlése történik ily módon velük.”¹⁷⁴

A polgármesteri rendeletet vizsgálva az alkotmányjogi tanács véleményét alkotott a rendeletnek a közmunkaváltság alapját meghatározó részéhez is mind tartalmi, mind pedig alaki vonatkozásban. Ez utóbbi tekintetében a tanács ismét leírhatta a fent ismertetett hiányosságokat. A tanács a tartalmi elemzés során ehhez a szakaszhoz megállapította azt, hogy a polgármester rendelete a kormányrendeletnek „a szolgálati viszonyból származó jövedelem közmunkaváltság alapjának számítási módját szintén megváltoztatta”, mégpedig – ismét az állampolgárok hátrányára – akként, hogy a közszolgáltatás „mértékét a kormányrendeletben megállapított törvényes mértékkel szemben emelte”. Összességében

173 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

174 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

az volt az alkotmányjogi tanács álláspontja, hogy a polgármester „jogszabályalkotó hatáskört sajátított ki magának, ami felett az illetékesek nem térhetnek napirendre”.¹⁷⁵

Az alkotmányjogi tanács mindenekelőtt – a ma megszokott alkotmányjogi terminológiával úgy fogalmazhatnánk, hogy – a polgármesteri rendelet közjogi érvénytelenségét állapította meg. A konkrét tartalmi kérdésekben a tanács véleménye szerint *ultra vires* helyzet volt, továbbá ellentétes volt a rendelet magasabb szintű jogszabállyal. Az alkotmányjogi tanács az *actio popularis* helyettesítő megközelítést alkalmazott azáltal, hogy hivatalból monitorozta a rendelet potenciális értelmezhetetlenségét. Ezzel mindenképpen az egyének érdekét kívánta szolgálni, mert a rendelet szövege alkalmatlan lett volna az önkéntes jogkövetésre, mert annak elengedhetetlen feltétele a követendő norma egyértelműsége. Így az újjáépítési munkakötelezettséggel kapcsolatos polgármesteri rendelet nem felelt meg a jogbiztonság kritériumainak, és többszörösen hátrányos helyzetbe hozta a rendelet hatálya alá tartozó állampolgárokat. Láthatjuk, hogy a közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsa ezzel az észrevételével is lelkiismeretesen, kiváló szakmai pontossággal törekedett biztos iránytűt adni a háború utáni újjáépítést célzó jogszabályok útvesztőiben.

Az újjáépítési munkakötelezettséggel kapcsolatban az alkotmányjogi tanács külön figyelmet szentelt annak is, hogy vajon milyen lehetőséget biztosít a kormány a jogorvoslatra, ezért szemügyre vette az Ideiglenes Nemzeti Kormány 4000/1945. M. E. sz. rendeletének a közmunkaváltság elleni jogorvoslatokról szóló rendelkezését is. Mivel a kormányrendelet 15. §-a azt mondta ki, hogy „a pénzügyigazgatóság az állami adóhivatal határozata elleni fellebbezés tárgyában végső fokon határoz”, az alkotmányjogi tanács megjegyezte, hogy ennélfogva „közmunkaváltság ügyekben a bírói jogsegély ki van zárva”. A tanács leszögezte, hogy „bármily gondosan és jogászilag kifogástalan módon” szövegezték meg a rendeletet, a „jogvitákat ... nem zárják ki”, és miután a polgármester

175 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz) Az alkotmányjogi tanács észrevétele 1945. július 17-én kelt, és a szövegező bizottság nevében Dr. Kullmann Lajos, Dr. Sárffy Aladár és Dr. Nagy Dezső Bálint írták alá.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

rendeletének szövegezése vitatható és ráadásul „kötelezettséget súlyosbító rendelkezést” tartalmaz, az alkotmányjogi tanács véleménye szerint ez „egyenesen melegágyul szolgál a tömeges jogviták keletkezésének”. A tanács ezúttal is az állampolgárok érdekét helyezte előtérbe azzal, hogy külön kiemelte, hogy „tekintélyes összegeket jelentő közszolgáltatásról van szó”. E nyomatékositást követően az alkotmányjogi tanács az alábbi elvi jelentőségű mondatot vetette papírra: „Tekintettel már most arra, hogy a jogállamnak a lényegéhez tartozik, annak szorosan hozzátartozó sajátossága, hogy egyetlen jogvita ügy se maradjon a független bíróság jogsegélye nélkül.” Majd hozzátette, hogy „feltétlenül szükségesnek minősül, hogy pótrendeletben a közmunkaváltság ügyekben a Közigazgatási Bíróság hatásköre megállapítást nyerjen”.¹⁷⁶

Az alábbiakban megnézzük, hogy a közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsának milyen – fentiekben már részint említett – további, a háború utáni bizonytalan, súlyos emberi jogi kérdéseket érintő jogalkotási helyzetben keletkezett, az Országos Levéltárban őrzött álláspontját érdemes közelebbről megismernünk. Ilyenen voltak „a származás miatt sérelmet szenvedett közszolgálati alkalmazottak helyzetének rendezése tárgyában kibocsátandó rendelet szövegezésére vonatkozó észrevételek”, „a közigazgatás ideiglenes rendezéséről 1945. évi január 4. napján 14/1945. M. E. sz. alatt kibocsátott rendelet¹⁷⁷ szerinti „önkormányzati testületek” megalakításával kapcsolatos észrevételek, valamint „az Ideiglenes Nemzeti Kormányának az általános kereseti adó és a társulati adó alapjának ideiglenes megváltoztatásáról szóló 4850/1945. M. E. sz. rendeletéhez¹⁷⁸” fűzött észrevételek.¹⁷⁹

A második világháború előtt és alatt a zsidóságot ért hátrányos intézkedések jóvátételének sorába tartozott a származás miatt sérelmet szenvedett

176 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz) Az alkotmányjogi tanács észrevétele 1945. július 17-én kelt, és a szövegező bizottság nevében Dr. Kullmann Lajos, Dr. Sárffy Aladár és Dr. Nagy Dezső Bálint írták alá.

177 A rendelet internetes elérhetősége: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=41&layout=s (2018. július 30.)

178 Magyar Közlöny, 1945. július 17., 78. szám.

179 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

közszolgálati alkalmazottak helyzetének rendezését célzó rendelettervezet. A Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsának ezen tervezethez elkészített észrevételét azzal kezdte, hogy a rendelet célja az, hogy a „közszolgálat *bármely ágában* alkalmazottakat” a rendeletben meghatározottak szerinti „mulasztás folytán ért sérelmeket, *egyöntetű rendezéssel* orvosolja”. A tanács szerint a sérelem „maradékalan” orvoslásához alapvető feltétel, hogy a rendelet által használt „fogalmak” tisztázottak legyenek, és „megfelelő szavakkal fejeztessenek ki”. A rendelet céljának az eléréséhez a tanács a „tökéletes megoldásnak” az „in integrum restitucio” jogelv alkalmazását tartotta, ami abban az esetben azt jelentette, hogy „az alkalmazás minden téren és vonatkozásban ugyanolyan” helyzetbe kerülhessen, mint amilyen helyzetben volna akkor, ha őt a sérelem nem éri”, „vagyis sem rosszabb, sem pedig jobb helyzetbe”. Az alkotmányjogi tanács hangsúlyozta, hogy „nem közömbös”, hogy a rendelet az előmeneteli lehetőségek három módjára meghatározott kifejezések közül („kinevezés”, „előléptetés”, „előlépés”) használja-e valamelyiket, és ha igen, „milyen fogalom meghatározására”. Úgyszintén ez a helyzet szerintük az „illetmény” és az „ellátás” fogalmak használatánál is, továbbá az „állásából elbocsátották” és a „végelbánás alá vonták” fordulatok értelmezésével is. A tanács rávilágított arra, hogy a sérelem utólagos orvoslása során fontos szempont, hogy míg a „kinevezés” (állami tisztviselőknél) és az „előléptetés” (vármegyei tisztviselőknél) „a hatóság diszkrecionális elhatározásától függő vagyis szabad belátásától függő közigazgatási tényként minősül”, addig az „előlépés” automatikusan történik, és ennél fogva ehhez „az alkalmazottnak jogigénye” fűződik. Ezzel szemben az előbbi előmeneteli esetek (kinevezés, előléptetés) elmaradása „a közigazgatási bíróság előtt nem panaszolható”. A vizsgálat során az alkotmányjogi tanács szem előtt tartotta az „egyenlő elbánás elvét” is. Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy kinevezéshez és előléptetéshez, ha az alkalmazottat eddig nem illette meg a panaszjog, „ezúttal sem lehet” közigazgatási bíróság előtt érvényesíthető panaszjogot biztosítani. A tanács szerint az „ellenkező jogi álláspont nyilván helytelen eredményre vezetne”, és sértené az egyenlő elbánás elvét is, „hogy a rangsorban hátrább álló és a kinevezésre kevésbé érdemesnek mutakozó alkalmazott kedvezőbb helyzetbe kerüljön”. Az alkotmányjogi tanács meglátása az

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

volt, hogy ilyen esetekben „csak lehetőséget kell nyújtani arra, hogy ha az alkalmazottat a kinevezésnél tényleg és kizárólag a saját vagy felesége származása miatt mellőzték, akkor az illetékes hatóság belátásától függően a sérelem orvosolható legyen”. A tanács azt a magyarázatot fűzte még ehhez, hogy a rendelet „a jogi természetükre nézve különböző jogviszonyokat egységes elvek szerint és egységes módon kívánja rendezni, holott arra a jogi lehetőség hiányzik”. A tanács konkrét javaslatot fogalmazott meg a rendelet lehetséges szövegezésére nézve a következő módon: „Nincs helye a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak abban a kérdésben, hogy a közzolgálati alkalmazottat kinevezés (előléptetés) elmaradásával érte-e sérelem, vagy sem, továbbá, hogy a kinevezés (előléptetés) elmaradását sérelmező alkalmazott kinevezhető (előléptethető)-e vagy sem, végül, hogy az illetékes hatóság által kinevezett (előléptetett) alkalmazottat melyik fizetési osztályba kell sorolni.”¹⁸⁰

Az előzőhöz hasonló nagy jelentőségű szakmai álláspontot vetett papírra az alkotmányjogi tanács a közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. M. E. sz. rendelet szerinti „önkormányzati testületek” megalakításával kapcsolatosban. A tanács a rendeletnek azt a részét értelmezte de lege ferenda megfogalmazva hozzá javaslatait is, amelyek értelmében az önkormányzati testületeket „a nemzeti bizottságokon keresztül kell újjáalakítani oly módon, hogy abban minden demokratikus párt, ezek híján, illetve ahol csak egyes pártok alakultak meg, kiegészítésül a szakszervezeteken és egyéb érdekképviseleti szervezeteken keresztül a társadalom minden rétege választás nélkül is arányos képviseletet

180 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz) Az észrevételt a szövegező bizottság nevében Dr. Borsos Endre, Dr. Csekő Gyula és Dr. Gál Jenő jegyezték.; Lásd még az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 10.340. M. E. számú rendelete a származásuk miatt sérelmet szenvedett közzolgálati alkalmazottak szolgálati viszonyainak rendezéséről. A rendeletet 1945. október 30-án adta ki Miklós Béla miniszterelnök. A rendelet 6. §-a előírta: „Akit a jelen rendelet alapján állásába visszahelyeztek, a közzolgálati alkalmazottakra irányadó igazoló eljárás alá kell vonni.” A rendelet internetes elérhetősége: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=1021&layout=s&query=sz%C3%A11rmaz%C3%A1suk%20miatt (2018. július 31.)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

nyerjen”. A tanács úgy értelmezte ezt a rendelkezést, hogy „ott, ahol a magyar nemzeti függetlenségi frontba tömörült demokratikus pártok megalakultak, az önkormányzati testületbe kizárólag csak ezek a pártok nyerhetnek arányos képviselést és a szakszervezetek és egyén társadalmi és érdekképviselők csak abban az esetben tarthatnak igényt arra, hogy az önkormányzati testületekben képviselőhöz jussanak, ha az illető helyen valamelyik demokratikus párt még nem alakult meg”. Hozzáadték azt is, hogy ez esetben is „nem csupán a szakszervezeteknek, hanem egyéb társadalmi és érdekképviselőknek is helyet kell juttatni” a testületekben, mert csak így valósulhat meg a rendelet irányadó követelménye, az „arányos képviselést elve”.¹⁸¹

Az alkotmányjogi tanács szükségesnek tartotta állást foglalni arról, hogy miként helyes eljárni abban az esetben, ha az „önkormányzati testület megalakítása után alakul meg valamelyik helyen egyik vagy másik demokratikus párt, amelynek helyében a szakszervezetekből vagy egyéb társadalmi és érdekképviselői szervezetekből hívtak be tagokat az önkormányzati testületbe”. Miután a rendelet ezt nem szabályozta, az alkotmányjogi tanács úgy vélekedett, hogy az önkormányzati testületeket ilyen esetben „újra meg kell alakítani, és pedig oly módon, hogy a szakszervezet és egyéb érdekképviselői tagok helyébe az időközben megalakult demokratikus párt, vagy pártok tagjai lépjenek”. A véleményét azzal támasztotta alá a tanács, hogy „elsősorban” a „pártoknak van helye az önkormányzati testületekben, és a szakszervezetek és egyéb érdekképviselői szervek csak a hiányzó pártok pótlására szolgálnak”, és ha „hiányzó párt már nincs, mert időközben megalakult, ennek a megalakult pártoknak van igénye arra, hogy a helyette behívottak helyét elfoglalja”.¹⁸²

Ezt követően az alkotmányjogi tanács összevetette az idézett rendeletet a később, 1945. április 26-án, 1030/1945. M. E. számon kibocsátott rendelettel, melynek a 2. §-a erről a kérdésről így rendelkezett: „A törvényhatósági bizottság, illetőleg a képviselőtestület úgy történik, hogy az egyes pártok, illetőleg szakszervezetek képviselői arányát a helyi Nemzeti Bizottságok állapítják meg, viszont a képviselőket maguk a pártok, illetőleg

181 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

182 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

a szakszervezetek küldik ki.”¹⁸³ Az alkotmányjogi tanács rávilágított arra, hogy ez a rendelet a 14/1945. M. E. sz. rendelethez képest konkrétan szabályozza a nemzeti bizottságok szerepét annak kimondásával, hogy „a nemzeti bizottságok csak a képviseleti arányt állapíthatják meg, kiküldötteket azonban maguk a pártok, illetőleg a szakszervezetek választják ki tagjaik sorából”. A két rendelet közötti további különbségre is felhívta a figyelmet a tanács. A 1030/1945. M. E. sz. rendelet már nem említette a szakszervezetek mellett az „egyéb társadalmi és érdekképviselői szervezet”, de arról sem rendelkezett, hogy a 14/1945. M. E. sz. rendelet erre vonatkozó részét hatályát veszítette volna. Ennélfogva a tanács szerint „vítás kérdéssé vált”, hogy az „egyéb társadalmi és érdekképviselői szervezetek” ezt követően „helyet foglalhatnak-e az önkormányzati testületekben”. A tanács rámutatott arra is, hogy a jogi helyzetet tovább bonyolította az 1030/1945. M. E. sz. rendelet 34. §-a, melynek értelmében a rendelet a „székesfővárosra” nem vonatkozott, és akkor még nem született külön rendelet sem a székesfőváros törvényhatósági bizottság újjáalakításáról. Az alkotmányjogi tanács a joghézag feloldására abból a „köztudomású” tényből indult ki, hogy addigra a „székesfővárosban a magyar nemzeti függetlenségi frontba tömörült valamennyi demokratikus párt megalakult” és működött, továbbá az is „köztudomású” volt, hogy a „székesfővárosi törvényhatósági bizottságban képviselőket kaptak a szakszervezetek kiküldöttei is”. A tanács logikája az volt, hogy miután egyéb rendelet híján „a székesfővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakítása a 14/1945. M. E. sz. rendelet alapján történt”, „kétségtelen, hogy a szakszervezeteknek székesfővárosi törvényhatósági bizottságban való képviselőtét jogellenesnek kell minősíteni”. *De lege ferenda* az alkotmányjogi tanács csokorba szedte, hogy „a felmerülhető jogvitáknak és bonyodalmaknak megelőzése céljából kormányrendelettel” mely kérdéseket „kellene szabályozni”. Jelentőségénél fogva az alábbiakban idézzük a tanács által megfogalmazott szabályozandó pontokat: „1) azt a kérdést, hogy ha valamely helyen az önkormányzati testület újjáalakítása után alakult meg valamelyik demokratikus párt, ennek kiküldötteit be kell-e és ha igen, mi módon kell a párt helyét elfoglaló szakszervezeti kiküldöttek helyébe behívni; 2) azt a vitás kérdést, hogy az

183 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

2. „A bíróság széleskörű alkotmányvédő bíróság is legyen” ...

önkormányzati testületekben a szakszervezetek mellett az egyéb társadalmi és érdekképviseleti szervezetek is helyet foglalhatnak-e vagy csak egyedül és kizárólag a szakszervezetek; 3) azt a jogszerűség szempontjából nem is vitatható kérdést, hogy a székesfővárosi törvényhatósági bizottságban az ez idők szerint érvényben levő jogszabályok ellenére helyet foglaló szakszervezetek kiküldöttei tagjai maradhatnak-e a törvényhatósági bizottságban, ha ez a kérdés igenlőleg döntetnék el, gondoskodni kellene olyan új jogszabály megalkotásáról, amely a jelenlegi jogellenes állapotot jogszerűnek ismeri el és a jövőt illetőleg is lehetővé teszi a szakszervezeteknek a törvényhatósági bizottságban való képviseletét”.¹⁸⁴

A közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsa az említett vitás kérdésekből esetlegesen majdan származó, a bírósághoz benyújtandó panaszok jogszerű elbírálása érdekében felhívta még a figyelmet a jogbiztonság elengedhetetlen szempontjaira is, amelyet úgyszintén érdemes szó szerint idézni a levéltári forrásból: „Az említett kérdéseknek jogszerű rendezésére szükség van nemcsak a jogrend és jogbiztonság érdekében, hanem azért is, mert a mai bizonytalan és rendezetlen jogi helyzetből kellemetlen bonyodalmak származhatnak. Megtörténhetik pl., hogy valamely választás érvényességét a közigazgatási bíróságnál panasszal támadják meg azon az alapon, hogy a szervezésben a szakszervezetek kiküldöttei is részt vettek, jóllehet jogszerűleg nem lehetnének a tagjai a törvényhatósági bizottságnak. Az ilyen jogalapra helyezkedő panasz alapján a közigazgatási bíróság, amely csak az érvényben levő jogszabályok alapján hozhat ítéletet, kénytelen lenne a kérdéses választást megsemmisíteni és indokolásként kimondani, hogy a törvényhatósági bizottság összeállítása nem felel meg az érvényben levő jogszabályoknak, minél fogva határozataikat joghatályosaknak elismerni nem lehet. Az ily tartalmú ítélet pedig nem csak a megtámadott választás érvénytelenségét vonná maga után, hanem azzal a jelentőséggel is bírna, hogy a szabályellenesen megalakult törvényhatósági bizottság valamennyi határozata érvénytelen”.¹⁸⁵

184 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz)

185 Lásd MNL OL – XIX – A – 1 – j –XIII – 7689 – 1945. (17. doboz) A szövegező bizottság nevében Dr. Borsos Endre, Dr. Szabolcska Mihály, Dr. Sárffy Aladár írták alá az észrevételt. A kiadmány hitelül „Budapest,

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

Láthatjuk tehát a fentiekből, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróság alkotmányjogi tanácsa közvetlenül a második világháború után a jogállamiság, az alapjogok védelme érdekében, sorsdöntő helyzetben fejtette ki a tevékenységét. Vizsgálódásai során azokat az alkotmányjogi tesztek alkalmazta, amelyekkel ma is találkozunk az alkotmánybíróági határozatokban, mint pl. jogalkotási elvek, jogforrási hierarchia, normavilágosság, bírói jogorvoslat, egyenlő bánásmód, választási elvek. A közigazgatási bíróság ezzel megvetette az alapját az 1989-ben intézményesített¹⁸⁶, ma is működő magyar alkotmánybíráskodási gyakorlatnak. Hatásköre messze elmaradt a rendszerváltás utáni Alkotmánybíróságtól, és sokban különbözött az 1984-ben – parlamenti bizottságként – létrejött Alkotmányjogi Tanácstól¹⁸⁷ is, az alkotmányosság védelme tekintetében kifejtett tevékenysége mégis az említett intézmények előfutárának tekinthető. A tanács által megfogalmazott „észrevételek” közjogilag máig építő jellegű forrásoknak számítanak, a jogállamiság gondolatköréhez pedig – különös tekintettel arra, hogy tevékenységüket igen nehéz korszakban fejtették ki – példaértékű adalékként járultak hozzá.¹⁸⁸ A tanulmány további részében azt mutatjuk be, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetését követő időszakban hogyan tette zárójelbe a politikai hatalom a jogállamiság elveit, és a közigazgatási bíróság által oly sokat hangoztatott bírói kontrollnak a közigazgatásból való kiiktatása – személy szerint volt közigazgatási bírókra nézve is – milyen következményekkel járt.¹⁸⁹

1945. szeptember hó 3.² keltezés szerepel az iraton.

186 1989. évi I. törvény az Alkotmány módosításáról 6. §; 1989. évi XXXII. törvény az Alkotmánybíróiságról.

187 1984. évi I. törvény az Alkotmányjogi Tanácstról.

188 Lásd a Közigazgatási Bírósággal kapcsolatos alábbi szakirodalmakat: TRÓCSÁNYI László: *Milyen közigazgatási bíráskodást?* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992.; PATYI András: *Közigazgatás – Alkotmány – Bíráskodás.* Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr, 2011.

189 A korszak közjogi történetéhez lásd FÖGLEIN Gizella: *Jog és politika Magyarországon 1944-1949.* In *Jogtörténeti Szemle*, 2005/4. szám. 1-10. <https://majt.elte.hu/media/6d/2b/b8b4f8097492ff132c0f5855f7b79afb90162b593c7d2f91929f26ed1ebe/MAJT-Jogtortenet-Szemle-200504.pdf> (2018. július 31.)

3. A Magyar Közigazgatási Bíróság hatáskörének fokozatos ...

3. A Magyar Közigazgatási Bíróság hatáskörének fokozatos gyengülése a második világháború után

Az előző pontban láthattuk, hogy a közigazgatási bíróság miként törekedett valódi közjogi bírósággá válni a második világháború után. A politikai döntéshozatali folyamatok sodrában azonban már nagyon hamar elkezdődött a közigazgatási bíróság hatásköreinek szűkítése, illetve megvonása.¹⁹⁰

Ezek közül a legjelentősebb az 1945. évi VIII. törvénycikk volt, amely a nemzetgyűlési képviselőválasztások feletti bírászkodás tekintetében megszüntette a Közigazgatási Bíróság hatáskörét, és a bírászkodást egy külön Választási Bíróság hatáskörébe utalta (amelynek egyik tagja közigazgatási bíró volt).¹⁹¹

Csorba János, a közigazgatási bíróság elnöke a bíróság fennállásának 50 éves jubileumára 1947-ben kiadott kötetben azt írta, hogy „csak átmenetinek kell tekinteni azt az állapotot, hogy a választások feletti bírászkodást az 1945. évi VIII. tc. kivonta a Közigazgatási Bíróság hatásköréből”. Az elnök ezt az „átmeneti” állapotot a következővel magyarázta: „Minden hatalomnak örök beállítottsága az, hogy nem szereti a korlátozásokat és nem szereti a független, tárgyilagos bírálatot.”¹⁹² Ugyanebben a kötetben Borsos Endre, a közigazgatási bíróság tanácselnöke a közjogi jelentőségű ügyeket összegző írásában szintén a választásokkal kapcsolatos közigazgatási bírósági hatáskör visszaállítását követelte. Úgy érvelt, hogy a Magyarország államformájáról szóló 1946. évi I. tc. az ember természetes és elidegeníthetetlen jogai közé iktatta egyebek között az állampolgárainak az a jogát is, hogy részt vehessenek az állam életének irányításában minden megkülönböztetés nélkül.

190 Lásd ehhez DR. KOZOCSA Jenő – DR. SZOYKA Kornél: A Közigazgatási Bíróság hatáskörét érintő jogszabályok. (1896. évtől 1947. május 1-ig) = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947). Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 273-297.

191 1945. évi VIII. törvénycikk a nemzetgyűlési választásokról, 53. §. Megjelent az 1945. évi Országos Törvénytár 1945. évi szeptember hó 16-án kiadott 3. számában.

192 CSORBA János: A hegyoldalról. = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947). Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 4.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

Szerinte a magyar állam „nemcsak hitet tett a demokrácia mellett, hanem kötelezettséget is vállalt arra, amire különben a békeszerződés is kötelezi, hogy a demokráciát nem csak hangoztatja, hanem az életben meg is való-sítja”. Majd így folytatta: „Köteles ennél fogva a magyar állam a demokrácia egyik igen fontos biztosítékát, a függetlennek bizonyult közigazgatási bíróságnak a közjogi ügyekben az 1925:XXVI. tc. és az 1938:XIX. tc.-ben biztosított hatáskörét visszaállítani és egy új, a demokrácia elveinek megfelelő olyan választójogi törvényt létesíteni, amely az állampolgároknak az állam életének irányítására szolgáló választójogát és a választások tisztaságát független bíróság védelme alá helyezi, mert enélkül az 1946. évi I. tc.-ben említett egyéb emberi jogok nem biztosíthatók, hanem csak papírra írt szép, hangozatos kijelentések maradnak.”¹⁹³

1945-1946 folyamán számos rendelet született, amely a közigazgatási bíróság hatáskörét csorbítóan érintette. Ilyen negatív hatásköri szabályozás volt az – előző részben már említett – 1030/1945. M. E. számú rendelet 10. §-a, mely azt állapította meg az önkormányzati testületek megalakítása kérdésében közigazgatási eljárásnak nincs helye. Kevésbé jelentős ügyben, ám mégis hatáskörelvonást jelentett a 4640/1945. M. E. sz. rendelet is, amelynek értelmében a vadászati jog az államra szállt át, így a vadászati ügyekre vonatkozó közigazgatási bírósági eljárás megszűnt.¹⁹⁴ A 2550/1945. M. E. sz. rendelet az 1936. évi I. törvénycikket hatályon kívül helyezte, ennél fogva az orvos kamarai önkormányzati ügyekben, valamint az orvosok fegyelmi ügyeiben a közigazgatási bírósági panaszjog tárgyalanná vált. A rendelet megszüntette az Országos Orvosi Kamarát, helyébe a Magyar Orvosok Szabad Szakszervezete lépett.¹⁹⁵

193 BORSOS Endre: Közjogi jelentőségű ügyek. = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947). Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 86-87.

194 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 4.640. M. E. számú rendelete a vadászat szabályozásáról, 3. §. 1945. július 4. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=670&layout=s&query=-vad%C3%A1szati%20jog (2018. augusztus 2.)

195 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 2.550. M. E. számú rendelete az orvosi rendtartásról szóló törvényes rendelkezések hatálytalanításáról. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=191&layout=s&query=2550 (2018. augusztus 2.)

3. A Magyar Közigazgatási Bíróság hatáskörének fokozatos ...

A 121.400/1945. P. M. rendelet 16. § (2) bekezdése következtében az általános kereseti adóra és a társulati adóra vonatkozó adóztatási arányszám megállapításának a kérdésében nem volt többé közigazgatási bírósági eljárásnak hely. A rendelet értelmében a pénzügyigazgatóság döntése ellen a pénzügyminiszterhez lehetett „felfolyamodással” élni, a pénzügyminiszter határozata pedig „végérvényes” volt.¹⁹⁶

Az 1800/1946. M. E. sz. rendelet 1. § (1) bekezdése a munkáltató és a vele szolgálati viszonyban álló gazdasági és háztartási munkavállaló között felmerült vitás ügyek eldöntését a közigazgatási bíróság hatásköréből a járásbírósnak, mint munkaügyi bíróságnak a hatáskörébe utalta.¹⁹⁷ Az 5000/1946. M. E. sz. rendelet – közismertebb nevén „B” lista rendelet – kimondta, hogy a közszolgálatból történt elbocsátás ellen jogorvoslatnak nincs helye.¹⁹⁸ Ezzel összefüggésben a 6800/1946. M. E. sz. rendelet 3. § (5) bekezdése értelmében a „B” lista bizottságoknak a nyugellátás csökkentésére vagy a nyugdíjigény elvesztésére vonatkozó határozata ellen nem volt többé jogorvoslatnak helye.¹⁹⁹ E rendelkezés szintén a Közigazgatási Bíróságtól vont el hatáskört.

A felsorolt rendeletek kibocsátása idején még működött a Magyar Közigazgatási Bíróság, ám bizonyos hatáskörök elvonása is sejtetni engedte már akkor, hogy a fokozatosan kiépülő új hatalmi formáció nem számít a jövőben a közigazgatási bíróság szolgálatára. A továbbiakban olyan ügyekről lesz szó, amelyek során a közigazgatási bíróság 1949-ben történt megszüntetése utáni időszakban valódi bírói jogvédelem nélkül maradtak az állampolgárok, és közelről tapasztalhatták a hatalmi önkényt.

196 A pénzügyminiszter 1945. évi 121.400. VII P. M. számú rendelete az általános kereseti adó és a társulati adó alapjának ideiglenes megváltoztatásáról szóló 4.850/1945. M. E. számú rendelet végrehajtásáról. https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1945/?pg=1792&layout=s&query=%C3%A1ltal%C3%A1nos%20kereseti%20ad%C3%B3 (2018. augusztus 2.)

197 1800/1946. M. E. sz. rendelet. Magyar Közlöny 1946. 45. szám

198 5000/1946 M.E. sz. rendelet. Magyar Közlöny, 1946. 113. sz.

199 6800/1946. M. E. sz. rendelet. Magyar Közlöny, 1946. 113. sz.

4. „Politikai szempontból megbízhatóságához kétség fér” – bírói kontroll nélküli pénzügyigazgatósági ügyek 1949 után

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található pénzügyigazgatósági ügyek jól illusztrálják azt, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróság 1949-ben történt megszűnése után a bírói kontroll teljes hiányát mennyire súlyosbította az, hogy a háttérben lényegében a politikai rendőrségnek volt döntő befolyása az ügyek kimenetelére.

Az ismertetendő esetek 1950 tavaszán keletkeztek, és egy kivétellel (italmérési engedély) osztálysorsjegy²⁰⁰ árusításával voltak kapcsolatosak. Az ügyek közös jellemzője az, hogy működési engedély iránti kérelmet a Pénzügyigazgatósághoz kellett benyújtani, a Pénzügyigazgatóság pedig a döntés előtt megkereste az Államvédelmi Hatóságot azért, hogy *a kérelmező politikai megbízhatóságára nézve információt* kérjen. Az ÁBTL irataiból nem ismerjük meg az ügyek kimenetelét, ám a dokumentumok egyértelműen bizonyítják, hogy a Pénzügyigazgatóság szoros kapcsolatban állt az államvédelmi szervekkel, és a döntéseiben meghatározó szerepe volt a politikai rendőrségnek.²⁰¹

A Fővárosi Pénzügyigazgatóság (a továbbiakban: pénzügyigazgatóság) egy budapesti lakos osztálysorsjegy árusítása iránti engedélye ügyében többször is kereste az Államvédelmi Hatóságot. Először 1950. március 7-én az Államrendőrség Államvédelmi Osztályát felkérte, hogy „a tárgyban nevezett pontos lakcímét közölni szíveskedjék”. A Pénzügyigazgatóság ezt követően 1950. június 24-én az alábbi kéréssel fordult a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága Népügyészégi Kirendeltségéhez: „Fenti kérelemmel kapcsolatban szíveskedjék fentnevezettet priorálni és az eredményt

200 Az osztálysorsjegyet – a lutri helyett – 1897-ben vezették be Magyarországon. Lásd ehhez TARJÁN M. Tamás: 1957. január 17. Bevezetik a lottót Magyarországon. Forrás: rubicon.hu http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/1957_január_17_bevezetik_a_lottot_magyarországon/ (2018. augusztus 2.)

201 A személyes adatok védelme érdekében ebben a fejezetben mellőzzük az ügyekben érintett személyek nevének közzétételét.

4. „Politikai szempontból megbízhatóságához kétség fér” ...

lehetőleg sürgősen közölni.”²⁰² A Fővárosi Pénzügyigazgatóság az előbbi kérést 1950. augusztus 16-án a következőképpen ismételte meg: „Fenti kérelem kapcsán megkeresi címet a végrehajtóbizottság, hogy folyamodó előző politikai magatartásának elbírállhatása végett nevezett a fenti adatok alapján prioritálni és annak eredményét sürgősen közölni szíveskedjék.”²⁰³

Másik hasonló ügyben a Fővárosi Pénzügyigazgatóság 1950. március 9-én a következőt kérte a Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága Népügyészégi Kirendeltségétől: „Felkéri a pénzügyigazgatóság, hogy a tárgybani kérelemmel kapcsolatban folyamodó politikai megbízhatóságára nézve sürgősen véleményt adni szíveskedjék”.²⁰⁴ 1950. március 10-én egy további osztálysorsjegy-ügyben kérte a Pénzügyigazgatóság az Államvédelmi Hatóságtól, hogy az engedélyért folyamodó személy „politikai megbízhatóságára nézve sürgősen” nyilvánítson véleményt.²⁰⁵ 1950. április 17-én a Pénzügyigazgatóság újabb osztálysorsjegy árusítási engedély ügyében fordult az Államvédelmi Hatósághoz. Ezúttal a megkeresés arra vonatkozott, hogy a kérelmező „politikai és erkölcsi megbízhatóságára nézve” nyilvánítson véleményt a politikai rendőrség.²⁰⁶

A fenti esetekben a levéltári iratokból nem tudjuk meg, hogy a kérelmezők végül megkapták-e vagy sem a működési engedélyt az osztálysorsjegy árusítására. Arról viszont van feljegyzés a dokumentumokon, hogy az említett ügyeknek nem volt előzményük az Államvédelmi Hatóságnál, következményük azonban mindenképpen lett, mert az államvédelem – az iratokon látható jegyzetek szerint – környezettanulmányt végzett el a kérelmezőkkel kapcsolatban. Úgy gondolom, hogy nem túlzás azt állítani, hogy 1950-ben már önmagában is súlyos következmény volt az, ha valaki az Államvédelmi Hatóság látókörébe került. Ettől kezdve feltehetően megfigyelés alatt állt az illető, legalábbis egy ideig biztosan.

Az előző esetektől némileg különbözik annak a kocsmárosnak az ügye, akinek korlátlan italmérési engedélyt a zalaegerszegi Pénzügyigazgatóság

202 ÁBTL 1.4. 1072/1950.

203 ÁBTL 1.4. 1072/1950.

204 ÁBTL 1.4. 1799/1950.

205 ÁBTL 1.4. 1786/1950.

206 ÁBTL 1.4. 300.515/1950.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

megvonta. Az 1950. március 23-án kelt határozat így szól: „Engedélyét a pénzügyigazgatóság az 1921. évi IV. tc. 17. §-ának 1. pontja alapján az illetékes rendőri hatósággal egyetértőleg elvonja, mert *ügy jövedéki, mint politikai szempontból megbízhatóságához kétség fér.* E határozat ellen a kézhezvételtől számított 15 napon belül a pénzügyminisztériumhoz intézendő, de a pénzügyigazgatóságnál benyújtandó fellebbezéssel élhet.”²⁰⁷ Korábban az iparjogosítvány elvonása tárgyában a közigazgatási bírósághoz benyújtható, halasztó hatályú panasznak volt helye.²⁰⁸

Az iratokból kiderül, hogy a fent idézett pénzügyigazgatósági határozat kiadása előtt néhány nappal, 1950. március 13-án a Szombathelyi IV. kerületi Rendőr-főkapitányság a zalaegerszegi Pénzügyigazgatóságot arról értesítette, hogy a szóban forgó kocsmáros „ellen olyan adatok merültek fel, amelyek *italmérési engedélyének visszavonását államvédelmi szempontból szükségessé teszik*”, majd így folytatódott a levél: „Fentiek alapján *kérem a nevezett részére kiadott italmérési engedély visszavonását és erről hatóságom értesítését.*”²⁰⁹ Láthatjuk tehát, hogy a pénzügyigazgatóság ebben az esetben kifejezetten a rendőrség kérésére vonta vissza az italmérési engedélyt.

A kocsmáros 1950. április 18-án fellebbezett a pénzügyminisztériumhoz. A fellebbezésben arra hivatkozott, hogy nála „italmérési és adózási kifogás nem lehet”, mert az adót és az illetéket „pontosan” fizeti, a „bor” bejelentési kötelezettségét is teljesíti, „a rendelkezéseknek mindenkor eleget” tett, „az

207 ÁBTL 1.4. 1883/1950. A határozat eredeti száma: 33.490/IV.1950. sz.

208 Lásd 1946. január 15. Magyar Közlöny (12. szám) A nemzeti kormány 250/1946. M. E. számú rendelete az 1927:XXI. és az 1928:XL. törvénycikkek egyes rendelkezéseinek módosítása és kiegészítése tárgyában. 10. § (3) bekezdés „...Az iparjogosítvány elvonása tárgyában a közigazgatási bírósághoz halasztó hatályú panasznak van helye. ...”; Magyar Közlöny 1946. január 20. (17. szám) A pénzügyminiszter 81.500/1946. VII. P. M. számú rendelete a lakásadóról szóló 12.410/1946. M. E. számú rendelet végrehajtása tárgyában 47. § (1) bekezdés „A pénzügyigazgatóságnak a lakásadó jogossága és mérve, továbbá a mentesség kérdésében hozott határozata ellen a közigazgatási bírósághoz panasznak van helye. (2) A panasznak halasztó hatálya nincs.”

209 ÁBTL 1.4. 1883/1950.

4. „Politikai szempontból megbízhatóságához kétség fér” ...

országépítő demokráciának híve”, amit minden ténykedésével előmozdít, és ezt erkölcsi bizonyítványa is tanúsítja, hiszen azt a „demokráciától” kapta. A kocsmáros leírta még, hogy „kétkezű munkás”, 3 fős családját a kocsmá engedélyéből tartja fenn, „75%-os polgári rokkant”, ennél fogva „más nehezebb foglalkozást űzni” nem tudna, engedély hiányában a család megélhetése is veszélybe kerül. „Politikai szempontból” azt hozta fel indokolásként, hogy „a KIOSZ²¹⁰-nak tizes bizalmija”, és „mint ilyen”, a „folyamatban levő alapfokú szemináriumnak hallgatója”.²¹¹ Ez utóbbi alátámasztására a Kisiparosok Országos Szövetsége zalaegerszegi csoportja igazolást adott ki a következő szöveggel: „A KIOSZ helyi csoportja igazolja, hogy ... zalaegerszegi vendéglős a KIOSZ helyi csoportjának 1949. III. hó 14-től tagja, és a 10-es csoport vezetését rendszeresen végzi.”²¹²

A fellebbezést a zalaegerszegi Pénzügyigazgatóság 1950. április 20-án felterjesztette a Pénzügyminisztérium jövedéki ügyosztályára, és a felterjesztésben hivatkozott „a szombathelyi IV. ker. rendőr-főkapitányság csatolt megkeresésére”. Ezt követően az ügyben több leváltás történt a különböző hatóságok között. 1950. május 5-én a Belügyminisztérium levelet írt a budapesti Államvédelmi Hatóságnak a következő szöveggel: „A csatolt iratokat, figyelemmel a folyamodó fellebbezésében foglaltakra, vélemény nyilvánítás végett megküldöm.”²¹³ A budapesti ÁVO erre a szombathelyi államvédelmi hatósághoz fordult levélben, melyben megírta, hogy a nevezett zalaegerszegi lakos „italmérési engedélyét a Pénzügyigazgatóság a szombathelyi ÁVO javaslatára elvonta”, és felhívta a szombathelyi ÁVO-t, hogy „határidőn belül közölje azokat az indokokat, melyek az elvonást szükségessé tették”.²¹⁴ Erre a megkeresésre az Államvédelmi Hatóság Zalaegerszegi Osztálya 1950. május 27-én válaszolt a budapesti ÁVO-nak, és közölte, hogy az illető „italmérési engedélyének elvonása a következő indokok alapján történt”: „Nevezett nyilvántartási adatom szerint a múltban a Nyilaskeresztes Pártnak volt tagja. Eredeti

210 Kisiparosok Országos Szövetsége.

211 ÁBTL 1.4. 1883/1950.

212 ÁBTL 1.4. 1883/1950. Az igazolás 1950. április 17-én kelt.

213 ÁBTL 1.4. 1883/1950.

214 ÁBTL 1.4. 1883/1950. A levél 1950. május 17-én kelt.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

belépési nyilatkozata osztályom birtokában van. Ennek alapján javasoltam engedélyének megvonását.”²¹⁵

Az ÁBTL dokumentációjában nincsen nyoma annak, hogy a fellebbezés végül sikerrel járt-e, annyit azonban megtudhatunk, hogy a politikai rendőrség egészen a haláláig nyilvántartotta az illető kocsmárost. Az operatív nyilvántartásban felsorolták a terhelő adatokat, miszerint nyilaskeresztes múltja volt, és a szombathelyi népügyészség 1945. június 8-án népellenes büntett miatt eljárást indított ellene, a szombathelyi népbíróság azonban 1945. augusztus 8-án a vád alól felmentette. A nyilvántartásban feljegyzés van arról is, hogy a kocsmáros „1955-ben Zalaegerszegen a munkahelyén a ruhagyárban illegálisan röpcédulát terjesztett”, majd „[T]evékenységének félbeszakítása érdekében jegyzőkönyvileg figyelmeztették”. A dokumentumra rávezették a halálának dátumát, eszerint 1971. július 17-én halt meg. Ezt követően a Vas megyei ÁVO javaslatára törölték a nyilvántartásból.²¹⁶

Annyit még fontos megjegyezni, hogy az ismertetett ügyben a dokumentumokból egyértelműen kiderül, hogy az italmérési engedély egy család megélhetését jelentette. A levéltári iratok között található egy Zalaegerszegen kitöltött, 1950. április 6-án kelt „Kérdőív az elvonás alatt álló italmérési (italárusítási) engedélyek tulajdonosának viszonyairól”. A kérdőív kitöltését valószínűsíthetően a pénzügyőrség végezte el. A kérdőív alapján a következő információk álltak rendelkezésre a Pénzügyigazgatóságnak: A kocsmáros 48 éves, nős volt. Kettő „ellátatlan” gyermeke volt (14 éves leány, 17 éves fiú, tanulók), jövedéki kihágás miatt nem volt büntetve, vagyona némi föld volt, amin gazdálkodott, ő maga és családtagjai is büntetlen előéletűek voltak. Arra a kérdőíven szereplő kérdésre a válasz, hogy „[E]ngedélye elvonása esetén úgy az ő mint a családtagjainak a megélhetése biztosítva van-e”, a következő volt: „Biztosítva nincsen.”²¹⁷

A fent ismertetett közigazgatási esetekben tehát az állambiztonsági szervek szerepe kétségtelenül meghatározó volt, bírói jogorvoslatra pedig nem volt lehetőség. A pénzügyigazgatóság a határozata meghozatalánál

215 ÁBTL 1.4. 1883/1950.

216 ÁBTL 2.2.1. I/12. 4. (Digitális oldalszám 483.)

217 ÁBTL 1.4. 1883/1950.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

nem vette figyelembe sem a büntetlen előéletre, sem a család megélhetésére vonatkozó szempontokat.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot...” – „a nemkívánatos elemek”, köztük volt közigazgatási bírók kitelepítése Budapestről 1951-ben

A fejezet e részében megvizsgáljuk, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetése után két évvel bekövetkezett budapesti kitelepítések²¹⁸ mennyiben érintették a bíróság egykori bíráit. Ez egyfelől amiatt fontos, mert a Budapestről történő kitiltást elrendelő véghatározat ellen nem volt lehetőség bírói jogorvoslatra, holott az emberi jogokat illetően nagyon súlyos következményekkel járt a határozatok végrehajtása. A bírói kontroll nélküli közigazgatási határozatok sorában ezek a véghatározatok ennél fogva kiemelkedő helyet foglaltak el. Másfelől pedig azért jelentős a téma ezen vetületének a feltárása, mert reprezentálja hogy miként tekintett az állampárti hatalom a volt közigazgatási bírókra. E tanulmányban nem tudjuk a teljesség igényével bemutatni azt, hogy egészen pontosan hány egykori bírót érintett a kitelepítés, és nyilván arra sincsen lehetőség, hogy a kitelepítéssel érintett, az alábbiakban felvázolt bírók teljes életútját, munkásságát és kitelepítésük történetét elemezzük. Itt mindössze arra vállalkozhatunk, hogy levéltári források segítségével nyomon kövessük néhány volt közigazgatási bírónak a kitelepítési esetét.

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található kitelepítési dokumentációból több volt közigazgatási bíró kitelepítése is megismerhető. Azonban nemcsak a kitelepítési anyagok tartogattak fontos információkat az egyes bírókkal kapcsolatban, hanem már a kitelepítést megelőző években keletkezett vizsgálati iratok, valamint a kitelepítés után készült ügynöki jelentések is tanúskodnak arról, hogy a közigazgatási bírókat a háború után megerősödő hatalmi propaganda

218 Lásd GYARMATI György, PALASIK Mária (szerk.): *Honukban otthontalanok: Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből*. 410 p. Budapest; Pécs: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára; Kronosz Kiadó, 2018. p. 129. (Közelmúltunk hagyatéka) (ISBN:978 963 467 022 3)

– válogatás nélkül – a „nép ellenségei” közé sorolta. Ennek kontextusában távolítottak el volt közigazgatási bírókat is, mint „nemkívánatos elemeket”, a fővárosból 1951-ben. A keleti országrészbe száműzték őket idősen, betegen, majdnem lehetetlen életkörülmények közé. Az alábbi esettanulmányok arra a kontrasztra szándékoznak rámutatni, hogy a sors fintorából éppen azok a bírók is elszenvedői voltak bírói jogorvoslat lehetősége nélküli közigazgatási határozatoknak, akik a háború után a közigazgatási bíróságot az emberi jogok, a jogállamiság, az alkotmány védőbástyájává szerették volna emelni.

A kitelepítési iratanyagokból megtudhatjuk, hogy a következő volt közigazgatási bírókat 1951-ben kitiltották Budapestről: Csorba János (Budapest háború utáni első polgármestere, majd a közigazgatási bíróság elnöke),²¹⁹ Osváth Pál,²²⁰ Kászonyi Ferenc,²²¹ Porkoláb Richárd,²²² Burghardt István (a bíróság megszűnésekor másodelnök),²²³ (Sipeki) Balás Kornél (volt másodelnök),²²⁴ Rakovszky Iván (volt elnök),²²⁵ Domé József,²²⁶ Lukáts Zoltán,²²⁷ Kiss Ernő,²²⁸ Zsindely László,²²⁹ Tóth

219 ÁBTL 2.5.6. – 04815/1951. Csorba János kitelepítése.

220 ÁBTL 2.5.6. – 5848/1951. Osváth Pál kitelepítése.

221 ÁBTL 2.5.6. – 5213/1951. Kászonyi Ferenc kitelepítése.

222 ÁBTL 2.5.6. – 5234/1951. Porkoláb Richárd kitelepítése.

223 ÁBTL 2.5.6. – A0156/1951. Burghardt István kitelepítése.

224 ÁBTL 2.5.6. – 1758/1951. Dr. Sipeki Balás Kornél kitelepítése.

225 ÁBTL 2.5.6. – 03531/1951 Dr. Rakovszky Iván kitelepítése.

226 ÁBTL 2.5.6. – 03382/1951. Domé József kitelepítése. Lásd még ÁBTL 3.1.5. – O-9975/6. „Kitelepítettek” objektum dosszié.

227 ÁBTL 2.5.6 – 1474/1951. Bettre-Karsai Dr. Lukáts Zoltán kitelepítése. Lásd még ÁBTL 4.1. – A-288. Budapestről Hajdú megyébe kitelepítettek listája.

228 ÁBTL 2.5.6. – A01040/1951. Dr. Kiss Ernő kitelepítése. Lásd még ÁBTL 4.1. – A-262. Budapestről Pest és Heves megyékbe kitelepítettek listája.

229 ÁBTL 2.5.6. – 03541/1951. Zsindely Ferenc kitelepítése. Zsindely Ferenc volt miniszter, államtitkár testvére volt Zsindely László. Egy háztartásban éltek az Istenhegyi úton, mindkét családot kitelepítették. Lásd ehhez KÖBEL Szilvia: *Egyházi szálak az 1951-1953 közötti budapesti kitelepítések egyes eseteiben.* = GYARMATI György, PALASIK Mária (szerk.): *A Nagy Testvér szatócsboltja: Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945 utáni történe-*

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

Ferenc,²³⁰ Petrogally Lajos,²³¹ Persián József,²³² Perlaki Gyula²³³. Több volt közigazgatási bíróval kapcsolatban a kitelepítési dokumentáción felül más iratanyagok is fellelhetőek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában. Vizsgálati anyaga van Balás Kornélnak²³⁴ és Némethi Imrének²³⁵, Csorba Jánosnak pedig személyi dossziéja²³⁶. Rakovszky Iván volt közigazgatási bírót a Szabad Népből megjelent kitelepítésekkel kapcsolatos belügyi közlemény külön nevesítette is.²³⁷ Arról is vannak információk, hogy volt közigazgatási bírók özvegyeit sem kímélték a kitelepítéskor. Ilyen volt például özv. dr. Poich Félixné²³⁸ és özv. dr. Bodó Farkasné²³⁹ kitelepítése.

Az alábbiakban két volt közigazgatási bíró esetét ismertetjük. Az egyik eset Csorba Jánosé, akinek az ügye volt bírósági elnökként igen jelentős. A másik Tóth Ferencé,²⁴⁰ akinek kitelepítési ügyét az Állambiz-

térből. 357 p. Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára; L' Harmattan, 2012. pp. 171-194. (ISBN:978-963-236-589-3)

230 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése. Lásd még ÁBTL 4.1. – A-289. Budapestről Szolnok megyébe kitelepítettek listája.

231 ÁBTL 2.5.6. – 00621/1951. Dr. Petrogally Lajos kitelepítése.

232 ÁBTL 2.5.6. – 05355/1951. Dr. Persián József kitelepítése.

233 ÁBTL 2.5.6. – 2729/1951. Dr. Perlaki Gyula kitelepítése.

234 ÁBTL 3.1.9. – V-121625 Dr. Balázs Kornél vizsgálati dossziéja; ÁBTL 3.1.9. – V-92895 Walper Géza, Balás Kornél, Balás Kornélné, Tasnádi Nagy András vizsgálati dossziéja; ÁBTL 2.5.6. – 1758/1951. Dr. (Sipeki) Balás Kornél kitelepítése; ÁBTL 2.2.1. – I/12. 4. Dr. Balá(z)s Kornél operatív kartonja.

235 ÁBTL 3.1.9. – V-92585 Némethi Imre és társai vizsgálati dosszié.

236 ÁBTL 3.1.5. – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié.

237 ÁBTL 2.5.6. – 03531/1951 Dr. Rakovszky Iván kitelepítése.

238 ÁBTL 4.1. – A-289. Budapestről Szolnok megyébe kitelepítettek listája. Özv. dr. Poich Félixné Jászalsószentgyörgyre telepítették ki.

239 ÁBTL 4.1. – A-292. Özv. dr. Bodó Farkasné Hort községbe telepítették ki.

240 Dr. Tóth Ferenc 1879. március 23-án született. „Jog-és államtudorságot szerzett és mint a képviselőház elnöki tanácsosát 1918. XII. 25-én nevezték ki közigazgatási bírósági ítélelbíróvá. Mint ítélelbíró 1941. VI. 28-ig működött, majd e napon tanácselnök lett. 1941. X. 18-án nyugalomba vonult.” Forrás: *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar

tonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található iratok különösen jól dokumentálják.

Az államvédelmi hatóság 1950. július 6-án készített javaslatot Csorba János személyi dossziéjának nyitására, amely dossziét aztán 1950 nyarán meg is nyitotta a politikai rendőrség.²⁴¹ A javaslatból az derül ki, hogy a makói származású Csorba János, mint volt Független Kisgazdapárti (FKP) országgyűlési képviselő, mint volt budapesti polgármester, és mint a közigazgatási bíróság volt elnöke került az állambiztonság látókörébe. A javaslat készítői már korábban keletkezett megfigyelési anyagokra alapoztak. Felhasználták a makói rendőrség 1945. május 14-ei jelentését, miszerint „dr. Csorba János az eckhardti²⁴² FKP-nak országgyűlési képviselője volt 1941-ben”, és szerintük „[U]gyanez a jelentés igazolja, hogy az FKP antiszemita és demokráciaellenes szárnyának volt aktív szervezője” Csorba. Ezt követően a javaslat készítői egy 1948. szeptember 17-ei „ügynöki” jelentésre hivatkoztak, ami állításuk szerint „bizonyítja, hogy dr. Csorba János a MK (Magyar Közösség – K SZ) összeesküvésből kifolyólag internálási javaslatba hozott dr. Jandl Lajos²⁴³ volt imrédista képviselőnek internálási javaslatát visszavonatta”. Ezt követően egy 1946. november 16-ai „T”²⁴⁴ anyagra utaltak, ami arról szólt, hogy Csorba János, „mint a közigazgatási bíróság elnöke H. Szabó Imrének, a nyilaskeresztes Szöllősi Jenő országgyűlési képviselő titkárának, akit a szegedi népbíróság tárgyalás alá vont, mentő nyilatkozatot adott”. Mindezekre hivatkozva állapították meg a javaslat készítői, hogy „dr. Csorba Jánosnak, mint jobboldali politikusnak központi nyilvántartásba vétele, róla személyi

Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 306. o.

241 ÁBTL 3.1.5. – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié.

242 Dr. Eckhardt Tibor 1888. október 16-án született Makón. Gaal Gaszton halála után (1932. október 26.) Eckhardt Tibor lett a Független Kisgazda Párt vezére. Forrás: Magyar Országgyűlési Almanach, 1939-1944. 161-164. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/161.htm (2018. július 23.)

243 Dr. Jandl Lajos 1897-ben született Budapesten. Az 1939. évi általános választáson a Tolna megyei Tamási választási kerületben választották meg. Forrás: Magyar Országgyűlési Almanach, 1939-1944. 212. http://mpgy.ogyk.hu/mpgy/alm/al939_44/212.htm (2018. július 23.)

244 Titkos anyag.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

dosszié felfektetése szükséges”.²⁴⁵ A javaslat egyik aláírója 1950. szeptember 16-án kelt jelentésében azt írta, hogy Csorba János „tevékenységét” nem tudják „figyelemmel kísérni”, mert „nincs felé kiépítve” hálózatuk. Majd megjegyezte: „Nevezettről összefoglalót fogunk készíteni és ennek alapján rá fogunk épülni.”²⁴⁶ A levéltári iratok szerint összefoglaló jelentés már 1950. április 20-án rendelkezésükre állt, melyben részletesen vázolták fel Csorba közéleti-politikai pályafutását. Az 1950. november 17-én készült környezettanulmány alapján azt kifogásolták Csorba János tevékenységével kapcsolatban, hogy a Közigazgatási Bíróság elnökeként a népgazdaságnak „komoly kárt okozott és tettei leleplezték ellenséges beállítottságát”. Ezt egyfelől azzal támasztották alá, hogy mivel a bíróság „egyik feladata volt a nyugdíjigények elbírálása”, „Csorba vezetésével ez úgy történt, hogy a nyilasok, régi katonatisztek, stb. tömegesen kapták vissza nyugdíjukat, sőt Csorba úgy rendelkezett, hogy ezek nyugdíjait 1944-ig visszamenőleg folyósítsák”. Másfelől pedig azt rótták fel Csorbának, hogy „1947-ben ... egyike volt azoknak, akik rágalmazták az MKP (Magyar Kommunista Párt – K SZ) választási munkáját”, még pedig úgy, hogy a „kék cédulák ügyében nyilatkozott a Kis Újságban és követelte, hogy a kék cédulákkal szavazók ügyét a Közigazgatási Bíróság tárgyalhassa”. A politikai rendőrség szerint Csorba „[E]zzel a nyilatkozatával egyéb céljain kívül megerősítette azt a rágalom hadjáratot, amit a nyugati sajtó indított a Párt ellen a választásokkal kapcsolatban”.²⁴⁷

Csorba János személyi dossziéjában található egy ügynöki jelentés, amely néhány nappal azelőtti találkozást és beszélgetést jegyzett fel, mielőtt Csorba János megkapta a kitelepítési véghatározatot. Eszerint 1951. június 2-án az ügynök Budapesten „a Váci utcában sétálva beszélgetett dr. Csorba Jánossal”. Ekkor állítólag Csorba azt mondta el az ügynöknek, hogy „visszavonult életet él és politikával nem foglalkozik ... amióta egyik MDP (Magyar Dolgozók Pártja – K SZ) tag barátja ... nyomaté-

245 ÁBTL 3.1.5 – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié. Javaslat személyi dosszié nyitására. 1950. július 6.

246 ÁBTL 3.1.5 – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié.

247 ÁBTL 3.1.5 – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié. Jelentés 1950. november 17-én. Tárgy: dr. Csorba János környezettanulmánya.

kosan felhívta a figyelmét, ha netán régi politikusokkal politizálna, azt sürgősen hagyja abba”. Az ügynök szerint Csorba a „kitelepítésekről” is beszélt, amit az ügynök így foglalt össze: „Sajnálatosnak tartja, hogy idáig jutottunk, de megérti a kormányzat ezen lépését. Legfeljebb azt nehezményezi, hogy nem adtak hosszabb időt és önkéntes eltávozást a fővárosból. Azt tapasztalja, hogy nem csak az érintett körökben, de a város lakossága nagy részében komoly félelem van a kitelepítések miatt. Azt tartaná helyesnek, ha valamilyen formában nyilvánosságra hoznák legalább azoknak a kategóriáját, akiknek nem kell a kitelepítéstől tartani.”²⁴⁸

Ebből a jelentésből nem derül ki, hogy Csorba ekkor már tudta-e, hogy őt is ki fogják telepíteni. A levéltári adatok alapján azt tudjuk biztosan, hogy 1951. június 8-án kelt az a véghatározat, amellyel Csorba Jánost azonnali hatállyal kitiltották a fővárosból, és a Békés megyei Déványa községet jelölték ki számára kényszerlakhelyül. A véghatározaton Csorba „eredeti foglalkozásaként” az volt megjelölve, hogy „Budapest polgármestere, nyomdatulajdonos, Horthy rendszerében kiszegapárti képviselő, ügyvéd”. Az iratok szerint a véghatározatot végrehajtották.²⁴⁹

Csorba János a kényszerlakhelyéről kérelmet írt Rákosi Mátyásnak, és több ízben fellebbezett a belügyminiszterhez. Az alábbiakban az 1951. november 16-án a Belügyminisztériumba címzett leveléből idézünk: „Kitelepitésem óta én már több ízben kérelmeztem a véghatározat felülvizsgálatát, mert mindig úgy éreztem, hogy nem tartozhatok azon elemek közé, akiket a kormányzat, mint a közbiztonságra káros elemeket a Fővárosból eltávolítani szándékolt. Újból és újból tanulmányoztam a kitelepítésre vonatkozóan megjelent és a Szabad Népből is közzétett hivatalos közleményeket, és ezeknek a szellemében is gondos önvizsgálatot tartottam, de mindig arra a belső megállapításra jutottam, hogy sem a származásom, sem a felszabadulás előtti, sem pedig azt követő tevékenységem, sem a beállítottságom és az egész habitusom nem volt olyan, hogy emiatt a szocialista társadalomra, a közrendre káros lehetnék és a Fővárosból el kellene távolítani. A szigorú önvizsgálat mellett is meg

248 ÁBTL 3.1.5 – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié. Jelentés 1951. június 7. Tárgy: Csorba János volt FKP polgármester.

249 ÁBTL 2.5.6. – 04815/1951. Csorba János kitelepítése.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

kellett magamról állapítanom, hogy népi származású vagyok és a haladó értelmiségi elemek közé tartozom. ... Az 1930-as évek elejétől kezdve az addig is bennem élő felfogásnak kifejezésre juttatására erősebbnek éreztem magamat, éles ellenzéki politika irányítója lettem vidéki környezetemben. Akkor vidéki viszonylatban a legbaloldalibb politikai felfogást képviselő Kisgazdapártban vállaltam vezető szerepet. 1931-től a központi választmánynak tagja, 1941-től pedig a párt országgyűlési képviselője voltam. Képviselői minőségemben a régi országgyűlésen a nyílt színen követeltem az esztelen háborús politikának a magyar nép érdekében való megszüntetését, a különbékének a megkötését. Emiatt hazaárulás címén eljárást tettek ellenem folyamatba és a képviselői mandátumom megsemmisítését kívánták. 1941. március 19-től kezdve illegalitásban éltem a felszabadulásig és így kerültem el a Gestapo letartóztatását. Az illegalitás idején Bajcsy-Zsilinszky Endrével szoros együttműködésben dolgoztam és kifejezetten az ő helyettese voltam. ... 1945. január 18-án az összes pártok egyhangú elhatározása alapján Budapest polgármesterévé választottak. ... A polgármesteri székből való távozásomkor ugyancsak a pártok képviselői állapították meg, hogy a feladatomat sikeresen elvégeztem, és az ő egyhangú óhajuk alapján a Közigazgatási Bíróság elnöki tisztére neveztek ki. A demokratikus Magyarország akkori legmagasabb bírói tisztségét az intézmény fennállásáig betöltöttem, ezt követőleg nyugdíjba kerültem. Számottevő vagyonom soha nem volt. ... A makói kis nyomdám a Horthy fasizmus elleni harcnak egyik eszköze volt és végképp nem szolgált kapitalista célokat. ... A haladás szolgálatában eltöltött harcos életem után nem tartozhatom a kitelepített arisztokraták, Horthy politikusok, bankárok és más kizsákmányolók kategóriájába, annál kevésbé mert mint szegény paraszt családnak az egyik sarja, éppen ezek elleni küzdelem töltötte ki életemnek jelentős szakaszát. Miután mégis velük azonos elbírálás alá kerültem, ez életemnek egy olyan nagy ellentmondása lett, amely egy szüntelen belső feszültséget okoz nekem, hogy emiatt is kétszeresen terhesnek érzem jelenlegi helyzetemet azokkal szemben, akik a múltjuk miatt bizonyos természetes következménynek érzik a kitelepítésüket. Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot, szíveskedjék mérlegelni a demokráciáért hozott áldozataimat, ... és a

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

kitelepítésemet rendelő véghatározat visszavonásával megengedni, hogy a nehéz időkben velem összeforrott fővárosba visszaköltözhessem, amelynek a romjaiból való éledésénél a sors nekem fontos szerepet adott. Ha netán az általam át nem látott indokok a fővárosba való visszatérésemet mégis lehetetlenné tennék, úgy az esetben kérem megengedni, hogy a fővároson kívül bárhol megtelepedhessek.”²⁵⁰

Hasztalan írta Csorba a kérelmeket, mert nem hatálytalanították a kilitő véghatározatot. Még 1953. április 27-én is a következő választ kapta: „Polgármester, nyomdatulajdonos kéri mentesítését és az árverésen levő holmiinak a feloldását. – Félnek: Mentesítése ügyében beadott kérelmére értesítem, hogy azt elbíráltam, és nem tartottam teljesíthetőnek. Az árverési ügyben forduljon az illetékes járási tanácshoz.”²⁵¹

Csorba János tehát közel három évet töltött Dévaványán, kényszerlakhelyén. Miután elhagyhatta kényszerlakhelyét, a politikai rendőrség továbbra is folyamatos megfigyelés alatt tartotta. „Meszlényi Károly” fedőnevű ügynök 1953. október 7-én kelt jelentésében ezt írta Csorba Jánosról és egy másik volt kitelepített személyről: „Csorba János volt kisgazdapárti képviselő és polgármesterrel f. hó 3.-án beszéltem. Elmondta, hogy neki még mindig az az érzése, hogy őt véletlen telepítették ki. Már nem is érdekli ez a kérdés, most abban az irányban szaladgál – mondotta –, hogy Budapesten megkapja a visszatelepedési jogot és a nyugdíját. Véleménye szerint van rá reménye. Általában jó hangulatban van és különös semmi keserűség vagy ellenséges hang nincs benne a rendszer ellen – legalábbis így beszélt és így viselkedett. 'Meszlényi Károly'. Utasítás: Mindkét személlyel tartsa fenn barátságát és törekedjen velük minél többet beszélni. Tudja meg, hová helyezkednek és hol telepednek le.”²⁵² Csorba Jánosról ezt követően több ügynöki jelentés is készült. Személyi dossziéját 1956. október 5-én lezárták ugyan,²⁵³ de megfigyelését továbbra is fenntartot-

250 ÁBTL 2.5.6. – 04815/1951. Csorba János kitelepítése.

251 ÁBTL 2.5.6. – 04815/1951. Csorba János kitelepítése.

252 ÁBTL 3.1.5 – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié. Jelentés 1953. október 7. Tárgy: Hegyi Imre szociáldemokrata és Csorba János volt FKP képviselőről.

253 ÁBTL 3.1.5 – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

ták.²⁵⁴ Csorba 1956. november 4-ig a Kisgazdapárt tényleges vezetője volt, nyugdíjba vonulásáig pedig ügyvédként dolgozott Budapesten.²⁵⁵

A volt közigazgatási bírók kitelepítési dokumentumait olvasva igen figyelemreméltóak a *Tóth Ferenc* volt bíró által írott levelek. Dr. Tóth Ferencet Tiszaföldvárra telepítették ki. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található kitelepítési iratanyagok között összesen nyolc levél található, amelyet Tóth Ferenc írt a véghatározat hatálytalánítása, illetve egészségügyi problémái miatt. Az utolsót 1952. november 10-én Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszternek címezve. E levél hátoldalára csatolva egy kis cetlin ez áll: „Tóth Ferenc tanácselnök kéri mentesítését. – Lezáró nem! 1952. XI. 26. Olvashatatlan aláírás és szignó.”²⁵⁶ A következőkben idézünk a levéltári dokumentumokból.

Dr. Tóth Ferenc 1951. június 17.-én Tiszaföldváron kelt levele:

„A budapesti rendőrkapitányság útján a magyar belügyminisztériumnak
Budapest

A 'Szabad Nép' 1951. június 17-iki számában 'A Budapesti Kitelepítéssokról' megjelent hivatalos belügyminisztériumi közleményből nyilvánvaló, hogy engem 1951. június 4-én kelt olvashatatlan számú belügyminisztériumi véghatározattal tévedésből tiltottak ki a budapesti V. Honvéd u. 22. sz. alatti lakásomból, miért is e kiltás sürgős hatálytalánítását kérem. Én ugyanis herceg, gróf, báró, miniszter, államtitkár, katona, csendőr, rendőr, bankár, gyárigazgató, nagykereskedő vagy nagybirtokos sohasem voltam. Ellenben egész életemben egyszerű értelmiségi dolgozó voltam, amennyiben a Közigazgatási Bíróságnak vagyok a nyug. tanácselnöke. A nép érdekeit védő ennek a bíróságnak voltam a tagja már a Horthy uralmat megelőzően is, 1919. jan. 1. óta, amikor engem oda az akkori Népköztársaság kormánya Hock Jánosnak, az akkori Nemzeti Tanács elnökének

254 PALASIK Mária: A „szeretetteljes köszönet”. Csorba Jánosnak, Budapest 1945 utáni polgármesterének története. *Betekintő*, 2013/1. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_1_palasik.pdf (2018. július 25.)

255 PALASIK Mária: *i.m.*, http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_1_palasik.pdf (2018. július 25.)

256 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

a javaslatára nevezett ki. Nekem tehát az egész Horthy rendszerhez soha semmi közöm nem volt. Bírói esküm értelmében politikával egyáltalán nem is foglalkozhattam. Pénzügyi bíró voltam, aki a miniszterek és a pénzügyigazgatóságok túlkapásai ellen panasszal élő adófizetők sérelmeit orvosoltam. Mivel a büntetőbíráskodás nem tartozott a Közigazgatási Bíróság hatáskörébe, ennél fogva semmiképp sem lehettem a reakció kiszolgálója. Ez ellenkezett volna annak a bíróságnak az egész szellemével is, mert amikor az ország közvéleményének a nyomására az országgyűlési választások feletti bíráskodás erre a Bíróságra bízott, akkor ez a Bíróság, a kormány nagy rémületére, egyre-másra semmisítette meg, a reakciós rendszerek hírhedt választásait. Ez közismert tény. Ami a demokratikus államrend iránti személyes hűségemet illeti, azt az a tény is igazolja, hogy egyszerű vagyontalan nyugdíjas létemre eddig már Háromezer (3000) Forint kölcsönjegyzéssel igyekeztem biztosítani a mai demokratikus állami rend fennmaradását. Egyébként évek óta tartó súlyos bántalmaim is szükségessé teszik az állandó Budapesten lakást és az állandó szakorvosi kezelést és azt az életveszélyes operációt, amelyet csak a budapesti klinikákon tudnak a szakorvosok elvégezni. Tiszaföldvár, 1951. június 17. Dr. Tóth Ferenc, a volt Közigazgatási Bíróság nyug. tanácselnöke, volt budapesti (V. Honvéd u. 22. sz. alatti) jelenleg tiszaföldvári (Páva u. 33. sz. alatti) lakos. Kérem, könyörüljenek rajtam, beteg öreg emberen!” Az irat hátsó lapján a belügyi szervek jegyzete: „NEM”.²⁵⁷

Dr. Tóth Ferenc nem sokkal később, *1951. július 16-án* ismét levelet írt, melyhez csatolta a Szabad Nép 1951. június 17.-ei számában megjelent két cikket²⁵⁸ is. A levelet idézzük:

257 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

258 Szabad Nép 1951. június 17.-ei számában megjelent: „*A budapesti kitelepítések-ről.* A belügyminisztérium közli: 1951. május 21-től június 15-ig Budapestről a következő nemkívánatos elemeket telepítették ki: Hat volt herceget, 52 volt gróft, 41 volt bárót, valamint hozzátartozóikat, 10 volt horthysta minisztert, 12 volt horthysta államtitkárt, 85 volt horthysta tábornokot, 324 volt horthysta törzstisztet, 67 volt csendőr- és rendőrtörzstisztet, 30 volt gyártulajdonost, 46 volt bankárt, 53 volt gyárigazgatót, 93 volt nagykereskedőt, 105 volt nagybirtokost, valamint hozzátartozóikat. A kitelepítettek lakását dolgozók, elsősorban sztahanovista vagy nagycsaládos ipari munkások kapják meg.”;

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

„A budapesti rendőrkapitányság útján a Magyar Belügyminisztériumnak, Budapest.

Senkitől sem lehet kívánni, hogy soha el nem követett bűnök terhét viselje. Nekem sem veheti senki néven, ha nem tudok belenyugodni abba, hogy előttem ismeretlen, soha el nem követett bűnök következményeként deportált egyén legyek. Csak a magam iránt való természetes

Szintén a Szabad Nép 1951. június 17.-ei számában jelent meg: „*Horthy miniszterei és nyugati barátai*”. A belügyminisztérium a mai napon nyilvánosságra hozta, hogy az elmúlt hetekben hány arisztokratát, tőkést, volt horthysta tábornokot és politikusot távolítottak el Budapestről. A nemkívánatos elemek között, akik eddig előkelő villáikban és luxuslakásaikban nyugodtan ültek és áskálódtak a népi demokrácia ellen, ott vannak a böllérbicska lovagjai: a fehérterror hírhedt belügyminisztere, Rakovszky Iván, Gömbös kebelbarátja, Lázár Andor, volt igazságügyminiszter, Horthy hóhéraitak, vészbíráinak és véreskezű ügyészeinek főnöke. Ott vannak Horthy véreskezű tábornokai, csendőr- és rendőrtisztjei, hercegek, grófok, bárók, gyárosok, bankigazgatók. Ha ennek a társaságnak a listáját végignézi az ember, csak csodálkozik a népi demokrácia türelmén, amely megtűrte, hogy például Az csak magától értetődő, hogy a nyugati imperialistáknak a reakciós ötödik hadoszlop kitelepítése fővárosunkból egyáltalán nem tetszik. Nagy zajt csapnak körülötte a tőkés sajtóban, rádióban, interpelláció hangzott el miatta az angol alsó- és felsőházban. Megmozdult a diplomácia is. Elsőnek a budapesti Izraeli Követség jelentkezett Külön szóvá kell tennünk az Angol úgynevezett Munkáspárt magatartását, amelynek vezetői a demokráciára és a szabadságra való hivatkozással tiltakoznak a magyar reakció maradványainak kitelepítése ellen. ... Azok az urak, akik ma krokodilkönnyeket sírnak a magyar feudalizmus és reakció képviselőinek eltávolítása miatt, nincsenek 'lelkük mélyéig' megrendülve, amikor azt olvassák, hogy tábornokaik hogyan mészárolják le Koreában az ártatlan nőket és gyermekeket. Nyugodtan helyeslik, hogy Malajföldön félmillió 'bennszülöttet' vetnek kényszerszertelepítés alá és miközben a fasiszta Francótól és Gestapo-ügynök Titón keresztül, a görög monarchofasisztákig lázasan szervezik a szocializmust építő, felszabadult népek ellen az új harmadik világháborút, farizeus szemforgatással minket akarnak 'emberiességre' oktatni. Ordításuk és toporzékolásuk számunkra a legjobb bizonyítéka annak, hogy ezúttal is jó helyre ütöttünk. Népünk elkeseredett, aljas ellenségeinek magatartásából látjuk legjobban, hogy helyes és szükséges volt ez a lépés. Éppen ezért tettük meg.” 3. oldal

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

emberi kötelességemet teljesítem tehát, amikor az igazság érdekében rámutatok arra, hogy a demokratikus államrend részéről a deportálásra sehogy sem szolgáltam rá. Engem ugyanis nem a Horthy-rendszer valamelyik reakciós kormánya, hanem azokat megelőzően, az 1918 őszi megalakult forradalmi Népköztársaság kormánya nevezett ki közigazgatási bírónak. Az pedig köztudomású, hogy a Közigazgatási Bíróságnak az volt a rendeltetése, hogy az egyszerű állampolgárt, a gyengét, az ügyefogyottat vegye az oltalmába az akkori minisztereknek és az akkori államhatalom egyéb közegeinek a túlkapásaival szemben. Nekem és bírótársaimnak tehát nem a Horthy-rendszer kiszolgálása, hanem éppen ellenkezőleg, a Horthy-rendszer ellenőrzése vált az akkori törvények korlátai közt a feladatunkká. Mivel én pénzügyi bíró voltam, az én feladatomban azoknak a sérelmeknek az orvoslásában állottam, amelyek az akkori államhatalom részéről az adózókat pénzügyi téren érték. Ebből nyilvánvaló, hogy az én bírói tevékenységem a reakció kiszolgálásától teljesen távol álló, politikamentes tevékenység volt. Érezte ezt maga a nép is, mert éppen a legegyszerűbb emberek tízezrei keresték fel évről-évre erősen növekedő számban ezt a Bíróságot az adóügyi panaszaiikkal, amikor azt tapasztalták, hogy azokat a Bíróság lelkiismeretesen vizsgálja ki és emberszeretettel intézi el. Ilyen bírói tevékenység nem deportálást érdemel. De a Belügyminisztériumnak soha nem is állott szándékában az, hogy a hozzám hasonló dolgozókat deportálja. Mert a Szabad Nép 1951. június 17-iki számában megjelent – idecsatolt – hivatalos belügyminisztériumi közleményből nyilvánvaló, hogy a Belügyminisztérium csak a hercegeket, grófokat, bárókat, gyárosokat, bankigazgatókat, nagykereskedőket, nagybirtokosokat és a politikusokat kívánta Budapestről deportálni. Ezek közé pedig én sohasem tartoztam. De nem tartoztam azok közé sem, akiket a magatartásukért valaha valamely közigazgatási hatóság, vagy pedig a népbíróság elé állítottak volna. Magánéletem tisztaságát megcáfolhatatlanul bizonyítja az a tény, hogy lakásomat egy szabadságharcos párttitkár vas munkással: Varga Jánossal és feleségével osztottam meg, holott azt a lakást nagy pénzen bármikor el is adhattam volna, ha kommunista lakótársaim folytonos ellenőrzését kellemetlennek találtam volna. Ha én ehelyett önként két kemény kommunista lakótárs ellenőrzése alá helyeztem magamat, akkor ez igazán nem

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

minősíthető demokrácia-ellenes magatartásnak és olyan bűnnek, amelyért büntetésül deportálás jár. Ha tehát engem mégis deportáltak, úgy ez csak az Önök lázas munkája közben előállott akaratlan tévedésnek lehet következménye. Tévedni emberi dolog. Megtörténhetik ez mindenkivel. Én is nem egyszer tévedtem. De valahányszor tévedtem, mindig annak a helyreigazításában kerestem az én dicsőségetem. A Belügyminisztérium tárgyilagosságába és igazságérzetébe vetett teljes bizalommal azt remélem tehát, hogy a Belügyminisztérium a maga dicsőségére hatálytalanítja azt az 1951. június 4-iki keltezésű, olvashatatlan számú határozatát, amellyel engem Budapest, V. Honvéd u. 22. sz. lakásomból ide, Tiszaföldvára deportált. Ezzel fogja a Belügyminisztérium a legmeggyőzőbb bizonyosságát adni annak, hogy a külföldön a magyar viszonyokról terjesztett hírek hazugok és tarthatatlanok. Tiszaföldvár, 1951. július 16. Dr. Tóth Ferenc a volt Közigazgatási Bíróság nyug. tanácselnöke. Tiszaföldvár, Páva u. 33.” A lap hátoldalán ismét a belügyi szervek jegyzete: „NEM”.²⁵⁹

Dr. Tóth Ferenc 1951. augusztus 7-én újabb levelet írt, melyhez csatolta a Szabad Nép augusztus 7-én a kitelepítésekről újfent közreadott cikkét. A cikkből az alábbiakban idézünk:

„*A kitelepítések és az imperialisták.* Ismételten foglalkozunk azzal az uszító- és rágalomhadjárattal, amelyet a nyugati imperialista kormányok folytatnak a Magyar Népköztársaság ellen azért, mert – uram bocsáss – merészeltünk fővárosunkból ... kitelepíteni. Az uszító és rágalmozó hangversenyt az Amerikai Egyesült Államok kormánya vezényli, amelynek füttyszavára – mint mindenben, ebben a kérdésben is – szolgálai engedelmességgel táncolnak angol, francia és egyéb csatlósai. Az amerikai imperialisták, angol és francia szolgálkával egyetemben, most az Egyesült Nemzetek Szervezete elé akarják vinni ezt a kérdést, a békeszerződés és az emberi jogok 'megsértésével' vádolva bennünket. Az amerikai imperialisták arra kényszerítik az ENSZ-t, hogy a népek békéjének és együttműködésének előmozdítása helyett, háborús uszítással foglalkozzék. Mert a budapesti kitelepítések kapcsán az ENSZ elé terjesztendő 'vád' a békeszerződés és az emberi jogok állítólagos megsértéséről semmi egyéb, mint tömény háborús uszítás. Az amerikai, angol, francia uszítók

259 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

a budapesti kitelepítésekkel kapcsolatban az 'emberi jogok'-ról csak úgy általában szeretnek beszélni. De beszéljenek csak az urak kézzelfoghatóbb módon, konkrétan arról, hogy kiket védelmeznek. És ha nem beszélnek erről ők, majd beszélünk róla mi! Nos, kiknek az 'emberi jogait' védelmezik? A múltkor már megneveztünk néhány nevet: Rakovszky Ivánt, Lázár Andor, Horthy minisztereit, Éliássy Sándort, Bezzegh-Huszágh Miklóst, Horthy rendőrfőkapitányait, vitéz Rapaics Richárdot és Kárpáti Camillót, Horthy tábornokait, Eszterházy, Hunyadi, Keglevich, Hoyos grófokat, Montenuovo herceget. Ezt a listát kiegészíthetjük. ... Meg vagyunk győződve róla, hogy az angol, a francia és az amerikai munkások egyet fognak érteni a magyar munkásokkal, akik nem csak helyeslik a Magyar Népköztársaság kormányának ezt az önvédelmi, politikai rendszabályát, hanem kifogásolják – igen helyesen –, hogy ezt az összeesküvő, konspiráló, rémhírterjesztő társaságot miért hagytuk ilyen sokáig háborítatlanul budapesti luxusvilláikban. Az amerikai, az angol, francia dolgozók éppúgy meg fogják érteni, mint a magyar dolgozók, hogy az imperialisták azért ordítóznak az 'emberi jogok' megsértése miatt, mert a kitelepítésekkel kissé megzavartuk a kémkedéssel és összeesküvések szervezésével foglalkozó külföldi követségek terveit és számításait. A Szolnok- és Szabolcs megyébe telepített csendőr- és rendőrtisztekkel a követségi uraknak ezután persze nehezebb lesz összeszűrni a levelet a Magyar Népköztársaság ellen, mint eddig itt Budapesten. Mi értjük, hogy az imperialisták – a grófkat, tábornokokat és csendőrtiszteket védelmezve – igyekeznek leplezni 'felháborodásuk' igazi okait és krokodilkönnyeket sírnak – óh – nem a kitelepített hercegek és bankárok –, hanem az állítólag kitelepített kisemberek fölött! Közönséges rágalomról és hazugságról van szó! Egyetlen egy dolgozó kisembert sem telepítettünk ki. Hatóságaink a legnagyobb gonddal vigyáztak arra, hogy még véletlenül se érje semmiféle bántódás az értelmiséget, a kisembereket. Ez természetes, Pártunk és kormányunk egész politikájából, a nemzeti egység politikájából szervesen következik. Ez tehát a politikai háttere a kitelepítésekkel kapcsolatos imperialista uszításnak. Mi jogilag a helyzet? Igaz-e, hogy megsértettük a békeszerződést? Hazugság ez is. A békeszerződés nem tiltja, hanem előírja, hogy a fasiszta, demokráciaellenes elemeket megfékezzük. A békeszerződésben

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

szó van az emberi jogok védelméről, de arról nincs szó, hogy Horthy tábornokainak okvetlenül Budapesten és okvetlenül luxusvillákban kell lakniuk. A békeszerződés 'emberi jogokról' szóló cikkelyeinek értelmezését nem bízuk a magyar fasiszták, arisztokraták és bankárok amerikai barátaira. Mert ha rájuk bízánk, akkor még azt is kiderítenék, hogy a békeszerződés szerint tilos bántani a nagybirtokosokat és tőkéseket és tilos felépíteni hazánkban a szocializmust. Már pedig a népi demokrácia ellenségeinek eltávolítása fővárosunkból a szocializmus gazdasági építését biztosító politikai rendszabály. Ha az egyikhez jogunk van, jogunk van a másikhoz is. A békeszerződés nem tiltja, hogy népköztársaságunk kormánya éljen a politikai önvédelem jogával és nem helyezte hatályon kívül azokat a régi magyar törvényeket és rendeleteket, amelyek alapján a demokráciaellenes elemek kitelepítését a fővárosból végrehajtottuk. A népköztársaság sem hozott olyan törvényt vagy rendeletet, amely hatályon kívül helyezte volna az 1939-es rendeleteket, amelyek szerint ki lehet tiltani a fővárosból a közrendre és közbiztonságra káros személyeket. Horthyék 'közrendjére' a munkások, a demokraták, a szocialisták voltak károsak, őket toloncolták ki brutális erőszakkal Budapestről, a mi közrendünkre, az arisztokraták, bankárok és csendőrtisztek a károsak: őket telepítettük ki fővárosunkból, miközben a humanitárius szempontokat messzemenően figyelembe vettük. Így áll a dolog jogi szempontból. Hát erkölcsi szempontból? A Magyar Népköztársaság kormányának ebben is világos az álláspontja. Nem beszélhetnek 'emberi jogokról' azok, akik Koreában gyerekeket és asszonyokat gyilkoltak és gyilkolnak halomra, akik Malájföldön 'bennszülötteket' űztek ki lakóhelyeikről, akik százmillió amerikai polgárról vesznek fel ujjlenyomatot, tízezerszámra teszik feketelistára a 'gyanús' tengerészeket és dokkmunkásokat, akik Nyugat-Németországban magyar fasiszta tábornokokkal, háborús bűnösökkel szerveztek fegyveres haderőt a magyar demokrácia ellen, akik Francóval a spanyol nép hóhérával szövetkeznek, akik az egész világon – Dél-Koreától és Kínától Jugoszláviáig – támogatják, segítik, buzdítják és szervezik a legsötétebb, legreakciósabb nép- és haladásellenes erőket. Az imperialista urak hiába próbálják beleütni orrukát a mi belső ügyeinkbe. Acheson úr mehet, ha akar, panasszal az ENSZ elé: a Magyar Népköztársaság kormányát nem

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

lehet eltántorítani attól, hogy úgy mint eddig, ezután is erős kézzel védje a magyar dolgozók érdekeit, a szocializmus építő magyar nép államát. Az imperialisták dühöngése és uszítása újra csak azt bizonyítja, hogy szövetségeseiket, népünk ellenségeit, komoly csapás érte, hogy jó helyre ütöttünk.”²⁶⁰

Az augusztus 7-ei levelét Dr. Tóth Ferenc így kezdte: „A Szabad Nép 1951. augusztus 7-iki számában megjelent – ide mellékeltem – hivatalos közlemény ismét szembeszökő bizonyítéka annak, hogy a Belügyminisztériumnak sohasem állott és nem is állhatott szándékában az, hogy engem deportáljon.”²⁶¹ A levélben Tóth érveinek nagy részét megismételte a korábbi beadványából, ám néhány nap múlva, *augusztus 10-én* újabb levelet írt, amelyben újabb érveket is felhozott: „Az én kitelepítettségem hatálytalanítása végett innen Tiszaföldvárról 1951. augusztus 7-én 703. ragszám alatt ajánlottan küldött kérvényemben foglaltak alátámasztására pótlólag még rá kell mutatnom arra is, hogy amikor az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíraskodás a Kúria helyett a Közigazgatási Bíróságra bízott, ez a bíróság köztudomásúlag egymás után semmisítette meg úgy a Bethlen-kormány, mint a Gömbös kormány, és a későbbi kormányok által megrendezett hírhedt választásokat. Ezzel az állhatatosságával tudvalevőleg a Horthy-rendszer állandó neheztelését vonta magára. Ez az alkotmányvédő Bíróság tehát ezekkel az ítéletekkel is arról tett tanúságot, hogy nem kiszolgálója, hanem valóban ellenőrzője volt a reakciónak és az egész Horthy-rendszernek. Mivel pedig én nem hivatalnok voltam, hanem az 1896. évi XXVI. törvénycikkkel létesített ennek az alkotmányvédő bíróságnak voltam a tagja, úgy az én hivatásom is az volt, hogy az akkori miniszterek hatalmi túlkapásaival szemben a jogsérelmet szenvedett egyszerű állampolgárokat oltalmazzam. Ennél-fogva semmiképpen sem vagyok ’vezető horthysta államhivatalnoknak’ minősíthető. Nekem az egész Horthy-rendszerhez egyáltalán semmi közöm nem volt. ... Kétségtelenné teszi ezt már maga az a tény, hogy ennek az alkotmányvédő különleges bíróságnak a tagjává engem még 1918-ban az akkori Népköztársaság kormány nevezett ki. Ezt az 1918

260 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

261 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

decemberében megtartott minisztertanácsok jegyzőkönyvei, továbbá a volt Közigazgatási Bíróságnak jelenleg a Miniszterelnökségen őrzött ügyiratai és a törzskönyve hitelesen és hivatalosan bizonyítják. ... A Belügyminisztérium tárgyilagosságába és igazságérzetébe vetett teljes bizalommal újólág azt kérem tehát, hogy a Belügyminisztérium hatálytalanítsa az 1951. június 4-én kelt olvashatatlan számú azt a határozatát, mellyel engem budapesti V. Honvéd u. 22. sz. lakásomból ide Tiszaföldvárra telepített ki. ... Utóirat! Hetvenkét éves öreg, beteg ember vagyok. Súlyos ... bántalmakban szenvedek. Meg kell magamat operáltatnom. De ... klinika csak Budapesten van.”²⁶²

Láthatjuk, hogy Dr. Tóth Ferenc a belügyi közlemény saját logikája mentén sorakoztatta fel jogászi precizitással, a maga érveit. Betegségére, budapesti gyógykezelésének szükségességére is hivatkozott még egy külön kérelemben is augusztus folyamán, ám ennek nyomán a Belügyminisztériumból Cziráki Ferenc rendőrszázados arra utasította a Szolnok megyei Tanács Végrehajtó-bizottsága Elnökét, hogy „[A]mennyiben szükséges, úgy megyén belül gondoskodják nevezettnek kórházba szállításáról”.²⁶³

Tóth nem adta fel. A következő hónapban, *szeptemberben* ismét kérelmezte a kitelepítési véghatározat hatálytalanítását, és külön levélben újra folyamodott a budapesti gyógykezelése engedélyezéséért is. Váltig bizonygatta, hogy ő egy „végzetes tévedés áldozata” lett, noha bűne nem volt, és nem lehet azok közé sorolni sem, akiket a fent idézett közlemény nevesített. Előbbi érveit ismételve tovább magyarázta a közigazgatási bíróság korábbi tevékenységét, amiért is ő, mint volt bíró, semmiképpen sem szolgált rá a kitelepítésre. Szeptemberi levelében rámutatott arra, hogy ennek „a különleges rendeltetésű bíróságnak a tagjai éppen az ő teljes függetlenségük biztosítása céljából még az igazságügyminiszter felügyeleti hatósága alól is ki voltak véve”. „Ránk semmiféle kormányrendszer nem gyakorolhatott semmiféle befolyást, mert bennünket sem előléptetéssel megjutalmazni, sem elmozdítással megfélemlíteni nem lehetett és így bennünket a Horthy-rendszer államhivatalnokaival egyenlő elbírálás és elbánás alá vonni már csak ez okból sem lehet! – írta Tóth

262 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

263 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

a levélben. Újfént hangsúlyozta, hogy a közigazgatási bíróságot azért hívták életre, hogy „a miniszterek hatalmi túlkapásai ellen kereshessenek oltalmat azok, akik sérelmet szenvedtek”. Tóth Ferenc szerint a bíróság irattárában „százezrével” lehet megtalálni azokat az ítéleteket, amelyek alátámasztják, hogy ők hűségesen eleget tettek ennek a rendeltetésnek. Ismét az országgyűlési képviselői mandátumok megsemmisítését hozta fel példának védelme érdekében. Dr. Tóth Ferenc szerint működésük a „népi demokrácia szempontjából” sem volt kifogásolható, ugyanis előttük „a nép minden fia ügyvédi kényszer nélkül, ingyenesen, szabadon, bátran, büntetéstől való félelem nélkül adhatta elő panaszát”, és mivel nem „büntető bíróság” voltak, az ítéletük által „a nép egyetlen fia sem szenvedhetett sem szabadságvesztést, sem másnemű hátrányt”. Előttük „csak az akkori hatóságok lehettek pervesztesek”, és „éppen ezért” az ő egész működésük „egyedül az akkori miniszterek számára volt kellemetlen” – állította Tóth. „Mert vizsgálati meghagyásainkat úgy a miniszterelnök, mint a többi miniszter eleget tenni, az összes ügyiratot a rendelkezésünkre bocsátani, a kívánt felvilágosítást megadni, ítéleteinket pedig tiszteletben tartani és végrehajtani voltak kötelesek” – magyarázta tovább a korábbi helyzetet a volt közigazgatási bíró. Tóth Ferenc továbbra is értetlenül állt a Budapestről való kitelepítése miatt, ugyanis – érvelt tovább – a kiltító határozat nem tartalmazott „semmiféle indokot arra nézve, hogy miért, mely tényekre való tekintettel és mely cselekmények következtében” volna ő „összeesküvő, konspiráló és rémhírterjesztő”. Tóth a határozat indokolásából azt is hiányolta, hogy miért volna ő, „72 éves öreg, beteg ember a ’közrendre és közbiztonságra káros személy’, holott az augusztus 7-iki kormánynyilatkozat szerint csakis ezeket toloncolták ki, de ezenközben is a ’legnagyobb gonddal vigyáztak arra, hogy még véletlenül se érje bántódás az értelmiséget, a kisembert’. Mindezek után azzal zárta levelét Dr. Tóth Ferenc, hogy a belügyminisztérium „tárgyilagosságába, emberszeretetébe és igazságérzetébe” vetett „rendíthetetlen” bizalommal kéri a „Budapestről kiltító határozat hatálytalanítását”.²⁶⁴

A levéltári iratok szerint a következő választ kapta a kérelemre Dr. Tóth Ferenc a belügyminisztériumtól 1951. október 11-ei keltezéssel:

264 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

5. „Újból és újból kérem a t. Belügyminisztériumot ...

„Beadott kérvényét elbíráltam. Értesítem, hogy az abban foglaltakat nem találtam teljesíthetőnek. A jövőben ilyen irányú kérvényeit nem fogom figyelembe venni.”. Aláírás: „Cziráki Ferenc”.²⁶⁵

Dr. Tóth Ferenc még ezek után sem adta fel a küzdelmet. Mint aki igazában teljesen biztos, 1952. november 10-én levelet írt Farkas Mihály vezérezredes, honvédelmi miniszternek. Ezúttal nem csak magáért, hanem sógornőéért, Dr. Tóth Gyulánéért is szót emelt. Dr. Tóth Ferenc bátyja korábban államrendőrségi főorvos volt, özvegyét emiatt telepítették ki Budapestről. Tóth Farkas Mihálynak hivatkozott arra is, hogy ő 1848-as hős honvéd leszármazottja. Panaszolta továbbá azt is, hogy a kitelepítést követően „kilenc hónap múlva a Rákosi Kormány 1951. évi 30. számú törvényerejű rendelete 3. §-ában biztosított” nyugdíját is elvették. Szavai kétségbeesésről tanúskodtak: „Másfél esztendeje hiába ostromlom az összes hatóságokat: egy sem tudja megmondani, hogy mi a bűnöm, mit vétettem a népi demokrácia ellen én, aki közigazgatási bíró voltam, tehát éppen annak a népvédő bíróságnak voltam a tagja, amely a miniszterek és az ő közegeik által okozott sérelmeket orvosolta. Ez előtt a népvédő bíróság előtt csak a bepanaszolt miniszterek, szolgabírák, alispánok, pénzügyigazgatók lehettek pervesztesek, de a panaszosokat sohasem érthette bántalom. ... Mégis száműztek. Mégis megbélyegeztek.” – írta Tóth Ferenc Farkas Mihálynak. Sógornőjével együtt „utolsó reményüket” vetették a honvédelmi miniszterbe.²⁶⁶

Sajnos csalódnuk kellett. 1952. november 26-ai dátummal a belügyminisztériumnak az alábbi feljegyzése található a kérvényhez tűzve: „Tóth Ferenc tanácselnök kéri mentesítését. – Lezáró nem!” Alatta olvashatatlan aláírás.²⁶⁷ Nem sokkal később, 1952. december 9-én a Belügyminisztérium IV. Közrendészeti Főosztály Igazgatásrendészeti Osztálya az alábbi jelentés küldte a belügyminiszter Titkárságára: „A fenti számra való hivatkozással jelentem, hogy dr. Tóth Ferencet, mint bírósági tanácselnököt telepítettük ki Budapestről. Nevezett a Közigazgatási bíróság tanácselnöke volt. Kitelepítése tehát indokolt. Beadványában kéri még sógornője, dr. Tóth Gyuláné

265 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

266 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

267 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

III. „MINDEN HATALOMNAK ÖRÖK BEÁLLÍTOTTSÁGA AZ, HOGY NEM ...

mentesítését is, aki rendőrfőtanácsos özvegye. Nevezett kitelepítésének fenntartása szintén indokolt, mivel a férje múltbeli foglalkozása okot ad a kitelepítésre. A bizottság több esetben foglalkozott a kérelmükkel, azonban azt nem találta teljesíthetőnek és az ügyiratukat lezárta. A felet kérelme elutasításáról értesítettem.” „Aláírás: Varga Aladár r. őrgy.”²⁶⁸

Ugyanez az őrnagy 1953. január 6-án a következőt jelentette a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége (a továbbiakban: MDP KV) Rákosi Titkárságának: „Dr. Tóth Ferenc kitelepített a mellékelt levelében engedélyt kért arra, hogy Debrecenbe vagy Szegedre eltávozzon operáció végrehajtása céljából. Nevezett, mint a Közigazgatási Bíróság tanácselnöke került kitelepítésre. Dr. Tóth Ferenc beadványában panaszt emel az ellen, hogy még orvosi kezelés végett is csak a Belügyminisztérium engedélyével távozhat el kitelepítési helyéről. Így van, mert *múltbeli magatartásánál fogva kényszerlakhelyhez van kötve*. A Belügyminisztérium nem zárkózik el az ellen, ha beteg, hogy ne kezeltesse magát, azonban csak abban az esetben engedélyez más megyébe való eltávozást, ha a lakhelyéhez illetékes megyei kórházban azt nem eszközölheti. Az illetékes megyei rendőr-főkapitányságot utasítottam, hogy amennyiben szükséges, a debreceni klinikára való eltávozása, úgy engedélyezheti azt.”²⁶⁹ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában ugyanaznapi dátummal található a Belügyminisztérium „Bizalmas!” levele a Szolnok megyei Rendőrkapitányság Vezetőjének: „Dr. Tóth Ferenc Budapestről kitelepített Tiszaföldvár Szondi u. 33. sz. lakos részére – amennyiben betegségét kellően igazolni tudja –, engedélyezzen eltávozást a debreceni sebészeti klinikára. Nevezett visszaérkezését ellenőrizze. Budapest, 1953. január 6. Pálmai Jenő r. hdgy. s. k.”²⁷⁰

Úgy gondolom, hogy a volt közigazgatási bíróknak a kitelepítésére elsősorban azért került sor, mert – bár egyik-másik bíró esetében talán fennállhatott némelyik kitiltási faktor (pl. kormányzati funkció betöltése, vagy nemesi származás, illetőleg „luxusvillában” lakás) – a bírák a második világháborút követően független bíróságként határozottan az

268 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

269 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

270 ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.

emberi jogok és az alkotmányosság védelmét jelölték meg fő feladatuknak. Tisztán látták a Horthy-rendszer visszásságait is, és a háború után sem a politikai és a végrehajtó hatalom kiszolgálása volt a céljuk. Létezésük és működésük jogállami keretek között volna elképzelhető, ám a polgári demokrácia helyett kiépült diktatúra nem tartott igényt szolgálatukra, sőt egyenesen útjában álltak az autoriter hatalmi törekvéseknek. Az a jogászai műveltség és elhivatottság, amivel a közigazgatási bíróság bírái rendelkeztek, nem volt üdvözlendő az államszocializmus rendszerében, ezért a fővárosból való eltávolításuk várható volt. Miközben a volt bírák azzal érveltek a kitelepítési véghatározatuk hatálytalanítása érdekében, hogy ők a Horthy-rendszerben éppen a kormányzat túlkapásaival szemben védtek az emberek jogait és orvosolták a sérelmeiket, ennél fogva nem voltak részesei a Horthy-rendszer bűneinek, a kiépülő sztálini hatalmi modell éppen az ilyen, közigazgatás feletti bírói kontrollt szándékozott kiiktatni. A bírák hivatásetikai hozzáállása és szakmai felkészültsége, a választások tisztasága iránti elkötelezettségük, valamint alkotmányvédő bírósági hatáskörre való törekvésük alapján okkal feltételezhetjük, hogy ítélezési elveiken és gyakorlatukon 1949 után sem szándékoztak volna változtatni. Lényegében összeférhetetlen lett volna működésük a rendszerrel, és a hatalom egyértelműen arra törekedett, hogy a közigazgatási döntések feletti független bírói jogorvoslatot, ellensúlyt megszüntesse. És akik nem szolgálták ki elvtelenül az előző rendszert, úgy az újat sem fogják – gondolhatták a pártállami hatalom vezetői.

6. Konklúzió

A fejezetben bemutatottuk azt a folyamatot, hogy a Közigazgatási Bíróság, mint független intézmény, továbbá személy szerint a közigazgatási bíróság bírái hogyan váltak a jogállam, az emberi jogok védelmezőiből a „nép ellenségeivé”. Írásunkban felvázoltuk levéltári források alapján a Közigazgatási Bíróságnak a második világháború után létrejött alkotmányjogi tanácsának rendkívül értékes és tanulságos tevékenységét, amely a közigazgatási bíróság törekvésében egyértelműen az alkotmánybírói szerepkör irányába történő elmozdulást mutatta. A politikai folyamatok

azonban más sorsot szántak a közigazgatási bíróságnak. A dolgozatban körvonalaztuk, hogy 1945 után a közigazgatási bíróságot érintő számos negatív hatásköri jogszabály miként szűkítette fokozatosan a bíróság mozgásterét, majd pedig a közigazgatási bíróság megszüntetése utáni időszakban keletkezett bírói kontroll nélküli közigazgatási döntések világába látogattunk el, szintén a levéltári dokumentumok segítségével. Ekkorra épült ki a sztálini igazgatási modell Magyarországon, amely – elveiben és módszereiben is az autoriter társadalmakra jellemzően – a közigazgatás csatornáit önkényuralmi célokra használta fel. Az állambiztonsági szerveknek meghatározó szerepük volt a közigazgatási döntésekben, miközben az állampolgárok alapvető jogait illetően nem állt rendelkezésre bírói jogvédelem.²⁷¹ A bírói jogorvoslati lehetőség szinte teljes hiányát, annak

271 1981-ben készült egy állambiztonsági tanulmány, amelynek címe: „*A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos állambiztonsági feladatok. A belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949.*” A tanulmány rámutat arra, hogy a közigazgatás eszközeit, csatornáit használta fel a hatalom az ellenség felszámolására: „Az internálási eljárás ... A magyarországi internálási rendszer 1945 után – szemben a népbírói gyakorlatban bevezetett új rendeletekkel és törvényekkel – alapjaiban a felszabadulás előtti korszak jogi büntetőbíráskodását, annak formáit használta fel; ... [rendeletek] ... társadalmi rend és béke... közbiztonságra gyanús és veszélyes ... gazdasági okból káros ... személyek rendőrhatalom felügyelet alá helyezését és internálását mondták ki, s az 1939. évi II. tc.-vel, az ún. honvédelmi törvénnyel fejlesztettek tovább. Ennek 150. §-a kimondta, hogy a kitiltás és a rendőrhatalom felügyelet vagy őrizet alá helyezés mellett képességüknek megfelelő munkára lehet az 'elítélteket' alkalmazni. E paragrafus, valamint a 8130/1939. M.E. sz. és a 760/1939. BM. sz. rendeletek váltak az 1945 utáni internálás jogi alapjává. *Az állambiztonsági szervek közigazgatási bírói jogkört gyakoroltak*, sőt többször a bírói (a korszakban elsősorban népbírói) tevékenységet a vonatkozó jogszabályok alapján felülbírálhatták, s akiket a bíróság jogerősen ugyan felmentett, azokat az illetékes szervek – preventív szempontok alapján – internálták.” In *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. IV. rész: A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos állambiztonsági feladatok. A belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949.* ÁBTL – 4.1. –

súlyos következményeit szándékoztunk érzékeltetni konkrét esetek ismeretével. Ebben a körben a pénzügyigazgatósági engedélyezések során az államvédelmi hatóság szerepére, valamint az 1951-es budapesti kitelepítésekre helyeztük a hangsúlyt. Ez utóbbit illetően a volt közigazgatási bírák megrázó kitelepítési történeteivel ismerkedtünk meg. Miközben a közigazgatási bíróság alkotmányjogi tanácsa 1945-ben keletkezett észrevételeinek súlyponti kérdése volt a bírói jogvédelem biztosítása az emberi jogok érvényesülésének biztosítása érdekében, néhány év elteltével a volt bírák közül többen „nemkívánatos elemek”, a „nép ellenségei” lettek, és a kitelepítések során maguk is szenvedő alanyai voltak a bírói jogorvoslat nélküli, „megfellebbezhetetlen” közigazgatási döntéseknek.

A fejezet összegzése során egyúttal rámutatunk a kutatás további lehetséges irányaira is. Fontos lenne a Magyar Közigazgatási Bíróság második világháború utáni működésének további levéltári források alapján történő vizsgálata. Jelentőséggel bírna a közigazgatási bíróság megszűnése utáni egyes ügycsoportok – amelyek korábban a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartoztak – további államigazgatási „sorsának” a feltérképezése. Az egyes volt közigazgatási bírák háború utáni szakmai tevékenységének, továbbá a közigazgatási bíróság megszüntetését követő személyes életútjuknak a feltárása szintén adóssága a jogtudományak.

A – 1363/2. = BODNÁR József, CSÉCSI Kálmán, CSILLAG György, GIDÁLI Gábor, HAVASI László, JUHÁSZ László, KOMORNIK Vilmos, KUCSERA László, MÁRKUS Sándor, OLLÉ Ferenc, PÁLFI József, SELMECI György, SZEGEDI V. Tibor, SZÉP László, TAKÁCS István, TIHANYI Sándor, TÓTH László, ZINNER Tibor: Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. I-IV. rész. ÁBTL – 4.1. – A – 1363/1,2,3,4.

IV. A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSI BÍRÓSÁG MEGSZÜNTETÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEIT FELTÁRÓ KUTATÓMUNKA

A monográfia alapjául szolgáló kutatás során a Magyar Közigazgatási Bíróság 1949-ben történt megszüntetése előzményeinek, körülményeinek és következményeinek a feltárását tűztük ki célul. Ehhez a munkához elsősorban eredeti források felkutatását tartottuk fontosnak. Így a közigazgatási bíróság működésére és megszüntetésére vonatkozó jogszabályokat, országgyűlési jegyzőkönyveket, országgyűlési irományokat, miniszterelnökségi dokumentumokat, állambiztonsági iratokat tekintettünk át. A munka leghangsúlyosabb része arra irányult, hogy a még ismeretlen levéltári dokumentumokat felkutassuk és feldolgozzuk.²⁷² Az Országos Levéltárban a Miniszterelnökségi iratanyagok között volt fellelhető a Magyar Közigazgatási Bíróság második világháború utáni működésére és a megszüntetés előzményeire, körülményeire vonatkozó dokumentáció.

Az Országos Levéltárban kutatott anyagokból megismerhetővé vált a Közigazgatási Bíróság Alkotmányjogi Tanácsának a második világháború utáni felállítása és működése. Az eddig még – tudomásunk szerint – feltáratlan és publikálatlan iratanyagok feldolgozása tette ki a monográfia jelentős részét. Ebben teret adtunk hosszabb idézeteknek is.

Úgyszintén nagy mennyiségű, a kutatási témához kapcsolódó anyagra bukkantunk az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában az 1951-es budapesti kitelepítések dokumentumai között. Az iratanyagokból feltárult az, hogy számos volt közigazgatási bírót is kitelepítettek 1951-ben Budapestről. Ez egyfelől azért jelentős információ, mert a Magyar Közigazgatási Bíróság megszüntetésének talán legsúlyosabb személyi

272 Fentebb utaltunk rá, hogy a közigazgatási bíróság működésével és megszüntetésével kapcsolatos levéltári iratok 2018. februárjában váltak ismét kutathatóvá a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában.

következménye volt a kitelepítés, másfelől pedig a kitelepítési eljárás és a kitelepítési véghatározat olyan közigazgatási döntés volt, amely ellen nem volt lehetőség bírósághoz fordulni. Így a bírói kontroll nélküli kitelepítési közigazgatási döntés által kiszolgáltatottá váltak a volt közigazgatási bírók is.

A kötet végén közöljük az összegyűjtött, és a tanulmányok során hivatkozott szakirodalmi adatokat, a feldolgozott jogszabályokat, a kutatott levéltári forrásokat. A dolgozat alapjául szolgáló KÖFOP projektben külön szempont volt a Magyar Közigazgatási Bíróság megszüntetésének előzményeihez, körülményeihez és következményeihez kapcsolódó további bibliográfia összeállítása is, amelyet a hivatkozásjegyzék után közzéteszünk e kötetben. A közölt bibliográfia részben ma egy levéltári iratként kutatható állambiztonsági tanulmány forrásgyűjteményéből származik, másrészt pedig az egykori közigazgatási bírának mindeddig nagyobb nyilvánosságot nem kapott publikációit tartalmazza.

A kötet végén közölt források, bibliográfiai adatok egyfelől segítenek összegezni a monográfia alapjául szolgáló eddigi kutatási eredményeket, másfelől pedig a kutatás további lehetőségét és irányát vetítik előre. Látható, hogy még nagy mennyiségű forrás vár feldolgozásra, de a téma alkotmányjogi szempontú elemzése eszmei oldalról is további távlatokat mutat.

ÖSSZEGZÉS

A fenti fejezetekben láthattuk, hogy a Magyar Közigazgatási Bíróság 1949-ben történt megszüntetésének milyen jogi, politikai és adminisztratív előzményei, körülményei és következményei voltak. A kiépülő sztálini hatalmi-igazgatási berendezkedés megpecsételte a közigazgatási bíraskodás sorsát. A kötetben publikált kutatási eredmények összegzésképpen az alábbi, Gál Jenőnek, a közigazgatási bíróság tanácselnökének 1947-ben írt, a közigazgatási bíraskodásról szóló tanulmányából vett idézetet közlünk, mely összhangban van Magyary Zoltán azon elvi tételével, amellyel első fejezetünket kezdtük²⁷³:

„E működés kifejtése során ugyanis mind az elméleti megfontolások, mind a történeti fejlődés annak felismerésére vezettek, hogy a közigazgatási bíraskodás, ha egyrészt a közigazgatás törvényességét, másrészt az alanyi jogok sértetlenségét biztosítani kívánja, tevékenységét csak teljes függetlenség birtokában fejtheti ki. Nem mutatkozik ugyanis erre alkalmasnak a bármily kiváló egyénekből összeállított végrehajtó hatalmi szerv, mert az egyén és a végrehajtó hatalom között felmerült jogvitában közmegnyugvársra csak a minden befolyástól mentes bíróság dönthet. A képviseleti elv folyamánaként a pártok számarányában időről időre a dolog természete szerint eltolódás állhat be és a többségi elvnek megfelelően szervezett bíraskodásnak az a veszedelme, hogy a döntés mindig csak az uralkodó pártok felfogásának kedvez, sohasem lesz elkerülhető. A bírói függetlenséget mai alakjában évezredek vajúdó tapasztalat termelte ki és jelenti azt, hogy a bíró csak a törvénytől függ. Minden befolyásolás, jutalom, megfélemlítés a jogszolgáltatás legelembibb feltételét: a pártatlanságot, az ítélkezés jóságát veszélyezteti. ...

273 MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás – A közigazgatás szerepe a XX. század államában; A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 624-625. Forrás: http://mtda-portal.extra.hu/books/magyary_zoltan_magyar_kozigazgatas.pdf (2018. január 9.)

A függetlenség birtokában működő jogszolgáltatás ennél fogva az állam minden tagjának egyaránt érdeke s így az állami élet nem nélkülözhető követelménye. ... Mindezekén túlmenően meg kell említenünk azt az általában hangoztatott kívánságot, hogy a közigazgatási bírászkodásnak végsőfokon a legfőbb közjogi bíróság feladatát kell betöltenie. Ez felel meg az újabb jogfejlődés irányának s azoknak a törekvéseknek, amelyek az államban az egészséges demokratikus berendezkedés megvalósítását kívánják. Szükséges ennél fogva, hogy a közigazgatási bíróság a neki biztosított törvényes hatáskörben az alkotmányjog és a közigazgatás terén felmerülő minden vitás ügyben – szükség esetén panasz nélkül is – dönteni jogosított legyen.”²⁷⁴

274 GÁL Jenő: A közigazgatási bírászkodás. = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947). Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 8-13.

E KÖTEBEN FELDOLGOZOTT ÉS HIVATKOZOTT FORRÁSOK

1. HIVATKOZOTT SZAKIRODALMI FORRÁSOK

- Dr. ACZÉL György, Dr. GÖRGEY Mihály: *A Központi Döntőbizottság elvi határozatai és közleményei. Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952.*
- A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947).* Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947.
- BALOGH Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935-1946.* MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1998.
- BORSOS Endre: *Közjogi jelentőségű ügyek.* = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947). Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947.
- CSIZMADIA Andor: *A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966.
- CSORBA János: *A hegyoldalról.* = A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947). Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947.
- CSORBA János: *A közigazgatási bíróság, mint alkotmányvédő bíróság.* A Közigazgatási Bíróság elnökének elnöki székfoglalója. Budapest, 1945.
- CSORBA János: *Mit dolgozik a Közigazgatási Bíróság?* Hernádi Árpád Adó-, Illetékügyi és Közigazgatási Szakkönyvkiadó, Budapest, 1948.
- DRASKOVICH Edina: *Közigazgatási bírászkodás.* Infojegyzet, 2016/47. (2016. október 6.) Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Képviselői Információs Szolgálat. Forrás: http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_47_kozigazgatasi_biraskodas.pdf/278d227e-eb40-4357-89f3-41b46995eeb9 (2018. január 8.)

- FÖGLEIN Gizella: *Jog és politika Magyarországon 1944-1949*. In Joggör-
téneti Szemle, 2005/4. szám. 1-10. [https://majt.elte.hu/media/6d/2b/
b8b4f8097492ff132c0f5855f7b79afb90162b593c7d2f91929f26e-
d1ebe/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-200504.pdf](https://majt.elte.hu/media/6d/2b/b8b4f8097492ff132c0f5855f7b79afb90162b593c7d2f91929f26e-d1ebe/MAJT-Jogtorteneti-Szemle-200504.pdf) (2018. július 31.)
- Dr. GÖRGEY Mihály, Dr. HAVASI Győző: *A Központi Döntőbizottság
elvi határozatai és iránymutatásai (1948-1962)*. Közgazdasági és Jogi
Könyvkiadó, Budapest, 1964. 895. pp.
- GYARMATI György: *Ha tied az ÁVÓ, tied a hatalom... = Államvédelem
a Rákosi-korszakban*. Történeti Hivatal, Budapest, 2000.
- GYARMATI György, PALASIK Mária (szerk.): *Honukban otthontalanok:
Tanulmányok az 1951. évi budapesti kitelepítések történetéből*. 410 p.
Budapest; Pécs: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára;
Kronosz Kiadó, 2018. p. 129. (Közelmúltunk hagyatéka) (ISBN:978
963 467 022 3)
- IZSÁK Lajos: *A katolikus egyház társadalompolitikai tevékenysége Ma-
gyarországon, 1945-1956*. Századok, (1985)/2.
- DR. KOZOCSA Jenő – DR. SZOYKA Kornél: *A Közigazgatási Bíróság
hatáskörét érintő jogszabályok. (1896. évtől 1947. május 1-ig) = A
Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Magyar Közigaz-
gatási Bíróság, Budapest, 1947.
- KÖBEL Szilvia: *Egyházi szálak az 1951-1953 közötti budapesti kitelepítések
egyes eseteiben*. = Gyarmati György, Palasik Mária (szerk.): *A Nagy
Testvér szatócsboltja: Tanulmányok a magyar titkosszolgálatok 1945
utáni történetéből*. 357 p. Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok
Történeti Levéltára; L' Harmattan, 2012. pp. 171-194. (ISBN:978-
963-236-589-3)
- KÖBEL Szilvia: *„Oszd meg és uralkodj!” A pártállam és az egyházak*. Rejtjel
Kiadó, Budapest, 2005.
- MAGYARY Zoltán: *Magyar Közigazgatás – A közigazgatás szerepe a XX.
század államában; A magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi
rendje*. Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest, 1942. 624-625.
Forrás: [http://mtdaportal.extra.hu/books/magyary_zoltan_magyar_ko-
zigazgatas.pdf](http://mtdaportal.extra.hu/books/magyary_zoltan_magyar_ko-
zigazgatas.pdf) (2018. január 9.)

- Ifj. MÁRFFY Albin: *Tallózás a Közigazgatási Bíróság teljes ülési jegyzőkönyveiben.* = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947).* Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947.
- Dr. Stefan OTTE, Siegfried KUSIOR, Heinz RÖSLER: *Die Konfliktkommission. Arbeitsmaterialien für die Tätigkeit der gesellschaftlichen Gerichte in den Betrieben.* Verlag Tribüne, Berlin, 1969.
- ORBÁN Sándor: *Az állam és a katolikus egyház megállapodása, 1950.* Történelmi Szemle, (1960)/2-3.
- PALASIK Mária: *A „szeretetteljes köszönet”. Csorba Jánosnak, Budapest 1945 utáni polgármesterének története.* In Betekintő, 2013/1. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2013_1_palasik.pdf (2018. július 25.)
- PATYI András: *Közigazgatás – Alkotmány – Bíráskodás.* Universitas-Győr Nonprofit Kft. Győr, 2011.
- PARÁDI József: *A polgári magyar állam rendőrségei 1867–1945.* Rendvédelem-történeti füzetek. 20. évf. 23. sz. / (2011) 124-143. További hivatkozásokat lásd ott. Forrás: http://epa.oszk.hu/02100/02176/00009/pdf/RTF_23_124-143.pdf (2017. december 28.)
- TARJÁN M. Tamás: *1957. január 17. Bevezetik a lottót Magyarországon.* Forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/1957_januar_17_bevezetik_a_lottot_magyarorszagon/ (2018. augusztus 2.)
- TRÓCSÁNYI László: *Milyen közigazgatási bíráskodást? Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992.*
- RAKOVSZKY Iván: *A közigazgatási bíráskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya.* A Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elnökének a Közigazgatási Bíróság 1942. január 12-én tartott teljes ülésén elmondott előadása. Budapest, 1942.
- SZABÓ Imre: *Az emberi jogok mai értelme.* Budapest, 1948.

2. HIVATKOZOTT INTERNETES FORRÁSOK

Állami költségvetés az 1950. évre. 2. csoport Köz- és jogbiztonság. 3. fejezet: Igazságügyminisztérium. Általános indokolás. 4. oldal. https://mandadb.hu/common/file-servlet/document/985752/default/doc_url/ogykmpgykoltsegyetes_195001_p0857_ogykmpgykoltsegyetes_195001_p0856.pdf (2019. november 29.)

Országgyűlési Napló. Az Országgyűlés 27. ülése 1950. évi május hó 10-én https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1949_02/?p-g=14&layout=1&query=k%C3%B6zigazgat%C3%A1si%20b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1g (2018. március 5.)

<http://szamado.szojelenese.com/>

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/sz-4A3C0/szamado-4AA1E/>
Arcanum (Magyar Közlöny)

Hungaricana (Magyarországi Rendeleték Tára)

Magyar Országgyűlési Almanach

RUBICONline

Betekintő

3. HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK, JOGSZABÁLYOK

3.1. HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

Rendeleték Tára, 1919.

Magyar Közlöny 1945., 1949-1950.

Törvények és Törvényerejű Rendeleték Tára, 1949.

Belügyi Közlöny, 1951.

3.2. HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK

1879. évi XL. törvénycikk a magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról

1896. évi XXVI. törvénycikk a magyar királyi közigazgatási bíróságról

- A belügyminiszter 1919. évi 90.089. számú rendelete az állami rendőrség ügyintéző hatásköréről
1928. évi XLIII. törvénycikk a hatásköri bíróság hatáskörének kiterjesztéséről és szervezetének módosításáról
1929. évi XXX. törvény a közigazgatás rendezéséről
1936. évi I. törvénycikk az orvosi rendtartásról
1940. évi XVIII. törvénycikk a magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről
- Az ideiglenes nemzeti kormány 2.570/1945. M. E. számú rendelete a Magyar Közigazgatási Bíróságnál a bírák esküteleiről
1945. évi VIII. törvénycikk a nemzetgyűlési választásokról
- A közigazgatás ideiglenes rendezéséről szóló 14/1945. M. E. sz. rendelet
- Az aránytalan jövedelmek és vagyonszaporulatok dézsmájáról szóló 1945. évi 280/M. E. sz. kormányrendelet
- A közszolgálati illetmények és nyugellátások rendezése tárgyában kibocsátott 2000/1945. M. E. sz. rendelet
- Az újjáépítési munkakötelezettség tárgyában kiadott 4000/1945. M. E. sz. rendelet
- Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 évi 2.550. M. E. számú rendelete az orvosi rendtartásról szóló törvényes rendelkezések hatálytalanításáról
- Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 4.640. M. E. számú rendelete a vadászat szabályozásáról
- Az általános kereseti adó és társulati adó alapjának ideiglenes megváltoztatásáról szóló 4850/1945. M. E. számú rendelet
- Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 10.340. M. E. számú rendelete a származásuk miatt sérelmet szenvedett közszolgálati alkalmazottak szolgálati viszonyainak rendezéséről
- A pénzügyminiszter 1945. évi 121.400. VII P. M. számú rendelete az általános kereseti adó és a társulati adó alapjának ideiglenes megváltoztatásáról szóló 4.850/1945. M. E. számú rendelet végrehajtásáról
- Budapest Székesfőváros polgármestere által kibocsátott 770/1945. pm. sz. rendelet
- 5.000/1946. M.E. sz. rendelet az államapparátus egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges egyes rendelkezésekről

A nemzeti kormány 250/1946. M. E. számú rendelete az 1927:XXI. és az 1928:XL. törvénycikkek egyes rendelkezéseinek módosítása és kiegészítése tárgyában. 1946. január 15. Magyar Közlöny (12. szám)
1800/1946. M. E. sz. rendelet
6800/1946. M. E. sz. rendelet
A pénzügyminiszter 81.500/1946. VII. P. M. számú rendelete a lakásadó-ról szóló 12.410/1946. M. E. számú rendelet végrehajtása tárgyában. Magyar Közlöny 1946. január 20. (17. szám)
1949. évi II. törvény a közigazgatási bíróság megszüntetéséről
4.080/1949. (121) Korm. számú rendelet a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvénycikk hatálybaléptetése és végrehajtása, valamint a pénzügyi, illetményügyi és hatásköri döntőbizottságokra vonatkozó szabályok megalkotása tárgyában
57.500/1949. (149) eln. D. P. M. számú rendelet a pénzügyi és illetékügyi döntőbizottságok megalakítása és ügyvitele tárgyában.
1949. évi 19. számú törvényerejű rendelet a kihágásokra vonatkozó bírói hatáskör újabb szabályozása tárgyában
643.000/1949. (256) B. M. számú rendelet a járásbíróság hatásköréből a rendőri büntetőbíróság hatáskörébe utalt kihágásokban eljáró hatóságok megállapítása tárgyában
1950. évi I. törvény a helyi tanácsokról
1950. évi 19. számú törvényerejű rendelet a közigazgatási panaszjog megszűnése tárgyában
A döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet
102/1952. (XI. 10.) M. T. számú rendelet a döntőbizottsági eljárásról szóló 207/1951. (XII. 8.) M. T. számú rendelet módosításáról
51/1955. (VIII. 19.) M. T. számú rendelet a döntőbizottságokról és a döntőbizottsági eljárásról

4. HIVATKOZOTT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

ÁBTL – 4.1. – A – 1363/1,2,3,4.

Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. IV. rész: A fasiszta rendszer maradványainak felszámolása érdekében tett

jogi és közigazgatási intézkedések végrehajtásával kapcsolatos államvédelmi feladatok. A belső ellenség tevékenysége és az ellene folytatott harc 1944-1949. ÁBTL – 4.1. – A – 1363/2. = BODNÁR József, CSÉCSI Kálmán, CSILLAG György, GIDÁLI Gábor, HAVASI László, JUHÁSZ László, KOMORNIK Vilmos, KUCSERA László, MÁRKUS Sándor, OLLÉ Ferenc, PÁLFI József, SELMECI György, SZEGEDI V. Tibor, SZÉP László, TAKÁCS István, TIHANYI Sándor, TÓTH László, ZINNER Tibor: Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. I-IV. rész. ÁBTL – 4.1. – A – 1363/1,2,3,4.

MNL OL – XIX – A – 1 – j – XIII. tétel. Miniszterelnökség iratanyaga, 1945-1949.

ÁBTL 2.2.1. Operatív Nyilvántartások

- ÁBTL 2.2.1. – I/12. 4. Dr. Balá(z)s Kornél operatív kartonja.

ÁBTL 2.5.6. Kitiltással, kitelepítéssel kapcsolatos iratok

- ÁBTL 2.5.6. – 04815/1951. Csorba János kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 5848/1951. Osváth Pál kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 5213/1951. Kászonyi Ferenc kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 5234/1951. Porkoláb Richárd kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – A0156/1951. Burghardt István kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 1758/1951. Dr. Sipeki Balás Kornél kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 03531/1951 Dr. Rakovszky Iván kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 03382/1951. Domé József kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6 – 1474/1951. Bettre-Karsai Dr. Lukáts Zoltán kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – A01040/1951. Dr. Kiss Ernő kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 03541/1951. Zsindely Ferenc kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 4333/1951. Dr. Tóth Ferenc kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 00621/1951. Dr. Petrogally Lajos kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 05355/1951. Dr. Persián József kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 2729/1951. Dr. Perlaki Gyula kitelepítése.
- ÁBTL 2.5.6. – 1758/1951. Dr. (Sipeki) Balás Kornél kitelepítése;
- ÁBTL 2.5.6. – 03531/1951 Dr. Rakovszky Iván kitelepítése.

ÁBTL 1.4. Államvédelmi Hatóság iratai (ÁVH)

- ÁBTL 1.4. 1072/1950.
- ÁBTL 1.4. 1799/1950.
- ÁBTL 1.4. 300.515/1950.
- ÁBTL 1.4. 1883/1950.

ÁBTL 3.1.5. Operatív Dossziék (O-Dossziék)

- ÁBTL 3.1.5. – O-9354. Dr. Csorba János Személyi Dosszié.
- ÁBTL 3.1.5. – O-9975/6. „Kitelepítettek” objektum dosszié.

ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati Dossziék (V-Dossziék)

- ÁBTL 3.1.9. – V-121625 Dr. Balázs Kornél vizsgálati dossziéja;
- ÁBTL 3.1.9. – V-92895 Walper Géza, Balás Kornél, Balás Kornélné, Tasnádi Nagy András vizsgálati dossziéja;
- ÁBTL 3.1.9. – V-92585 Némethi Imre és társai vizsgálati dosszié.

ÁBTL 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok (A-anyagok)

- ÁBTL 4.1. – A-288. Budapestről Hajdú megyébe kitelepítettek listája.
- ÁBTL 4.1. – A-289. Budapestről Szolnok megyébe kitelepítettek listája. Özv. dr. Poich Félixné Jászsalsószentgyörgyre telepítették ki.
- ÁBTL 4.1. – A-292. Özv. dr. Bodó Farkasné Hort községbe telepítették ki.
- ÁBTL 4.1. – A-262. Budapestről Pest és Heves megyékbe kitelepítettek listája.
- ÁBTL – 4.1. – A – 1363/2. = BODNÁR József, CSÉCSI Kálmán, CSILLAG György, GIDÁLI Gábor, HAVASI László, JUHÁSZ László, KOMORNIK Vilmos, KUCSERA László, MÁRKUS Sándor, OLLÉ Ferenc, PÁLFI József, SELMECI György, SZEGEDI V. Tibor, SZÉP László, TAKÁCS István, TIHANYI Sándor, TÓTH László, ZINNER Tibor: Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc. I-IV. rész. ÁBTL – 4.1. – A – 1363/1,2,3,4.

BIBLIOGRÁFIA

1.²⁷⁵

BALOGH Sándor, IZSÁK Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944-1948)*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1977.

BALOGH Sándor: *Parlamentari és Pártharcok Magyarországon 1945-1947*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1975.

BEÉR János: *A magyar bürokrácia és a reakció*. In Társadalmi Szemle, Budapest, 1946. február 1.

Dr. LUKÁCS Tibor: *A magyar népbírói jog és a népbíróságok (1945-1950)*. Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó – Zrínyi Kiadó, 1979.

Dr. LUKÁCS Tibor, Dr. KÁLDI István: *A népbírói rendelet és a népbírói joggyakorlata*. Budapest, Békeffy Kiadó, 1945.

Források Budapest múltjából, IV. 1945-1950. Budapest Főváros Levéltára forráskiadványai 4. (Budapest, 1973) https://library.hungaricana.hu/hu/view/BFLV_BFLFK_04_1945_1950/?pg=0&layout=s (2018. 09. 30.)

KARSAI Elek: *Ítéld a nép!* Budapest, Kossuth Kiadó, 1977.

TIHANYI Józsefné: *Telepítések Tolna megyében. (Kitelepítés, betelepítés, lakosságcsere)*. Budapest, ELTE szakdolgozat, 1979.

275 A háború utáni közjogi átmenet, a népbíróságok működése, a bírói kontroll nélküli közigazgatási döntések témájához – különösen a rendészeti, állambiztonsági vonatkozásokat illetően – további forrásanyagként szolgál az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található, a fenti fejezetekben többször idézett, 1981-ben készült állambiztonsági tanulmányban található hivatkozásjegyzék, ebből a jegyzékből idézünk rendszerváltás előtt született forrásokat. Lásd BODNÁR József, CSÉCSI Kálmán, CSILLAG György, GIDÁLI Gábor, HAVASI László, JUHÁSZ László, KOMORNIK Vilmos, KUCSERA László, MÁRKUS Sándor, OLLÉ Ferenc, PÁLFI József, SELMECI György, SZEGEDI V. Tibor, SZÉP László, TAKÁCS István, TIHANYI Sándor, TÓTH László, ZINNER Tibor: *Az állam biztonsága ellen kifejtett tevékenység és az ellene folytatott harc*. I-IV. rész. ÁBTL – 4.1. – A – 1363/1,2,3,4.

Dr. TÍMÁR István, Dr. ÁBRAHÁM Mózes: *A demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szóló 1946. évi VII. törvénycikk*. Budapest, Athenaeum, 1946.

VIDA István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944-1947*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976.

2.²⁷⁶

BÍRÓ Balázs: A Közigazgatási Bíróság működésének hatása a forgalmiadóra. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 242-256.

BURGHARDT István: Közadók kezelése. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 162-168.

CSEKŐ Gyula: A Közigazgatási Bíróságról szóló 1896. évi XXVI. tc. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 27-50.

GÁL Jenő: A közigazgatási bírászkodás. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 8-13.

JAKAB László: Jövedelem- és vagyoadó. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 232-242.

KÁSZONYI Ferenc: A közigazgatási bírászkodás kérdésével foglalkozó főbb tanulmányok bibliográfiája. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 60-65.

276 Gazdag forrásanyagként szolgál *A Közigazgatási Bíróság 50 éve* című, 1947-ben megjelent monográfia a közigazgatási bíróság második világháború alatti és utáni működését illetően. Ebben a pontban a közigazgatási bíróság bírái által publikált szakirodalmi forrásokat idézünk. További pontos hivatkozási adatokat lásd *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947.

- KENESSEY Pongrác: A cenzustól az általános jövedelem- és vagyonadóig. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 155-162.
- KULLMANN Lajos: Társulati adó. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 192-232.
- KOVÁTS Dezső, BÉLAFALVY István: *A Közigazgatási Bíróság jelenlegi és volt ítélőbíráinak irodalmi munkássága*. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 320-340.
- MATTYASOVSZKY Pál: A Közigazgatási Bíróság hatáskörébe utalt különféle ügyek. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 132-151.
- MOLNÁR Gyula: A Közigazgatási Bíróság feladatköre vallási és népoktatási ügyekben. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 88-100.
- OSVÁTH Pál: A Közigazgatási Bíróság által az állami és önkormányzati alkalmazottak járandóságai ügyében hozott elvi határozatok ismertetése. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 110-132.
- PÁKEY Lajos: A Közigazgatási Bíróság előtti eljárásról. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 50-59.
- PILISY Lajos: A pénzügyi közigazgatási bíróság. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 13-24.
- PILISY Lajos: Kereseti adó. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 184-192.
- PORKOLÁB Richárd: Földadó és házadó. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 168-184.
- SÁRFY Aladár: Illetékek. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 257-272.

- SIPOS József: Az ítéletalkotás munkája. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 5-8.
- SZÁJBELY Ernő: A Közigazgatási Bíróság jelenlegi és volt ítélőbírái. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 301-320.
- TOMKA János: Községi és törvényhatósági ügyek. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 101-110.
- VERSÉNYI Ernő: Statisztikai adatok a Közigazgatási Bíróság 50 éves működéséről. = *A Magyar Közigazgatási Bíróság 50 éve (1897-1947)*. Monográfia. Magyar Közigazgatási Bíróság, Budapest, 1947. 340-349.

További bibliográfiai adatok:

- A Közigazgatási Bíróság állásfoglalása az emberi jogok védelmében*. Pénzügy és Közigazgatás 2.sz. (1947.) p.96-97.
- A közigazgatási bíróság távozó és új elnöke*. Magyar közigazgatás 59.évf. 19.sz. (1941.) p.1-2.
- A közigazgatási bíróság és a hatásköri bíróság gyakorlata az 1942. évben*. Városi szemle 30.évf. 2.sz. (1944.) p.258-268.
- A M. Kir. Közigazgatási Bíróság 1940. évi szeptember hó 30. napján tartott teljes ülésének jegyzőkönyve megemlékezés: az erdélyi Részek visszatéréséről, Székács Aladár és Bornemisza Károly elhunytáról Csekő Gyula ítélőbíró eskütétele*. Budapest, Fővárosi Nyomda, 1940.
- BÍRÓ Balázs: *A gyógyszerészek forgalmi adó és váltáság kötelezettsége*. In Gyógyszerészeti Közlöny, 1942.
- BÍRÓ Balázs: *A jogrend bírói védelmének magyar rendszere*. In Magyar Jogász Szemle, 1942.
- BÍRÓ Balázs: *A szociális jogvédelem. A szociálpolitikai intézet két éves és a közgazdasági egyetem Oncsa tanfolyamán tartott előadás vázlat*. Budapest, 1942.
- BÍRÓ Balázs: *Az új igazságügyi szervezeti javaslat*. In Magyar Jogász Szemle, 1943.

- BORSOS Endre: *Dr. Borsos Endrének, a Közigazgatási Bíróság tanácselnökének és jelenlegi vezetőjének az 1945. évi június hó 5. napján tartott ülésén elmondott beszéde a jogfolytonosság megszakadásáról és az alkotmányos élet helyreállításáról.* Budapest, Fővárosi Nyomda, 1945.
- DOMÉ József: *A kereseti adó jogszabályai.* Budapest, 1939.
- DOMÉ József: *A kereseti adó jogszabályai pótfüzet.* Budapest, 1941.
- HARRER Ferenc, MÁRTONFFY Károly, CSORBA János, EGYED István, BORSOS Endre, BÍRÓ Balázs, KERÉKESS István, BEÉR János, VINCENTI Gusztáv, OPPLER Emil, GLÜCKSTHAL Andor, NEMES László, NAGY Dezső Bálint, MARTONYI János, SZABÓ József, SZOKOLAY Leó, HOMOLYAI Rezső, DOMOKOS László, MÁRFFY Albin, ALTORJAY Sándor: *A közigazgatási bíróság reformja a Magyar Jogászegylet közigazgatási jogi szakosztályának 1946. november 8-án, 15-én és 23-án megtartott ülésén elhangzott, és a Közigazgatási Bíróság fennállásának félévszázados évfordulója alkalmából kiadott előadások és felszólalások. Jogászegyleti Szemle 1.évf. 2.sz. (1947.) p.1-77.*
- IMRE György: *Az öt éves Magyar Közigazgatási Bíróság.* Pénzügy és Közigazgatás 1.évf. 11.sz. (1947.) p.669-671.
- KOÓS István, LENGYEL József: *A M. Kir. Közigazgatási bíróság adókra és illetékekre vonatkozó hatályos döntvényeinek, jogegységi megállapításainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye 1937-1941.* Budapest, Budapest Szerzők, 1941.
- KOVÁCS Mihály: *A közigazgatási bíráskodás problémái, figyelemmel a közigazgatási bíróság kétfokúvá tételének szükségességére.* Miskolci jogászetlet 3.sz. (1940.) p.33-40.
- Közigazgatási Bíróság Általános Közigazgatási Osztályának Döntvényei, Jogegységi és Elvi Jelentőségű Határozatai.* Budapest, 1947.
- Közjegyző felsőházi tagválasztások a közigazgatási bíróság előtt.* Kir[ályi] közjegyzők közlönye 42.évf. 12.sz. (1943.) p.229-231.
- KULLMANN Lajos: *Közigazgatási Bíróság 50 évi működésének hatása a magyar társulati adójog fejlődésére.* Budapest, Hernádi, 1947.

- LENGYEL József, MÁRFFY Albin: *A Magyar Közigazgatási Bíróság adókra és illetékekre vonatkozó hatályos döntvényeinek, legújabb jogegységi megállapodásainak és elvi jelentőségű határozatainak gyűjteménye 1941-1946.* Budapest, Hernádi, 1947.
- LENGYEL József, VÖRÖS Ernő: *A Magyar Közigazgatási Bíróság újabb anyagi, jogi hatásköri és eljárási joggyakorlata általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben.* Budapest, 1941.
- Magyar Országgyűlés Képviselőházának Elnöke és a m. kir. Közigazgatási Bíróság között egy országgyűlési szak altiszt ellátása ügyében felmerült hatásköri összeütközésben a Hatásköri Bíróság határozata 1940. Hb 9-3. sz.* Budapest, 1940.
- MATTYASOVSKY Pál: *A vármegyei tisztviselők illetményei.* In Pénzügy és Közigazgatás, 1947.
- MARTONYI János: *A német birodalmi közigazgatási bíróság megteremtése.* Közigazgatástudomány 4.évf. 8.sz. (1941.) p.304-308.
- MARTONYI János: *Az ötvenéves Közigazgatási Bíróság.* Budapest Bp. Székesfőv. Ny., 1947.
- MÁRFFY Albin: *A pénzügyi büntetőjog egyes elméleti kérdéseiről.* Előadás a Magyar Jogászegylet pénzügyi, jogi és büntetőjogi szakosztályának együttes ülésén 1943. május 19-én.
- MÁRFFY Albin: *A tartásdíjak adókötelezettsége.* In Az Adó, 1941.
- MÁRFFY Albin: *Az ingatlan fogalma pénzügyjogi szempontból.* Különlenyomat Az Adó 1942. évi június és július havi számából.
- MÁRFFY Albin: *Az 1940. évi VII. és XXII t. c.-nek korlátolt felelősségű társaságot érintő egyes rendelkezései a Közigazgatási Bíróság gyakorlatában.* Az adó 31.évf. 2.sz. (1943.) p.19-29.
- MÁRFFY Albin: *A vállalati vezetők büntetőjogi felelőssége az új társulati adótörvény alapján.* In Gazdasági Jog, 1940.
- MÁRFFY Albin: *Jogszerűség és eredményesség a közigazgatásban.* In Pénzügy és Közigazgatás, 1947.
- MÁRFFY Albin, SULYOK Endre: *A magyar társulati adójog.* Budapest, 1945.

- NAGY Dezső Bálint: *A Közigazgatási Bíróság hatáskörének problémája az osztálybesorozás rendszerénél*. Pénzügy és Közigazgatás 1.évf. 9.sz. (1947.) p.541-544.
- NÉMETHY Imre, VÖRÖS Ernő: *A közigazgatási bíróság újabb joggyakorlata [könyvismertetés]*. Magyar közigazgatás 58.évf. 27.sz. (1940.) p.1-2.
- NÉMETHY Imre: *A közigazgatási bíróság legújabb joggyakorlata*. Magyar közigazgatás 61.évf. 42.sz. (1943.) p.1-2.
- NÉMETHY Imre: *Az állampolgársági jog legújabb fejlődése*. Budapest, 1940.
- NÉMETHY Imre: *Az állampolgárság és a községi illetőség jelentősége a gyámügyi igazgatásban*. Budapest, 1941.
- NÉMETHY Imre: *Az állampolgárság és a megbékélés*. Budapest, 1946. (Imre György írói névvel.)
- NÉMETHY Imre: *Az állampolgárság nemzetközi vonatkozásban*. Budapest, 1940.
- NÉMETHY Imre: *A béke értelme. Szabó József könyvéről*. Budapest, 1947.
- NÉMETHY Imre: *Citizenship and reconciliation*. Budapest, 1946.
- NÉMETHY Imre: *Demokrácia és közjogi bíraskodás. Szabó József könyvéről*. Budapest, 1947.
- NÉMETHY Imre: *Magyarország hatályos törvényei. I., II. és III. kötetben az alkotmányjogi, az általános és a belügyi közigazgatási joganyag*. Budapest, 1943-1944.
- ÖTÖMÖSY Zoltán: *Észrevételek a Közigazgatási Bíróság 1777. számú elvi jelentőségű határozatához*. In Illetékügyi Közlöny, 1940.
- ÖTÖMÖSY Zoltán: *Hozzászólás az 1923. évi XXXI. tc. 8. §-ának d) pontjához*. In Illetékügyi Közlöny, 1944.
- ÖTÖMÖSY Zoltán: *Megjegyzések az 5.730/1941. M. E. számú rendelet 16. §-ához*. In Illetékügyi Közlöny, 1943.
- PILISY Lajos: *A magyar adópolitika 1918-1941. években*. Tanulmány, 1946. (Békétárgyalási memorandum)
- PILISY Lajos: *A nemzeti jövedelem és a közteher*. Tanulmány, 1946. (Békétárgyalási memorandum)

- PRÁMER József: *A közigazgatási bíróság és a hatásköri bíróság gyakorlata az 1940. évben.* Városi szemle 28.évf. 3.sz. (1942.) p.371-384.
- PUKY Endre: *Évnyitó beszéd a m. kir. Közigazgatási Bíróság 1940. évi január hó 9. napján tartott teljes ülésén.* Budapest, Fővárosi Nyomda, 1940.
- RAKOVSZKY Iván: *A közigazgatási bíráskodás történelmi és elméleti háttere, valamint fejlődésének iránya a Közigazgatási Bíróság 1942. jan. 12. ülésén elmondta Rakovszky Iván.* Budapest, Pallas, 1942.
- RAKOVSZKY Iván: *A közigazgatási bíróság hivatása.* In *Közigazgatástudomány* 4.évf. 5.sz. (1941.) p.169-173.
- SÍK Ferenc: *A Közigazgatási Bíróság alkonya. 1945-1949.* Jogtudományi közlöny 39.évf. 8.sz. (1984.) p.453-458.
- SULYOK Endre: *Az 1943. évi adókievetési körrendelet és a m. kir. Közigazgatási Bíróság legújabb és elvi jelentőségű határozatai pótfüzet az „Egyenesadóreform” c. munka 2. kiad.-hoz.* Budapest, Fővárosi Nyomda, 1943.
- SZABOLCSKA Mihály: *A Magyar Közigazgatási Bíróság általános közigazgatási osztálya érvényben levő döntvényeinek és elvi határozatainak gyűjteménye 1938-1941.* IV. kötet. Budapest, 1941.
- TRUNKÓ István: *Az újjáépítési közmunkakötelezettség szabályozása.* Budapest, 1947.
- VERSÉNYI György: *A mozgófényképüzemek rendszete.* Budapest, 1943.
- VÖRÖS Ernő, LENGYEL József: *A M. Kir. Közigazgatási Bíróság legújabb anyagi-jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata, általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben, ideértve az orvoskamarai tagfelvételi és orvosi fegyelmi ügyek, valamint a felvidéki, kárpátaljai, erdélyi és délvidéki ügyek joggyakorlatát, egyúttal a közigazgatási bírósági törvény magyarázata.* Budapest, 1942.
- VÖRÖS Ernő, LENGYEL József, PUKY Endre: *A m. kir. közigazgatási bíróság újabb anyagi-jogi, hatásköri és eljárási joggyakorlata, általános közigazgatási, adó- és illetékügyekben, ideértve a zsidótörvény, az orvoskamarai tagfelvételi és orvosi fegyelmi ügyek joggyakorlatát, egyúttal a közigazgatási bírósági törvény magyarázata.* Budapest, 1940.

ABSTRACT

SZILVIA KÖBEL: FROM PROTECTORS OF HUMAN RIGHTS TO „ENEMY OF THE PEOPLE”

THE PRELUDE, CIRCUMSTANCES AND EFFECTS OF THE CESSATION OF THE HUNGARIAN ADMINISTRATIVE COURT IN 1949

The purpose of this volume is to describe the political and legislative procedures that led to the Administrative Court's cessation by the II. Act of 1949. It is based on documents found in the archives, in the Parliament, as well as existing literature on the topic. After World War II, the legal remedy of administration by independent judicature began to slowly dissipate as more and more cases were handled by forums controlled by the executive power. The Administrative Court intended to guarantee the fulfilment of basic rights declared in the I. Act of 1946, all the while the executive branch gained more power under the newly built Stalinist administration, especially internal affairs and the secret services. The new regime claimed that the Administrative Court “stood in the way of democratic advancement”, for them, an Administrative Court which was “independent and only in service of law and justice” was an unwelcome institution, thus its fate was termination.

We presented the legislative steps taken around the time the II. Act of 1949 got accepted and went into effect. This Act replaced the Administrative Court with a financial and salary arbitration committee and erased the possibility of the judicature. The archive documents revealed that the judges and other employees were placed in a discreditable position. In the study we highlighted that by the cessation of the Administrative Court, the administrative authorities gained executive power and the

majority of misdemeanors - previously handled by the district court - were handed over to the police and the administrative authorities. In this study we will present what measures the Hungarian Administrative Court could apply regarding Basic Human Rights and the Rule of Law.

In the months following the end of World War II, the Administrative Court formed an internal council regarding who would discuss constitutional law. In this writing we focus on the activities of this council and through it share a portion of the controversial and temporary aspects of the public law of that era with the help of the archive's documents. In the essay we touch on the continuous shrinkage of the council's authority and after that we will mention some areas where after the cessation of the council the newly formed Financial Arbitration Committee exercised authority (decisions of the Financial Directorate). We will also highlight other cases where the cessation of the Administrative Court - although not directly - led to the undisputable empowerment of the law enforcement of the public administration (deportations out of Budapest).

Through the detailed analysis of archive documents, we show, what was in the background of many public administration decisions, specifically those of the state security agencies. Cases of deportation were matter of the public administration and there was no option to go to court regarding those decisions. As a number of the former judges of the Administrative Court fell victim to the deportations from Budapest in 1951, we will take additional care to highlight their cases.

Contents:

Introduction

I. „*The final decision should be done by the cognizant minister!*” *The prelude of the Administrative Court's cessation in 1949*

II. „*I will act for the good of the people and the state*” – *the circumstances and effects of the cessation of the Administrative Court in 1949*

III. “*No authority will ever be fond of regulations and independent, objective judgement*” – *administrative decisions without judicial control in Hungary after the II. World war, event studies based on archive documents*

*IV. The sources of the research of the Hungarian Administrative Court's
cessation in 1949; selected bibliography on administrative jurisdiction*

Summary

Abstract

SZERZŐSÉGGEL KAPCSOLATOS ADATOK ÉS RÖVID ÖNÉLETRAJZ

Szerző/Author: Dr. habil. Köbel Szilvia PhD, egyetemi docens KRE/ÁJK; tudományos főmunkatárs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

Dr. habil. Szilvia KÖBEL, PhD. Associate Professor, Department of Constitutional Law Faculty of Law of the Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary; senior research fellow, Historical Archives of the Hungarian State Security

Elérhetőség/Contact: kobel.szilvia@kre.hu

Önéletrajz/CV: Dr. Köbel Szilvia a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszékének egyetemi docense, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának tudományos főmunkatársa. 1990-ben végzett az ELTE/ÁJK-n. 2003 óta az ELTE/ÁJK Alkotmányjogi Tanszékén önálló kurzust tart a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, 2010 óta a KRE/ÁJK-n alkotmányjogot és egyházjogot oktat. A Magyar Alkotmányjogászok Egyesülete tudományos tanácsadó testületének választott tagja. 2003-ban szerezte meg PhD fokozatát az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. Doktori értekezése 2005-ben jelent meg „*Oszd meg és uralkodj!*” *A pártállam és az egyházak* címmel. 1995 óta folytat levéltári kutatásokat. Kutatási területe a politikai szabadságjogok közjogtörténeti, alkotmányjogi szempontból történő vizsgálata 1945-től napjainkig, ezen belül foglalkozik az állam és egyházak viszonya, lelkiismereti és vallásszabadság, szólásszabadság, rendszerváltozás, információs kárpótlás, adatvédelem, közigazgatási bíróság témakörökkel. 2008-2011 között MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült. 2019-ben habilitált a KRE/ÁJK-n. 2015-ben önálló kötete jelent meg *A politikai szabadságjogok korszakai Magyarországon 1945-től napjainkig* címmel a Gondolat Kiadó és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára kiadásában. 2016-ban és 2019-ben önálló szerkesztője volt *Az állami és*

a felekezeti egyházjog alapjai című egyetemi tankönyvnek, melyet a Patrocinium Kiadó jelentetett meg. Publikációs jegyzéke elérhető: mtmt.hu.